

เป็นเรื่องชาติกำเนิด สภาพครอบครัว วงศ์ตระกูล สิ่งแวดล้อม สภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม และสุดท้ายกระทั่งธรรมชาตินิสัยที่อาจติดตัวมาตั้งแต่ถือกำเนิดอันจะหาเหตุผลพิสูจน์หาได้ไม่

ตัวละครของ ร.จันทพิมพะ จึง ‘พิมพ์’ ขึ้นมาหลายแบบแตกต่างกัน และล้วนแต่มีเสน่ห์น่าสนใจติดตาม เธอเป็นนักวิเคราะห์คนในแนวจิตวิทยาที่เยี่ยมยอดมากคนหนึ่ง เพราะเธอให้สนใจต่อความแปรวนแปรของจิตใจที่สัมพันธ์กับความอยู่รอดของมนุษย์ และสัญชาตญาณของเขาทุกคน ร.จันทพิมพะ แทบจะเชื่อว่า พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์อธิบายได้ วิเคราะห์ได้ หาแบบแผนที่แน่นอนได้ แม้จะมีแบบแผนเช่นนั้นอยู่หลายชุดก็ตาม และก็เพราะ ร.จันทพิมพะ สนใจเรื่องชีวิตของคน จนมีความมั่นใจว่าเธอเข้าใจชีวิตอย่างดีเช่นนี้เอง ตัวละครของเธอจึงถูกคุมทิศทางไว้อย่างดีไม่มีทางสับสนได้

นวนิยายของ ร.จันทพิมพะไม่ว่าเล่มนี้หรือเล่มไหนๆ รวมทั้งเรื่องสั้นซึ่งเธอถนัดมากนั้น อ่านสนุก ชวนติดตาม รวมทั้งได้ช่วยให้เราเข้าใจสังคมไทยที่เปลี่ยนไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย ตัวประกอบของเรื่องไม่ใช่เพียงตัวประกอบฉาก แต่พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างสังคมทั้งหมดที่เธอจัดวางไว้อย่างลงตัว ฉากเหตุการณ์นั้นระบุสภาพสังคมการเมือง หรือเศรษฐกิจที่มีผลต่อตัวละครอย่างชัดเจน ผู้อ่านจะเกิดความเข้าใจเป็นอย่างดีว่ายุคสมัย วันเวลาที่เหตุการณ์เหล่านั้นได้เกิดขึ้นมา มีพื้นเพที่จะเป็นเช่นนั้นได้อย่างไร รวมทั้งกำหนดบุคลิกภาพของผู้คนให้เปลี่ยนไปได้ อย่่างไรด้วย

บางครั้ง อาจจะคิดว่าเธอเป็นเหมือนนักคิดหรือนักปรัชญา ผู้ต้องการหรือพยายามสะสมความชำนาญในการเข้าใจโลกและเข้าใจมนุษย์ และนวนิยายของเธอถูกเขียนขึ้นก็เพื่อจะถ่ายทอดความคิดและปรัชญาที่เธอยึดถืออยู่บ่อยครั้งที่เดียว ร.จันทพิมพะ วิเคราะห์ตัวละครของเธออย่างละเอียดถี่ถ้วนจนไม่เหลือข้อกังขาใดๆ ไว้เลย หรืออาจกล่าวได้ว่าไม่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านคิดไปเป็นอย่างอื่นก็ได้ ดังเช่น *เรลลิต-บนหลุมฝังศพวาลิวิญญู* มีคำอธิบายประกอบเหตุการณ์หรือความมึ่อยู่ ความเป็นอยู่ และการตัดสินใจของตัวละคร เป็นสัดส่วนเกือบหนึ่งในสามของหนังสือ ทั้งหมด แต่เราอาจไม่ได้รู้สึกว่ามันเป็น *โลกเซอร์* เพราะเหตุว่าข้อวิเคราะห์ของเธอ คมคายน่าฟังไปจนถึงน่าทึ่ง ภาษาเขียนของ ร.จันทพิมพะนั้น ควรจะได้รับการยกย่องเป็นพิเศษ คำทุกคำที่เธอใช้ล้วนแต่เป็นคำที่ผ่านการคิดและกลั่นกรองแล้วรวมกันเข้าเป็นข้อความ หรือประโยคที่วิเศษมาก สำนวนโวหารของเธอ ก็มีลักษณะอย่างเดียวกับสำนวน “เหตุการณ์ริมตลิ่งของจิตรี” “เธออาจเอาตัวไม่รอดเหมือนที่จิตรีรอดตัว” “การลิตของหล่อนเป็นการกระเสือกกระสนเปล่าไปหมด” “จิตรีหกดะเมนหมดทั้งตัว” นวนิยายของเธอจึงเหมือนกับปาฐกถาที่มีชีวิตชีวาของนักพูดคนสำคัญ แต่หากจะกล่าวโดยเข้มงวดในแง่ทฤษฎี นักวิจารณ์บางท่านอาจจะรู้สึกว่า เธอไม่ควรจะชี้นำหรือแทรกแซงความคิดของผู้อ่านมากมายถึงอย่างนั้นก็ได้

เวลาที่เรารับนิทานที่แม่เล่าให้ฟัง คงจะจำได้ว่าแม่ช่วยวิเคราะห์และชี้แนะเสมอว่าเราควรคิดเห็นเช่นไรต่อนิทานเรื่องนั้น เมื่อฟังนิทานจบลงเราก็แทบไม่ต้องคิดอะไรเพิ่มเติม เพราะนิทานนั้นกระจ่างแจ่มดีแล้ว ร.จันทพิมพะ ได้เขียนนวนิยายยอดเยี่ยมเล่มนี้ด้วยวิธีการอย่างเดียวกัน

ร.จันทพิมพะ เป็นศิษย์เก่าโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย เป็นนักเขียนรุ่นเดียวกับ น.ประภาสกลิต เนียน ถนอม มหาปารยะ อ.สนิทวงศ์ และอมราวดี เป็นต้น เธอมีชื่อจริงว่า รวงทอง จันทพิมพะ นวนิยายเรื่องแรกของเธอชื่อว่า “อวสานของสวนกุหลาบ” หลังจากนั้นเธอยังเขียนนวนิยายคุณภาพอีกราว 8 เรื่อง

สันต์ เทวรักษ์ เคยกล่าวว่า “บทประพันธ์ของ ร.จันทพิมพะ ได้พุ่งโพล่งขึ้นสู่วาทะของโลกวรรณกรรมด้วยอาการรวดเร็วประดุจดาวหาง เป็นข้อดีตระหนกตระคนปราโมทย์ของบุคคลทั่วไป ภายหลังสงครามมหาเอเชียบูรพา ด้วยลีลาฉฉฉฉฉฉฉฉฉฉ งานของเธอเป็นงานสร้างสรรค์ยิ่งกว่าเป็นงานที่คล้อยตามใจคนอ่านสมัยนี้” (ประวัตินักเขียนไทย, หน้า 201)

เรื่องสั้นของ ร.จันทพิมพะ ซึ่งเธอเขียนไว้ไม่น้อยกว่า 200 เรื่องนั้น เป็นที่ยอมรับกันดีในหมู่นักเขียนและนักอ่าน ศรีบูรพาเคยกล่าวถึง เรื่องสั้น ชายคนที่สาม ของเธอว่า ร.จันทพิมพะ ได้แสดงธรรมชาติของเธอต่อหลักการดำเนินชีวิตของสตรีอันควรค่าแก่การยกย่อง เธอได้ชี้แนะผู้อ่านโดยเฉพาะสตรีเพศให้สังเกตในทางที่ถูกต้อง “ไม่มีใครปฏิเสธได้ว่ารวมเรื่องสั้น “จำแลกรัก” (2514) และ “รวมเรื่องสั้นเกียรติยศ” (2513) ของเธอเมื่ออ่านแล้ว จะวางลงได้ยากยิ่งนัก

พรพิไล เดชวิศา

กรกฎาคม 2540

ประวัติ ร.จันทพิมพะ

ร. จันทพิมพะ ชื่อจริงว่า รวงทอง หรือ เริ่ม จันทพิมพะ เกิดพ.ศ. 2452 เป็นบุตรคนที่สองของรองอำมาตย์โทพระประจำคดี เรียนหนังสือโรงเรียนราชินีล่างและวัฒนาวิทยาลัย จบชั้นมัธยม 8 และเป็นครูสอนหนังสืออยู่กว่า 1 ปี จึงย้ายตามบิดาไปอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมาและทำงานเป็นครูโรงเรียนประจำจังหวัด อยู่ 6 ปี หลังจากนั้นจึงมาทำงานหนังสือพิมพ์ ประชามิตร และประชามิตร สุภาพบุรุษ มีผลงานทั้งเรื่องยาว เรื่องสั้น บทร้อยกรอง สารคดี ทั้งที่ลงในนิตยสารต่าง ๆ และที่พิมพ์เป็นเล่มอยู่หลายเล่มแต่ยังไม่มีการค้นคว้ารวบรวมนำมาพิมพ์ใหม่อย่างจริงจัง เธอเสียชีวิตในปี 2497 ในวัยเพียง 45 ปี นายผไทเขียนว่าการจากไปของเธอเป็นเรื่องที่น่าเสียใจอย่างยิ่ง

สุภา ศิริมานนท์ บรรณาธิการอักษรสาส์น และนักวิจารณ์วรรณกรรมรุ่นแรก ๆ เคยเขียนถึงร. จันทพิมพะ ในเดือนพฤษภาคม 2492 ว่า “เธอเป็นทั้งนักแต่งนวนิยาย เรื่องสั้นและบทกวี ซึ่งบทกวีของเธอก็เป็นอีกแบบหนึ่ง ในปัจจุบันคือ เธอนิยมใช้คำง่าย ๆ ที่เหมาะสมสูงด้วยความคิด และความหมาย และเป็นน้ำทิพย์แก่ผู้อ่าน”

เมืองนิมิตร และชีวิตแห่งการกบฏสองครั้ง

พิมพ์ครั้งแรก 2491

ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์

(พ.ศ. 2451 - 2491)

หนังสือเล่มนี้เดิมมีชื่อว่า "ความฝันของนักอุดมคติ" ผู้เขียน ม.ร.ว.นิมิตรมงคล นวรัตน์ (2451-2491) เป็นเรืออากาศโทผู้ต้องให้ออกจากประจำการในปี 2476 ด้วยกรณีพิเศษ ในคดีกบฏบวรเดช ถูกตัดสินจำคุก 9 ปี ต่อมาได้รับการอภัยโทษ รับโทษจริง ๆ 4 ปีเศษ กลับมารับราชการอยู่กรมชลประทานได้ 8 เดือนก็ถูกจับครั้งที่ 2 ในข้อหากบฏ ขณะที่ต้องโทษครั้งหลังได้เขียนเรื่อง "ความฝันของนักอุดมคติ" เป็นภาษาอังกฤษ แต่ถูกทางการทำลายต้นฉบับ หลังจากได้รับการอภัยโทษ เขาได้เขียนหนังสือนี้เป็นภาคภาษาไทย และพิมพ์ครั้งแรกเอง ก่อนที่เขาจะเสียชีวิตด้วยโรคมะเร็งและวัณโรคปอด ในปี 2491 ด้วยวัยเพียง 40 ปี

สำนักพิมพ์ก้าวหน้าได้พิมพ์งานชิ้นนี้ ในชื่อว่า "เมืองนิมิตร" เขียนโดยนิมิตรมงคล ในปี 2509 โดยผู้เขียนคำนิยมประกอบไปด้วย ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, บรรจบพันธ์ นวรัตน์ ฌอนยูธยา(คู่ชีวิตของผู้แต่ง), ม.ล.ดุษฎี ชุมสาย, สด กุระมะโรหิต และวิลาศ มณีวัต บางท่านลงวันที่เขียนว่าเขียนขึ้นปี 2492 ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช เขียนปี 2494 ม.ล. ชัยนิมิตร นวรัตน์ ทายาทของผู้แต่ง จัดพิมพ์อีกครั้งในปี 2513 โดยมีการนำบันทึกจากชีวิตจริงเรื่อง "ชีวิตแห่งการกบฏ 2 ครั้ง" มาพิมพ์ด้วย

เมืองนิมิตร เป็นนิยายโรแมนติคถึงสมจริง แทรกความรู้และทัศนะทางชีววิทยา จิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งก็เป็นความรู้ที่ใหม่สำหรับคนไทยยุคนั้น ถ้าอ่านในยุคนี้ก็ไม่มีอะไรใหม่นัก แต่เนื่องจากเมืองนิมิตรเป็นทั้งวรรณกรรม และบันทึกทางประวัติศาสตร์ และเนื่องจากประเทศที่งานชิ้นนี้อุบัติขึ้นมา ก็ยังคงเป็นประเทศที่มีอะไรล้ำหลัง กว่าประเทศอื่นในยุคสมัยเดียวกันอยู่อีกมาก งานชิ้นดังกล่าวจึงยังคงเป็นงานที่คนไทยน่าจะได้อ่าน

สิ่งที่น่าสนใจที่สุดเกี่ยวกับหนังสือเล่มนี้ก็คือแนวคิดของผู้แต่ง ผู้แต่งต้องถูกจำคุกในข้อหากบฏถึง 2 ครั้ง เป็นเวลาติดต่อกันไม่น้อยกว่า 8 ปี ทั้ง ๆ ที่ครั้งแรกเป็นการเข้าไปพัวพันโดยบังเอิญ และครั้งที่สองเข้าใจว่าเป็นผลมาจากการเขียนหนังสือเรื่อง "ความฝันของนักอุดมคติ " หรือ "เมืองนิมิตร" เล่มนี้ขึ้น ประสบการณ์ที่มีลักษณะนี้เฉพาะผสมกับฝีมือการเขียนทำให้หนังสือดังกล่าวมีค่าควรแก่การศึกษา ในฐานะที่เป็นงานวรรณกรรมที่สะท้อนประวัติศาสตร์ในอีกแง่มุมหนึ่ง คือมุมมองของฝ่ายค้านหรือผู้ที่มีมุมมองแตกต่างรัฐบาลผู้ก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

เมืองนิมิตรเป็นงานเขียนในรูปนวนิยายกล่าวถึงชีวิตของ"รุ่ง" ผู้ถูกรัฐบาลในสมัยนั้นจับขังคุกในข้อหาทกฏบรรณคดี ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่เขาทำมีเพียงแต่การกล่าวคำปราศรัยต่อต้านรัฐบาลในที่ชุมนุมชน เมื่อเขาได้รับอภัยโทษเขาก็หลีกเลี่ยงจากงานราชการที่คนโน้นคนนี้ชวน พยายามหางานทำด้วยการเป็นเสมียนและต่อมาด้วยการเขียนหนังสือขาย ระหว่างนั้นก็ยังมีเรื่องรักแตรกประปราย และจนในที่สุดเขาก็ถูกจับอีกครั้งหนึ่งเพราะการเขียนหนังสือ ที่มีข้อความสร้างความไม่พอใจให้แก่รัฐบาลในสมัยนั้น

ว่าด้วยบุคลิกของตัวละคร แม้รุ่งจะดูเป็นเพียงคนง่าย ๆ ธรรมดา ผู้พยายามจะใช้เหตุผลความเป็นตัวของตัวเองเป็นเครื่องตัดสินใจต่าง ๆ แต่การที่เขาไม่ได้รู้สึกอาฆาตมาดร้ายฝ่ายรัฐบาลที่จับเขาไปขัง และไม่เห็นว่าโทษการเมืองเป็นการเสียเกียรติก็ดี การไม่ดูถูกงานที่ให้เงินเดือนต่ำก็ดี การแยกเรื่องแต่งงานออกจากความรัก อะไรเหล่านี้ ทำให้ต้องนับว่า รุ่งมีลักษณะนิสัยใจคอต่างกับคนไทยทั่วไปในสังคมสมัยนั้นไม่น้อยทีเดียว และความคิดที่ "นำสมัย" นี้เองที่ช่วยให้งานชิ้นนี้น่าสนใจมากขึ้น

ว่าด้วยการผูกโครงเรื่อง บางครั้งก็ทำให้รู้สึกวุ่นวายอยู่บ้าง เช่น การที่รุ่งซึ่งเป็นผู้มีการศึกษาดี และเป็นคนที่สนใจอ่านหนังสือหนังสือทางเศรษฐกิจการเมืองอยู่ด้วย จะไปยอมทำงานรับใช้แขกฟรี ๆ เป็นเวลาหลายเดือนกว่าจะได้เรียนรู้เอาที่หลังนั้น ออกจะเป็นความเชื่อที่มากเกินไปหน่อย เพราะคนที่อุตสาหกรรมถึง เมืองนิมิตร ได้ก็น่าที่จะรู้ตั้งแต่ก่อนไปทำงานให้แขกแล้วว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนั้นสามารถที่จะ "เอารัดเอาเปรียบ" คนได้แค่ไหน การกระทำของรุ่งจึงออกจะเป็นเรื่องเพื่อฝันอยู่ไม่น้อย แต่ก็สะท้อนว่าคนไทยในสมัยทศวรรษ 2480 เริ่มให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้ธุรกิจมากขึ้น

กล่าวโดยทั่วไปแล้ว แนวความคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับเมืองนิมิตร ออกมาในรูปความฝันแบบยูโทเปีย (โลกพระศรีอารีย์) เสียมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการสร้างนิคมและอบรมพลเมืองของโลก การหางานให้คนทำโดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยา การสร้างองค์การเศรษฐกิจหรือองค์การปกครองชนิดที่จะไม่มีข้อขัดแย้งเหลืออยู่ ฯลฯ

แม้กระนั้น เมื่อพูดโดยรวมแล้ว เมืองนิมิตร ก็ยังคงเป็นนิยายที่เขียนได้สละสลวย และดำเนินเรื่องได้ค่อนข้างดีเรื่องหนึ่ง การใช้ภาษา (ยกเว้นบทโรแมนติคที่ออกจะล้าสมัย) เป็นไปอย่างชัดเจน รัดกุม ความคิดความอ่านโดยทั่วไปน่าสนใจอยู่หลายตอน เช่นการวิจารณ์การเอารัดเอาเปรียบของเศรษฐกิจที่เน้นการหาเงินและกำไร ถึงแม้เราไม่อาจจะเอานิยายเล่มนี้ไปเปรียบกับงานอย่างเรื่อง เมื่อ 25 น. ของนักเขียนรางวัลโนเบลชาวต่างประเทศคนหนึ่งได้มากนัก แต่ก็ป็นงานวรรณกรรมภาษาไทยที่คุ้มค่ากับการอ่านมากทีเดียว โดยเฉพาะผู้ที่ต้องการเข้าใจภาวะและความคิดของสังคมไทยในสมัย 2475 ถึงสงครามโลกครั้งที่สอง

งานของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคล อีกชิ้นหนึ่งซึ่งนำมาพิมพ์รวมอยู่ในเล่มเดียวกัน ชีวิตแห่งการทกฏสองครั้ง เป็นบันทึกจากชีวิตจริง ๆ ของผู้เขียน น่าสนใจตรงที่ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องที่แต่ง หรือ

ผืนขึ้นเท่านั้น ผู้เขียนลำดับเหตุการณ์ไปที่ละตอนได้อย่างแจ่มชัด ให้เหตุผลที่น่าฟัง ไม่ตีโพยตีพาย และดูจริงใจในการแสดงความคิดเห็นมาก ดังนั้นไม่ว่าประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของช่วงนี้จะเป็นอย่างไรผู้อ่านคงต้องตีความเอง ควรจะนับได้ว่าเป็นงานที่น่าอ่านชิ้นหนึ่ง

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้การกล่าวขวัญถึง หรือเป็นที่ยอมรับมากนัก โดยเฉพาะในช่วงที่ฝ่ายผู้ก่อการ 2475 ยังมีอำนาจอยู่ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะคนไทยเรามักจะมองอะไรแบบแบ่งเป็น 2 ขั้วสุดโต่ง ไม่ขาวก็ต้องดำ คนส่วนหนึ่งพอทราบว่า ม.ร.ว. นิมิตรมงคล ถูกจับในคดีกบฏบวรเดช ก็คงมองว่าเขาเป็นพวกปฏิกริยาฉ้อหลัง ต่อต้านการปฏิวัติ 2475 ซึ่งถือกันว่าเป็นการปฏิวัติเพื่อประชาธิปไตย แต่ถ้าใครอ่านงานของเขาด้วยใจที่เป็นกลางก็จะเห็นได้ว่าเขาเป็นนักเสรีประชาธิปไตยที่ไฝฝืนถึงสังคมที่ให้สิทธิประชาธิปไตย ความเสมอภาค แก่ประชาชนมากขึ้น คนหนึ่ง

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ สมัยเป็นบรรณาธิการ *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* เคยวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ไว้ใน *วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์* ฉบับที่ 2 ปีที่ 4 ว่า

“ถึงจะไม่เป็นนิยายที่ยิ่งใหญ่เนื่องจากโครงเรื่องบางตอนอ่อน และบุคลิกตัวละครเป็นพระเอกหรือผู้ร้ายมากเกินไป แต่ก็ควรอ่านในฐานะเอกสารทางการเมืองและประวัติศาสตร์สังคมที่มีค่า เป็นพยานหลักฐานแห่งปรัชญาของคนไทยคนหนึ่ง ซึ่งสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก แต่แล้วก็แสดงหลักวาทะออกมาด้วยสำนวนโวหารคมคายน่าฟัง แสดงให้เห็นความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ในขณะที่เป็นคนมีใจรัก ความงาม ความไพเราะ และพร้อม ๆ กันนั้น ก็แสดงถึงฝีมือสุสดี ร่ำลึกถึงพระไตรลักษณ์อย่างรู้เท่าทันโลก”

ถึงแม้ว่าแนวความคิดของ ม.ร.ว. นิมิตรมงคลจะเป็นแบบยูโทเปีย เพื่อฝัน หรือได้รับอิทธิพลแนวปรัชญา แนวชีววิทยาตะวันตกมากเกินไปสักหน่อย แต่เขาก็ได้เสนอความคิดที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ และน่าสนใจไว้หลายแง่ น่าที่พอสมควรที่คนที่ถูกจับในคดีกบฏบวรเดช ซึ่งถูกมองว่าเป็นพวกกษัตริย์นิยม จะให้ตัวละครเอกพูด แนวคิดที่ยังทันสมัยอยู่มากในยุคปัจจุบันประโยชน์ออกมา

“แกอาจยังไม่รู้ว่าพวกเจ้าหรือพวกขุนนางก็คือ กษัตริย์ ซึ่งสืบเชื้อสายจากพวกพเนจรในยุคต้นประวัติศาสตร์ พวกพเนจรนี้ได้เข้าแย่งดินแดนของพวกกสิกร แล้วเลยทีก็ทักเอาว่าคนเป็นเจ้าของ

แผ่นดิน และบอกกสิกรเป็นข้าทาสบริวาร ตรงไหนล่ะ เป็นความ
 สูงของพวกกษัตริย์ ควรหรือที่เราจะนับถือฝีมือในการต่อสู้ว่าเป็น
 ความสูง เดียวนี้ขอให้เรานับถือกษัตริย์แห่งปรัชญา และเลิกนับถือ
 กษัตริย์แห่งสงครามเสียที เดียวนี้พวกกษัตริย์แห่งสงครามก็ยังคง
 อำนาจบริหารอยู่ โดยเป็นข้าราชการตามกระทรวงต่าง ๆ รัฐจึง
 กลายเป็นองคคัพพแห่งสงคราม" (หน้า 247-248 ในฉบับพิมพ์
 ปี 2509 โดยสำนักพิมพ์ก้าวหน้า)

วิทยากร เชียงกูล

แม่สายสะอื่น

พิมพ์ครั้งแรกในสยามสมัย พ.ศ. 2493-2494

อ.ไชยวรศิลป์ (อำพัน ไชยวรศิลป์)

(พ.ศ.2461-2533)

ตำนานรักของสาวเหนือที่โด่งดังมาจนกลายอย่างเศร้า เรื่องราวผูกพันมาว่าเธอเหล่านั้นมักจะหลงคารมชายแสนง่าย ขอมตามหนุ่ม(ซึ่งมักเป็นหนุ่มรูปงามจากกรุงเทพ) เข้าเมืองกรุง และสุดท้ายถูกขายเป็นหญิงโสเภณี บ้างก็ขอมหลงเชื่อชายหนุ่มแปลกถิ่น จงรักภักดีต่อเขา แต่สุดท้ายเขาจากเธอไปมีหรือบ้างเขาก็มีหญิงอื่นอยู่แล้ว ตำนานรักของ สาวเครือฟ้า ก็เป็นมรดกแห่งแบบแผนของความคิดเกี่ยวกับผู้หญิงภาคเหนือแบบนี้ คนจำนวนไม่น้อยคิดว่าเรื่องสาวเครือฟ้าเป็นเรื่องจริง ทั้งที่เป็นเรื่องแต่งขึ้นจากเค้าโครงเรื่องมาตามบัตรเตอร์ฟลาย และตามแบบแผนความเชื่อของชาวกรุงเมื่อไม่ถึงร้อยปีมานี้เอง แม้ว่า นวนิยายเรื่องของผู้หญิงสาวเหนือมักจะกล่าวถึงเธอเหล่านั้น ด้วยความเวทนาและเห็นอกเห็นใจ แต่มักไม่ได้ขยายความให้เข้าใจต่อไปว่าความซื่อ และ ความง่าย ที่กล่าวนั้นมีสาระแท้จริงของมันเป็นอย่างไร และเพราะเหตุอะไรจินตนาการจึงสามารถผลิต 'หญิงใจง่าย' และ 'หลอกง่าย' ขึ้นมาได้มากผิดไปกว่าจินตนาการอื่นของเมืองไทย คำถามนี้ขอฝากไว้ให้คิด

อ.ไชยวรศิลป์ ผู้แต่งเรื่อง 'แม่สายสะอื่น' เป็นชาวจังหวัดแพร่โดยกำเนิด เธอเติบโตขึ้นมาในสังคมชนบทในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง2475 เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของผืนแผ่นดินล้านนาแท้ๆ อ.ไชยวรศิลป์ เริ่มต้นเขียนนวนิยายและเรื่องสั้นในแนว 'พาฝัน' ก่อน และต่อมาเธอได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดกับนักคิดนักเขียนคนสำคัญของไทยหลายท่าน เช่น ส.ธรรมยศ บุญช่วย ศรีสวัสดิ์ และท่านอื่นๆ รวมทั้งศึกษาแนวคิดทางสังคมต่างๆของนักเขียนก่อนหน้าเธอด้วย จนกระทั่งความคิดของเธอเริ่มหันเหมาสู่การคิดว่านักเขียนควรจะศึกษาชีวิตและสิ่งรอบตัว รวมทั้งกว้างออกไปถึงสังคม ในที่สุดเธอผลิตงานแนวอัตถินิยมขึ้นเป็นจำนวนมาก และจุดเด่นของนวนิยายของ อ.ไชยวรศิลป์ ก็คือ เธอมีความสามารถอย่างสูงที่จะถ่ายทอดความเป็นจริงของหมู่บ้านและชุมชนล้านนาออกมาจากสายตาของผู้ที่อยู่ ภายใน สังคมนั้นเอง

นวนิยายขนาดยาวเล่มเดียวจบ 'แม่สายสะอื่น' นี้ มีโครงเรื่องแปลกออกไปสักหน่อย แม้จะยังรักษาแนวทาง 'พระเอกเมืองกรุง นางเอกเอื้องเหนือ' อยู่ก็ตาม ที่กล่าวว่าแปลกก็คือ นันทาวดี นางเอกเป็นเอื้องเหนือ ผู้ที่ไม่ใช่หญิงที่ง่าย นักสำหรับการเด็ดดอกไม้ของชาย

นันทาวดี ศรีสุริยวงศ์ เป็นบุตรคนเดียวของเจ้าหม่อมแวนทิพย์ เจ้านายไทยเชื้อ แห่งนครเชียงรุ่ง นาง ศรีสุริยวงศ์ บิดาของเธอเป็นพ่อค้า ผู้เป็นนักเผชิญโชคจากพระนคร เขามีความดีใจเดียว และเป็นนักอุดมคติผู้ศรัทธาในความดีงาม เมื่อนันทาวดีอายุเพียง 5 ขวบ มารดาของเธอก็วาย

ชนม์ ผู้เป็นบิดาจึงต้องเลี้ยงดูเธอมาตามลำพัง นันทาวดีสำเร็จการศึกษา พับบสิกาสกุล ในเชียงตุง ก่อน แล้วเธอก็เข้ามาเรียนระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ ตลอดเวลาที่เธอเติบโตขึ้นมา นันทาวดีได้รับการปลูกฝังนิสัยเด็ดเดี่ยว อดทน เสียสละ และความคิดเกี่ยวกับเรื่องการอุทิศตนเพื่อการศึกษาให้แก่เยาวชนตามความฝันของบิดา

โครงเรื่องของ ‘แม่สายสะอื่น’ ให้ความสำคัญเท่าๆ กัน ระหว่างความรักของนันทาวดีที่มีต่อชายต่างถิ่นจากเมืองกรุง รัชต์ วัฒนา กับการดำเนินชีวิตที่เปี่ยมด้วยอุดมคติของนาง ศรีสุริยวงศ์ และ วิฑูรย์ อินทร ชายหนุ่มผู้มีศรัทธาอย่างลึกซึ้งต่ออนาคต และชุมชนชาวแม่สาย ผู้แสวงหาอนาคตการศึกษาให้แก่ลูกหลานของตนด้วยการก่อตั้งโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกขึ้นในอำเภอแม่สาย สุดท้ายเหตุการณ์ต่างก็จบลงเหมือนกันคือชีวิตของนันทาวดีแหลกสลาย ความรักของเธอเป็นสิ่งลวง แลเม รัชต์ วัฒนา ยังทรยศ หลอกหลวงน้องเลี้ยงของเธออีกคนหนึ่ง และการก่อสร้างเพื่อขยายโรงเรียนใหม่ก็ล้มเหลว เพราะเงินทองที่ผู้สะสมมาจากการบริจาคของผู้มีน้ำใจและศรัทธานั้น ถูกขโมยไปหมดโดยนายรัชต์ วัฒนา จึงออกเมืองกรุง

เค้าโครงเรื่องอาจจะไม่ใช่เรื่องที่ใหม่หรือแปลก เป็นของเก่าที่นักประพันธ์เคยใช้มาแล้วไม่ว่ายุคใดหรือชาติใด แต่ความเก่านี้กลับยังคงทันสมัยและน่าสนใจอยู่เสมอ เพราะมันสามารถทำให้รู้สึกว่ายังคงมีเรื่องเช่นนี้ปรากฏเป็นความจริง และยังจับใจอยู่นั่นเอง

บุคคล 2 คน ในเรื่องนี้ต่างดึงดูดใจผู้อ่านเท่า ๆ กันคือ นาง ศรีสุริยวงศ์ ผู้เป็นพ่อ และ นันทาวดี บุตรีของเขา

นาง ศรีสุริยวงศ์ คุณเป็นคนเฉลียวฉลาด รู้เท่าทันโลก เข้าใจความมียอยู่ เป็นอยู่ และสิ่งที่ต้องเป็นไป เขามีศรัทธาอันปรีดิ์ที่มีชีวิตอยู่ และทั้งหมดของชีวิตเขา นานอุทิศเพื่อการศึกษาของเยาวชนชนบท นางผู้นี้เป็นผู้มีปรัชญาอยู่ว่ามนุษย์ควรมีชีวิตอยู่โดยยังประโยชน์ให้แก่สังคม นางสร้างโรงเรียนราษฎร์ซึ่งเป็นโรงเรียนเอกชนแห่งแรกขึ้นที่อำเภอแม่สาย ซึ่งอยู่ติดกับเขตภูเขาเชื่อมต่อกับรัฐฉานของพม่า เขาเห็นว่าการศึกษาคือเครื่องมืออันยิ่งใหญ่ที่จะเปลี่ยนความโง่เป็นความฉลาด การศึกษาเท่านั้นจะสร้างคนให้เป็นคนที่แท้ และการศึกษาสำหรับเขาต้องไม่ใช่การค้าด้วยอุดมการณ์อันหนักแน่นของนาง คุณเป็นจริงเป็นจังอยู่ทุกนาที ทั้งในตัวของเขาและผู้คนในแวดล้อมได้รับการถ่ายทอดความคิดไปจากเขา น่าเสียดายที่เราไม่รู้ภูมิหลังของนางแต่เพียงว่า ครั้งหนึ่งเขาเป็นชายผู้ทำการค้าอยู่ในเขตนครเชียงรุ่ง และแคว้นฉาน แต่ผู้เขียนมิได้เปิดโอกาสให้เราได้ว่าอะไรเล่าคืออดีตของเขาที่ได้วางรากฐานแห่งอุดมคติอันแข็งแกร่งและมั่นคงที่เขาถืออยู่ จนสามารถรวบรวมผู้คน รวบรวมพลังใจของชุมชนมารวมไว้ที่เขาได้ จนชาวบ้านท้องถิ่นแห่งแม่สายพากันเรียกเขาว่า “พ่อครู”

นันทาวดี บุตรีของนาง เป็นผู้ร่วมก่อสานให้อุดมการณ์ของนาง ศรีสุริยวงศ์ เป็นจริง เธอสืบทอดเจตนาของบิดาทุกประการด้วยความศรัทธา และความเข้าใจชีวิตตามที่บิดาวางแนวทางไว้ การที่นันทาวดีเกิดเติบโตขึ้นในสังคมชนบท ยิ่งทำให้อุดมคติของเธอไม่ใช่สิ่งลำบากรที่เธอจะยึดถือ

เพราะนันทาวดีเข้ากันได้กับชีวิตชนบทอย่างถ่องแท้ เธอเป็นส่วนหนึ่งของแม่สาย และเป็นส่วนหนึ่งของชาวเขาชาวคอยโดยปราศจากช่องว่างหรือความคูหมั่นถิ่นแคลน ความสดใส ซื่อบริสุทธิ์ของ ‘ครูนันท์’ ตลอดเรื่องนี้เป็นสิ่งอันน่ารักใสสะอาด ที่ชุบชีวิตหมู่บ้านให้มีชีวิตชีวา ยิ่งสังคมเมือง ชุบชีวิตคนหนุ่มสาวให้มีจิตวิญญาณ ประดับด้วยแสงสีอารยธรรมอันฉิวเฉียดเพียงใด ผู้อ่านชีวิตของนันทาวดี ก็จะรู้ว่าชีวิตของเธอช่างเรียบง่ายแต่มีความหมายและมีสาระอยู่ทุกเวลาทันที

ชีวิตของชุมชนดำเนินไปโดยเฝืออาบด้วยน้ำใจไมตรีครั้งนี้คือ โรงเรียนนันทาววิทยา ดอนรับนักเรียนจากทุ่งนาป่าเขาโดยไม่แยกเผ่าพันธุ์ นางผู้เป็นบิดาให้ความรักใคร่ และช่วยเหลือกิจการชาวบ้านจุญาติสนิท ในฐานะที่เขาเป็นพ่อค้ามาก่อนและได้มาลงทุนลงแรงตั้งโรงเรียนขึ้น ช่วยให้ลูกหลานชาวบ้านได้เรียนหนังสือ นางได้วิญญูชนหนุ่มชาวไทยลื้อผู้ศรัทธาต่อเขาอย่างจริงใจมาเป็นครูใหญ่ ช่วยงานเขาทุกอย่าง นันทาวดี หรือ ครูนันท์เป็นที่รักของชาวบ้านและเด็กๆ ชาวคอยยิ่งนัก ครูนันท์พร้อมกับเพื่อนครูของเธอ จีจรรย์นาคผู้พี่ออกไปเยี่ยมลูกหลานของชาวบ้าน และช่วยดูแลรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้พวกเขาอีกด้วย

ความหวังและเส้นทางชีวิตของนาง ศรีสุริยวงศ์ และบุตรของเธอไม่อาจดำเนินไปถึงที่หวังไว้ รัชต์ วัฒนา เป็นคนจำพวกจิ้งจอกสังคม ที่บังเอิญพลัดหลงเข้ามาสมัครเป็นครู ณ โรงเรียนนันทาววิทยาแห่งนี้ เขาหลงใหลนันทาวดีหลงรักเขา และสุดท้ายเขาตอบสนองเธอด้วยความหลงกลวง เห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ ทยศหักหลัง “ชีวิตและโลกเป็นเช่นนี้เอง คนดีที่สุดคือคนที่ต้องทนทรมานมากที่สุด คนชื้อคือผู้ถูกหลอกลวงอยู่เสมอ” (247) รัชต์ วัฒนา “ค้อน” สาวน้อยนันทาวดี ผู้แสนซื่อ ด้วยการมหวานหู ด้วยท่วงทีที่ริยาที่ปรุงแต่งให้น่าขยอของแบบชาวกรุง ด้วยการเสแสร้งว่าเขาศรัทธาในคุณงามความดีของเธออย่างแท้จริง

นันทาวดีไม่ใช่สาวเหนือใจง่ายอย่างในนิยายนำเสนอ ความคิดเรื่องคุณค่าของชีวิตที่พ่อปลูกฝังให้แก่เธอ และวิถีชีวิตแบบ ‘คึดคิ่น’ ของชาวชนบท ทำให้เธอไม่อาจตกลงปลงใจไปกับเขาสุดท้าย เธอมีสติยังคิดและสงสัยในตัวรัชต์ วัฒนาผู้ซึ่งมีชีวิตรอบคอบและไร้สาระอยู่เสมอ รัชต์ วัฒนาผู้ถอดแบบบุคลิกของมนุษย์ลวงโลกจึงต้องใช้อุบายเพิ่มเติมอีกมากเพื่อเผด็จความสงสัยสับสนของเธอเสีย เขาต้องใช้วิธีลวงล่อให้เธอลงมาพบเขาในที่สงัดในคืนวันหนึ่ง และแน่ละหลังจากคืนนี้เป็นต้นไป นันทาวดีก็จะพลัดตกลงสู่บ่วงแห่งกิเลสรักตามธรรมชาติวิสัย เกินกำลังที่เธอจะต้านทานไว้ได้อีก

เป็นไปได้เลยที่รัชต์ วัฒนา จะได้เชยชมนันทาวดี ครั้งต่อๆ ไปอย่างง่ายดาย สภาพสังคมถิ่นชนบท ชนบทประเพณี รวมทั้งความยึดมั่นต่ออุดมคติ และศักดิ์ศรีที่ได้รับถ่ายทอดมาจากพ่อ ทำให้นันทาวดีเก็บความรู้สึกแห่งความอ่อนไหวไว้เสียแต่ภายใน เธอรับรักเขาแล้ว เธอให้ความหวัง แต่เขาจะต้องพิสูจน์ตนเองต่อหน้าพ่อและผู้คนไปอีกนานทีเดียวกว่าจะได้ครอบครองหรือเสพสุขจากเธอ

อ.ไชยวรศิลป์ เก่งมากทีเดียวที่สามารถทำให้ผู้อ่านเห็นได้ว่า ชีวิตจริงของการทำงานและชนบทประเพณี เป็นปราการด่านสำคัญที่รัชต์ไม่อาจใช้ความล่อลวงของเขาฝ่าเข้าไปได้ รัชต์ วัฒนา ไม่สามารถสู้กับการงาน และเปลี่ยนตัวของเขาให้เคารพศรัทธาของชนพื้นถิ่น และแน่นอนเขาไม่มีวันที่จะมีแม่แต่อุดมคติชีวิตแบบนั้น ในเวลาอันบังเอิญยิ่ง รัชต์ วัฒนา ได้ล่อลวงหน้าขอ น้องสาวเลี้ยงของนันทาวดี ให้ตกเป็นของเขาอีกคนหนึ่ง และนี่กลายเป็นชนวนให้นันทาวดีได้มีโอกาสรู้เช่นเห็นชาติในตัวเขา และเธอตัดสินใจเด็ดขาดบอกเลิกความรักของเธอกับรัชต์ วัฒนา

มันยังไม่สายเกินไปหรือ เปล่าเลยมันสายไปแล้ว นันทาวดีได้สูญเสียความรักอันบริสุทธิ์ใจ สูญเสียความเชื่อมั่นศรัทธาที่เธอมีต่อโลก สายตาอันซื่อบริสุทธิ์ ซึ่งเคยเป็นพลังให้เธอทำงานเพื่อชาวบ้านโดยไม่รู้เหน็ดเหนื่อยนั้น มาบัดนี้เต็มไปด้วยความขุ่นมัว และขี้ดชา อ.ไชยวรศิลป์ ได้แสดงให้เห็นว่า หญิงสาวชาวเหนือคนหนึ่งให้คุณค่าแก่ความรักของเธอด้วยความบริสุทธิ์ใจเพียงใด

ชะตากรรมได้กระหน่ำซ้ำเติมผู้คนแห่งชนบทเหล่านี้อีก ด้วยการที่รัชต์ วัฒนา ตัดสินใจลาจากโรงเรียนนันทาวดีวิทยา เพราะเขาไม่มีความหวังจะใช้ความหลอกลวงที่นี้ต่อไปได้อีก แต่เขาไม่ได้จากไปเปล่า เขาขโมยเงินบริจาคสร้างโรงเรียน นันทาวดีวิทยา แห่งใหม่จำนวน 10,000 บาท ไปด้วย และนี่ก็คือมูลเหตุที่ทำให้ นาด ศรีสุริยวงศ์ ต้องมาได้สวนจรรยาความจริงเรื่องนันทาวดี ที่สามารถทำลายความใฝ่ฝันของเขาลงยับเยินในพริบตาเดียว

นาด ไม่มีอนาคตอีกแล้ว เขาจะหาเงินที่ไหนมาชดใช้ให้แก่เรื่องราวเช่นนี้ ใครจะเชื่อบ้างว่าเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้น เกียรติยศ และความเชื่อมั่นศรัทธาที่พวกเขาสร้างขึ้นมาย่อมจะเป็นที่เคลือบแคลงสำหรับชาวบ้าน และค่อยๆ หดหู่ลงไป และนันทาวดี บุตรีคนเดียวของเขาเล่า เธอไม่ได้ขี้หวังใจของเขาเสียแล้วหรือ และยังคงหน้าซอกลูกเลี้ยงของเขาอีกคนหนึ่ง ที่ต้องสั่งเวทความบริสุทธิ์ให้แก่จิ้งจอกเมืองกรุง นาดจึงได้เลือกเอาการดื่มสุราเข้าจรรดเย็นเป็นทางออก และไม่สามารถจะมีนาถ-พ่อครูคนเดิมอีกแล้ว

สุดท้ายไม่มีคำให้อภัยจากนาด เขาไม่ยอมให้อภัยแก่ความผิดของนันทาวดีเลย นันทาวดีได้ตัดสินใจเดินทางเข้ากรุงเทพมหานครล่างแก่นของเธอและของพ่อ รวมทั้งของชาวบ้าน ความยับเยินทางใจทำให้นันทาวดีผู้แสนซื่อกร้านแกร่งต่อชีวิต แต่แล้วมีคที่เธอใช้เป็นอาวุธจ้วงแทงเขาก็เพียงแค่แฉลบแขนขาของเขาเท่านั้น นันทาวดีกลับบ้านอย่างคนไร้หวัง แต่ทว่าเธอกลับมาเพื่อจะรับข่าวร้ายยิ่งกว่าเดิม หน้าซอมน้องเลี้ยงของเธอแห่งลูกซึ่งมีคนเดียวอย่างรัชต์เป็นผู้ให้กำเนิดและเธอสิ้นชีวิตในวงแขนของนันทาวดี พ่อของเธอก็เสียชีวิตลงเพราะเขาดื่มอย่างหนัก

ทั้งหมดนี้เพียงพอแล้วที่ครุฑนันทของทุกคนจะอยู่ในภาวะจิตสลาย เธอเดินทางออกจากหมู่บ้านอย่างเลื่อนลอย พันโทหย่างซา ผู้บังคับการทหารชาวต่างชาติแห่งคอยสูง เขตติดต่อกับไทยกับแคว้นฉาน พบเธอในป่าในสภาพคนที่ตัดสินใจตายไปจากโลก เขาให้สติแก่เธอ แต่นันทาวดีได้ทำร้ายชีวิตของเธออย่างรุนแรงซ้ำลงไปอีก นันทาวดีกล่าวว่า

“ดิฉันต้องการหนีจากสิ่งเก่าๆ ทุกอย่าง พาดิฉันไปเถอะค่ะ พาไปให้
พ้นจากทุกๆ คน วิทยาลัยของพ่อคงสาปแช่งดิฉันอยู่ที่นี่ ท่านไม่มีวันจะยก
ให้แก่ความเลวทรามของดิฉัน...ดิฉันไม่มีความรัก...ดิฉันจะไปกับคุณและ
ตายกับทหารของคุณ ดิฉันไม่มีค่าสำหรับคนไทย ไม่มีค่าแม้แต่กับชาวชนบท
ชายแดนซึ่งเคยรักเชื้อถือเหลือเกิน”

(หน้า 649 และ 654)

นันทาวดีได้ทุ่มชีวิตของเธอลงไปกับเปลวไฟชีวิตที่เผาไหม้ทำลายเธอหมดสิ้น เธอเป็น
ภรรยา “แต่ตัว” โดยปราศจากหัวใจของพันตรีหย่างซีเหียน ผู้รับเธอไว้ด้วยความเข้าใจและปรานี
อย่างลูกผู้ชาย ทั้งๆ ที่รู้ว่าเขาไม่ได้หัวใจของเธอมานาน

นันทาวดีใช้ชีวิตอยู่บนค่ายทหารบนคอกสูง เป็นเวลาราว 6 เดือน ตลอดเวลานี้เธอมิได้มีสติ
สมบูรณ์เยี่ยงคนทั้งหลายอีก เธอไม่ได้รักผู้การหย่างซีซึ่งยอมรับเธอไว้ด้วยความจำเป็น แต่เธอก็มิได้
รังเกียจที่จะอิงแอบแนบชิดอยู่กับเขา บางเวลา เมื่อหลุดพ้นจากอารมณ์อันมืดคลุ้มของกิเลสวิสัย
เธอก็เกิดความขบะเขวในสภาพของตนเองอย่างบอกไม่ถูก และเมื่อหาทางออกใดไม่พบ เธอก็เดิน
กลับเข้าสู่ความมืดเหมือนเก่า

พื้นที่ 100 หน้ากระดาษสุดท้ายที่ อ.ไชยวรศิลป์ได้ลิขิตและบรรยายความแตกสลายแห่ง
ชีวิตให้แก่ นันทาวดี เป็น 100 หน้า ที่จะทำให้อ่านรู้สึกร่วมชะตากรรมไปกับผู้เจ็บปวด และผิดหวัง
อย่างถ่องแท้ ผู้เขียนแสดงฝีมือเขียน ที่กลั่นความรักมาดุภูมิ ความศรัทธา และความสิ้นหวังที่มีต่อ
ความดีไปพร้อมๆ กัน ชีวิตของนันทาวดีจะทวงถามเราอยู่เสมอว่า ในสังคมนี้ยังมีช่องว่างเหลืออยู่
เพื่อความดีงาม ความซื่อตรง และอุดมคติหรือเปล่า

เสียงสะอื้นของแม่สาย ไม่ใช่เสียงสะอื้นของสาวเหนือใจง่าย ผู้พลีชีวิตให้แก่ชายลวงโลก
แต่เสียงสะอื้นของแม่สาย เป็นเสียงสะอื้นเพื่อแสดงความอาลัยรักต่อการจากไปและความพ่ายแพ้
ของผู้เพียรก่อปรคุณงามความดี เสียงสะอื้นนี้แสดงความสิ้นหวังต่อผู้อ่อนแอเสียเปรียบที่คอยแต่จะ
ถูกเหยียบย่ำทำลายจากผู้ที่มี “เหนือกว่า” อย่างไม่รู้จบสิ้น โดยที่ปวงการจะถามหาความเป็นธรรม
จากโลก แม่สาย เป็นชายเขตแดนที่ชาวบ้านห่างไกลจากสัณฐานอารยธรรม แต่ก็ยังไม่วายจะถูกทำร้าย
โดยความอำมหิตของสังคมเมืองเช่นนี้

อากาศเดือนธันวาคมหนาวจัด และหนาวอย่างทารุณ วิฑูรย์ อินทร ผู้จงรักภักดีต่อนันทาวดี
มิเสื่อมคลายได้พบศพของนันทาวดีในลำน้ำแม่สาย พันโทหย่างซีเหียนเดินทางกลับได้หวนตาม
ภาระหน้าที่ของเขา โดยที่เขาอ่อนวอนขอร้องให้นันทาวดีกลับไปอยู่ในความอุปการะของวิฑูรย์
อินทร ซึ่งขอมรโหให้ความจงรักแก่เธอเสมอโดยเต็มใจ แต่นันทาวดีได้เลือกใช้ชีวิตช่วงสุดท้ายของ
เธอในกระต๊อบไม้ไผ่กับครอบครัวมูเซอที่ยากจน นันทาวดีเดินฝ่าความหนาวเย็นจากหมู่บ้านบน

คอยไปยังแม่สายก็เพื่อหาซื้อยาให้แก่ลูกน้อยของหญิงมูเซอนั้น และเธอก็เสียชีวิตลงขณะข้ามลำน้ำแม่สายทั้งที่ในมือก็ยังกำยาไว้แน่นนั่นเอง

เรื่องราวสลดใจทั้งหมดนี้ อ.ไชยวรศิลป์ ดำเนินเรื่องอย่างชาญฉลาด โดยกำหนดเป็นฉากการสนทนาระหว่าง วิฑูรย์ อินทรผู้ยังอยู่ กับชาวกรุง 3 คน ผู้กระหายใคร่รู้เรื่องราวของรัชต์ วัฒนา ชายเสียดสีที่เพียรเดินรื้อหานันทาวคืออยู่ตามท้องถนน รัชต์ วัฒนาได้หวนกลับมาแม่สาย โรงเรียนนันทาววิทยากลายเป็นโรงเรียนร้าง ไม่มีใครรู้ว่ารัชต์กลับมาทำไม บ้างก็ว่ารัชต์ถูกเรียกวิญญาณโดยไสยศาสตร์ของชาวไทยใหญ่ บ้างก็ว่าเขาหนีคดีมาจากกรุงเทพฯ แต่ไม่ว่าจะเพราะเหตุใด เขาได้ถูกรุมทำร้ายอย่างสาหัสโดยชาวบ้านผู้รู้ความจริงอุบาทว์ของจึงจอกชาวกรุง ผลก็คือเขากลายเป็นคนเสียดสี และเพียรเร่ร่อนอยู่ในเขตแม่สาย ลำปาง เชียงของ เชียงผา และเวียงเก่า และคอยร้องตะโกนปาวๆ อย่างไร้สติว่า “คุณรู้จักนันทาวดีไหมครับ เธออยู่ที่ไหน”

ผู้ฟังชาวกรุงทั้งสามฟังตำนานของคนบ้าจากปากคำของวิฑูรย์อย่างสนใจ และตลอดเวลากระจอกแห่งความคิดเห็นของชาวเมืองหลวงทั้งสาม ก็ช่วยสะท้อนการยอมรับความยิ่งใหญ่แห่งความคิดของคนธรรมดาสามัญอย่าง นาง วิฑูรย์ และ นันทาวดี ซึ่งช่วยให้เรื่องหลีกห่างออกจากรู้นิยายน้ำเน่าที่ดูหมิ่นสาวชาวเหนืออีกอักโข

นวนิยายเรื่อง *แม่สายสะอื่น* นี้ มีเสน่ห์พิเศษอยู่ที่ว่า เป็นเรื่องเล่าที่เกี่ยวกับดินแดนชนชาติ และ ชาวภาคเหนือ ที่ผู้เขียนมีความเข้าใจจิตวิญญาณ และลมหายใจของพื้นที่แห่งนั้นอย่างลึกซึ้ง รายละเอียดของการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นวิถีไปมาติดต่อ การทำมาหากิน พิธีกรรมงานฉลอง ขนบประเพณี อีกทั้งลมฟ้าอากาศ ล้วนแต่เร้าใจให้อยากรู้จักและอยากติดตามความลึกลับชนิดนั้น การเรียนรู้เรื่องราวเช่นนี้อาจช่วยปลูกฝังความรู้สึกรักท้องถิ่น หรือการเคารพในเกียรติยศ ศักดิ์ศรีของกันและกันระหว่างถิ่นต่างๆ ขึ้นอีกมากทีเดียว

ถ้าจะมองหาจุดอ่อนของนวนิยายเรื่องนี้ บางทีอาจจะมีคำถามได้เหมือนกันว่า ผู้เขียนจงใจจะวาดภาพหนุ่มชาวกรุง รัชต์ วัฒนา ให้ดูเป็น *ผู้ร้าย* เกินไปหรือเปล่า ทำไมเขาจึงสารพัดจะเลว และยังปราศจากความเฉลียวฉลาดอีกด้วยไม่ว่าเรื่องใดๆ เมื่อเปรียบเทียบกับ วิฑูรย์ อินทร หรือนันทาวดี ชีวิตของรัชต์ ดูเบาโหวง ไร้สาระ และไม่มีประโยชน์หรือไม่จำเป็นต้องมีชีวิตอยู่เลย แต่บุคลิกผู้ชาย *น้ำเน่า* อย่างรัชต์นี้ เราจะปฏิเสธได้จริงหรือไม่มีอยู่ ประการสำคัญกว่าก็คือ อ.ไชยวรศิลป์ ได้ตั้งคำถามไว้ว่า “สภาพสังคมชนิดนี้จะผลิตคนอย่างรัชต์ วัฒนาขึ้นมาอีกกี่คน”

นี่เป็นการให้ความเป็นธรรมพอแล้วสำหรับรัชต์ วัฒนา อย่างน้อยที่สุด ผู้แต่งก็ยอมรับว่าเขาไม่ใช่คนเดียวที่ต้องรับกรรมจากความชั่วของเขา สังคมนั้นแหละจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วย

อ.ไชยวรศิลป์ เขียนนวนิยายไว้ประมาณ 40 เรื่อง นอกจากนี้เธอยังเขียนงานสั้นคว่ำเชิงวิชาการและสารคดีเกี่ยวกับเมืองเหนือ และ ส. ธรรมยศซึ่งเธอมักใช้นามปากกาว่า “อสิธรา” ในจำนวนนวนิยาย 40 เรื่อง บางเรื่องถูกนำไปสร้างเป็นบทละครวิทยุในยุควิทยุกาลังเฟื่องฟู มี 2 เรื่องสร้างเป็นภาพยนตร์แล้ว คือ *ริมฝั่งแม่ระมิงค์* และ *เอื้องม่านฟ้า* ผลงานเรื่องสั้นของเธอนับรวมได้

ถึงกว่า 300 เรื่อง ที่โด่งดังมากรวมอยู่ในหนังสือ “ฟ้ามีคได้ดวงอาทิตย์” ซึ่งสะท้อนชีวิตคนไทยในภาพชีวิตต่างกัน 10 แบบ แต่มาบัดนี้คงจะกลายเป็นหนังสือหายากไปแล้ว

พรพิไล เลิศวิชา

ประวัติ อ.ไชยวรศิลป์

ชื่อจริงคือ อำพัน ไชยวรศิลป์ เกิดปีพ.ศ. 2461 เป็นลูกสาวคนโตของนายดาบพรหมินทร์ และ นางคูนคำ ชาวเชียงใหม่ เกิดที่แพร่เพราะพ่อย้ายมารับราชการที่นั่น เรียนโรงเรียนคริสต์ และมีโอกาสได้อ่านหนังสือดีๆ มาแต่เด็ก เริ่มสนใจเขียนหนังสือตั้งแต่อายุ 15 ปี ได้รู้จักกับส. ธรรมยศปี 2490 ซึ่งเธอยกย่องเป็นอาจารย์ ส. ธรรมยศได้ช่วยชี้แนะส่งหนังสือให้ และเขียนจดหมายถามข่าวคราวเธอตลอด ปี 2493 เขียนนิยาย “ฉันเขียนเรื่องนี้เพื่อเธอ” และ “แม่สายสะอื้น” ลงติดต่อกันในสยามสมัย เป็นนักเขียนอาชีพมาตลอด มีงานเขียนเรื่องสั้นประมาณ 300-400 เรื่อง นวนิยายประมาณ 40 เรื่อง เขียนสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ เรื่อง “นิยายเมืองเหนือ” ได้รับรางวัลประเภทสารคดีของยูเนสโก ประจำปี 2510 และเขียน ชีวิตและงานของ ส. ธรรมยศ ได้รับรางวัลศรีบูรพา ประจำปี 2532 และเสียชีวิตในปี 2533

อ.ไชยวรศิลป์ ผลงานสร้างสรรค์บนบรรณภาพ สำนักพิมพ์ดอกมะลิ 2534

พทยา

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2494

ดาวหาง

พทยา เป็นนิยายขนาด 2 เล่มจบที่คนรู้จักกันน้อยเพราะเคยพิมพ์เป็นเล่มเมื่อปี พ.ศ. 2494 - 2495 แล้วไม่มีการพิมพ์ซ้ำ ทำให้หาหนังสือ 2 เล่มนี้ได้ยาก ผู้เขียนใช้นามแฝงว่า ดาวหาง ก็ค่อนข้างลึกลับเหมือนชื่อ จนบัดนี้ยังไม่ทราบว่าเป็นใคร ก่อนที่บริษัทประชาช่างจะนำมาพิมพ์เป็นเล่มนั้น นิยายเรื่องนี้เคยตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ลงในสวณภูมิ คุณเสนีย์ บำรุงพงศ์ ผู้เคยทำงานที่สวณภูมิในช่วงเวลานั้น กล่าวว่านิยายเรื่องนี้ส่งมาทางไปรษณีย์จากชลบุรี โดยไม่ระบุตัวผู้เขียนว่าเป็นใคร เนื่องจากผู้เขียนกล่าวถึงตัวเองว่าเป็นอดีตทูตอยู่ที่ญี่ปุ่นทำให้บางคนคาดเดาว่าอาจจะจะเป็นพระสารสาสน์พลขันธ์ หรืออาจเป็นหลวงวิจิตรวาทการได้ไหม เรายังไม่มีเวลาเสาะหาร่องรอยสืบสวนในเรื่องนี้ แต่จะเขียนแนะนำจากเนื้อหาของหนังสือที่เขียนขึ้นมาเป็นสำคัญ

ผู้เขียนกล่าวไว้ในคำนำว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2477-2480 พทยาเป็นดราม่าในฝันของผู้เขียน พทยาอาจไม่เหมือนพทยาที่แท้จริง แต่เข้าใจว่าผู้เขียนคงได้เค้ามาจากดราม่าพทยาในอดีต เมื่อราว 60 ปีที่ผ่านมาแน่นอน นิยายเรื่องนี้สะท้อนว่าผู้เขียนมีการศึกษาคี มีความรู้เรื่องเศรษฐกิจการเมือง อ่านหนังสือมากทั้งที่เป็นวรรณกรรมไทยและต่างประเทศ ลักษณะคงเคยอยู่ต่างประเทศมาก่อนหรือต้องอ่านเรื่องราวของต่างประเทศจำนวนมาก ขณะเดียวกันก็เป็นคนที่รู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ท้องถิ่นไทยอย่างคึกคักด้วยเช่นกัน

เนื้อหาของเรื่องนี้กล่าวถึง พระโมตริราชรักษา ทูตไทยในญี่ปุ่นซึ่งเป็นคนโสด ถึงวัยเกษียณอายุราชการและเตรียมตัวกลับมาใช้ชีวิตที่พทยาอันเป็นบ้านเกิด ขณะเดินทางไปเที่ยวที่มอสโคว์ ก็ได้พบกับอวองเจิ้งยี่ เพื่อนทูตชาวจีนซึ่งลี้ภัยไปเป็นกรรมกรอยู่ที่โซเวียตรุสเซีย เพื่อนเก่าแก่คนนี้ได้ขอยืมเงินเพื่อเป็นทุนเดินทางในการแอบกลับไปเอาทรัพย์สินสมบัติที่ซ่อนไว้ในเมืองจีน และได้ฝากลูกสาวให้กลับมาอยู่ที่เมืองไทยด้วย เพราะไม่อยากทิ้งลูกสาวไว้ตามลำพังในโซเวียตรุสเซีย

เรื่องราวส่วนใหญ่เป็นฉากในพทยา ดราม่าเล็ก ๆ แห่งหนึ่งในชลบุรีเมื่อประมาณ 60 ปีที่แล้ว ตัวละครสำคัญมี พระโมตริราชรักษา ข้าราชการเกษียณที่มีความคิดทางการเมืองแบบเสรีนิยม ผู้เล่าเรื่องทั้งหมดนี้โดยใช้ข้าพเจ้าเป็นคำแทนตัวเอง หลวงพิ์อู่ เจ้าอาวาสของวัดพทยาและเป็นพี่ชายของพระราชโมตรี พระมหากลิ่ง กิมสกุล พระหนุ่มซึ่งมีแนวคิดแบบเสรีนิยม มาลี (ชื่อเดิมคืออวองเจิ้งท้อ) เด็กสาวสวยชาวจีนที่อวองเจิ้งยี่ฝากมากับพระโมตริราชรักษาให้มาอยู่ที่พทยาด้วย และได้กลายเป็นบุตรบุญธรรมของพระโมตริราชรักษา มีแนวคิดแบบด้านระบบสังคมนิยม และแม่หนู น้องสาวโสดของพระราชโมตริรักษาที่คอยเลี้ยงดูมาลี

เหตุการณ์ในพิทยาสงบราบรินมาด้วยดี จนกระทั่งพระมหากษัตริย์ได้เข้ามาอยู่ในพิทยา มล เป็นหัวหน้าในการจัดตั้งกลุ่ม“คณะลูกหมี่” หรือองค์กรยุวชนทหาร ซึ่งประกอบไปด้วยเด็กผู้ชายวัยรุ่นในพิทยา เพื่อต่อสู้กับแนวความคิดแบบสังคมนิยมที่พระมหากษัตริย์นำมาเผยแพร่ จึงทำให้เกิดความขัดแย้งกันขึ้น เพราะอุดมการณ์ที่ต่างกัน

“สหายท่านมหากษัตริย์ต้องต่อสู้เพื่อโซเชี่ยลลิสม์แห่งพุทธิสม์ ปฏิวัติพิทยาใหม่ล่อ ส่วนมาลีเพื่อสถานการณ์คงเดิมของพิทยา”

ผู้เขียนแสดงภาพการปะทะกันของทั้งสองฝ่ายในลักษณะล้อเล่นมากกว่าเป็นจริงเป็นจัง คือเป็นการวิวาทระดับเด็ก ๆ เช่น แอบเลาะกระดุมกางเกงชั้นในของฝ่ายตรงข้าม เพื่อให้เกิดความอับอาย เป็นต้น มากกว่าจะเป็นการปะทะกันทางการเมือง นอกจากการปะทะกันทางลัทธิการเมืองแล้ว ผู้เขียนยังสอดแทรกการล้อเลียนระบอบต่าง ๆ เช่น การตั้งชื่อและการใช้สรรพนาม

“ข้าพเจ้าควรช่วยแก้มหากษัตริย์ กิมสกุลได้เมื่อไปจำพรรษาที่พิทยาแล้ว ซึ่งอาจเริ่มด้วยการเปลี่ยนนามสกุลให้ถูกต้องระบอบ เป็นว่า ไทยสกุลแทนกิมสกุลก็ได้”

และ “...เมื่อก่อนขามคูนเคยสนิทสนม เราเคยพูดล้อ ๆ อ้าว ๆ เคียวนี่ระบอบให้เราพูดแกล ๆ กัน ๆ แบบไทยดีกว่า”

และมีบางตอนที่ล้อเลียนนโยบายสนับสนุนให้คนไทยแต่งงานและมีบุตรเพื่อการสร้างชาติ เพราะถือว่าจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นจะบอกถึงความเป็นมหาอำนาจของชาติ แต่เป็นแนวคิดที่ต่างไปจากผู้เขียน

“การสร้างชาตินั้น ข้าพเจ้ามีโอกาสสร้างในทางอื่นมากกว่าโดยไม่จำเป็นต้องมีเมีย”

กล่าวได้ว่าผู้เขียนเขียนเรื่องนี้แบบเสียดสีทางการเมือง พร้อมแทรกอารมณ์ขันไปด้วย ในด้านแนวการเขียนนั้นผู้เขียนจะค่อย ๆ สอดแทรกความคิดของตนเองไปเรื่อย ๆ กว่าที่จะวกกลับมาเล่าเรื่องต่อ และเป็นการแสดงแนวความคิดแบบเสรีนิยม มีการวิจารณ์ฝ่ายซ้ายและฝ่ายขวาจัดฟาสซิสต์ด้วยทัศนะของคนที่มีการศึกษา ไม่ได้วิจารณ์ฝ่ายซ้ายแบบคนหัวเก่าปฏิบัติเหมือนดังในเรื่อง ไฟแดง ของกึกฤทธิ์ ปราโมช

ที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือ การที่ผู้เขียนให้หลวงพี่อู เป็นตัวแทนของพระนักพัฒนาสังคม ที่ดูแลโรงเรียนสำหรับเด็กหลายร้อยคน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ยากจน เรื่องราวในพิทยาจึงเป็นเรื่องของปัญญาชนท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งที่พยายามพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง นับเป็นนวนิยายที่แปลกออกไป คือไม่ใช่เขียนเพื่อชีวิตแบบนักเขียนกลุ่มก้าวหน้า แต่ก็ใช่นิยายที่มีสาระมากกว่าเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ หรือชีวิตครอบครัวแบบที่นิยมเขียนกันในสมัยนั้นหรือจนในสมัยต่อมา

นวนิยายเล่มนี้สะท้อนให้เห็นสภาพการเมืองสังคมไทยในสมัยหลังสงครามได้หลายด้าน ทั้งการหวาดกลัวลัทธิคอมมิวนิสต์ และการที่รัฐบาลใช้วิธีการจัดตั้งยุวชนทหารตามแบบฟาสซิสต์ การพัฒนาเศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ ซึ่งปะทะกับวิถีชีวิตดั้งเดิม และวิถีชีวิตแบบชาวพุทธนับได้ว่าเรื่องนี้เป็นนวนิยายล้อเลียนการเมือง และสังคมชั้นดีเล่มแรก ๆ ของไทยนอกจากจะมีเนื้อหาสาระ

แล้ว ก็มีศิลปะในการเขียนอยู่ ในเกณฑ์ดีแม้บางครั้งจะเป็นการรำพึง หรือวิจารณ์ออกไปนอกเรื่อง
นอกราวบ้าง นอกจากงานนิยายชิ้นนี้แล้ว ผู้เขียนก็เขียนเรื่องสั้น ๆ ไว้อีกหลายเรื่อง เช่น **จุดดำ**
และเรื่องอื่น ๆ (เชชมบรรณกิจ 2502)

พินิต เมฆสวัสดิ์

แผ่นดินนี้ของใคร

พิมพ์ครั้งแรก เป็นตอนๆ ใน ปิยะมิตร พ.ศ.2495

ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์

(พ.ศ.2461-2518)

ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ เป็นนักเขียนรุ่นอมตะ เช่นเดียวกับ เสนีย์ เสาวพงศ์ อิศรา อมันตกุล หรือ ร.จันทพิมพะ และคนอื่นๆ ผู้ซึ่งมักจะยืมขึ้นวิจารณ์สังคมด้วยความคิดและวาจาอันคุตือหรือคมคาย พร้อมด้วยบุคลิกกล้าหาญ เป็นตัวของตัวเองและหยิ่งทะนงของตัวเองละคร สงครามโลกครั้งที่สอง การเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐประหาร และการแสวงหาสิทธิเสรีภาพ เป็นฉากหลังหรือพื้นฐานที่เหตุการณ์ และบุคคลชนิดต่างๆ ได้ถือกำเนิดขึ้นมาในประวัติศาสตร์หน้าใหม่ๆ ของสังคมไทย นักเขียนกลุ่มนี้ได้สร้างตัวละครและเรื่องราวของประชาชนผู้ซึ่งแสวงหาความยุติธรรม ความเสมอภาค และความดีงาม

ในนวนิยายขนาดสิบหกตอนจบ เรื่อง 'แผ่นดินนี้ของใคร' เจน วนาสัย และกมลทิ วนาสัย เป็นสองหนุ่มสาว ผู้ฝ่ากำแพงชนชั้นมารักกัน และลาจากกรุงเทพฯ ไปหมายสร้างครอบครัวในฝันของตนที่บ้านไร่ในอำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ กมลทิเธอเป็นลูกสาวคนเดียวของเจ้าคุณพ่อ ผู้ซึ่งต้องการให้เธอแต่งงานกับผู้ดีสูงศักดิ์ ส่วนเจนนันด้วยเหตุใดไม่ปรากฏเขาเป็นเด็กกำพร้าในบ้านของกมลทิ ภายหลังเขาได้เข้ารับราชการแต่ก็ต้องละทิ้งงานนี้เสีย เนื่องจากการใช้สิทธิพลของเจ้าคุณพ่อคาผู้ไม่ชอบหน้าเขาเลย จุดเริ่มต้นชีวิตของตัวละครทั้งสองฟังดูเป็นเรื่องที่ผูกขึ้นมาแบบสูตรสำเร็จ ตามทฤษฎีกาแฟชนชั้น แต่ชีวิตของเขาทั้งสองที่ดำเนินสืบไปกลับนำไปสู่เรื่องราวอันซับซ้อน และเป็นการพิเคราะห์อย่างลึกซึ้งต่อวิถีของอำนาจในสังคมไทย

ชนบทมักจะถูกใช้เป็นเขตแดนแห่งความฝันของคนหนุ่มสาวจากเมืองหลวง ทุกยุคทุกสมัย ในนวนิยายหลายเรื่อง ซึ่งสะท้อนออกมาจากชีวิตจริง ชนชั้นกลางมักเฝ้าหาดินแดนที่เขาสามารถสร้างฐานะขึ้นมาทัดเทียมผู้อื่นได้ไม่ยากนัก ที่นั่นเขาหมายว่าจะมีความสงบ มีความเมตตาอนาทร มีช่องว่างที่ชนชั้นกลางพอจะยืนอยู่ได้อย่างเป็นตรงกลาง หรือข้างบน เพราะโดยมากชนชั้นกลางจะเป็นผู้ที่ชาวบ้านมองเห็นว่าเป็นผู้มีการศึกษาดี เป็นผู้มีความรู้ และ (รวมทั้ง) เป็นผู้มีทุนรอนที่ติดตัวมาด้วย ในชนบทเช่นนั้น ชนชั้นกลางอาจจะไม่ถูกบีบบังคับ หรือกดดันให้สยบต่ออำนาจหรือกฎเกณฑ์บางอย่างอย่างที่ตั้งคมเมืองวางเอาไว้ให้ก่อนนานแล้ว

ศรีรัตน์ ตั้งคำถามจากชื่อเรื่องว่า 'แผ่นดินนี้ของใคร' เพราะความฝันของชนชั้นกลางอย่างเจน และกมลทิ วนาสัย แผลงยับกลับกลายเป็นฝันสลายหมดสิ้น เขาทั้งสองหนีไปจากความไม่เสมอภาคทางชนชั้น จากสายตาดูหมิ่นถั่นแคลน จากกรอบประเพณีคร่ำครึล้าสมัยที่ปิดทางของเขาจากเมืองหลวง แต่กลับเผชิญกับอำนาจเถื่อนที่ไม่เพียงแต่ทำร้ายจิตใจ แต่มันกลับเป็นอันตราย

เจน ได้วางแผนร่วมกับชาวบ้าน จับได้คาหนังคาเขาว่าปลัดชูศักดิ์และลูกน้อง สมคบกันใช้ยาเบื่อควายของชาวบ้านตายลงตัวแล้วตัวเล่า เพื่อจะได้เนื้อควายที่ทิ้งแล้วนี้ไปขายมาแบ่งกันเอง ความคับแค้นทำให้ เรืองหนุ่มชาวบ้านยิงปลัดชูศักดิ์จนดับดิน แต่ชะตากรรมของเจนได้กลับกลายเป็นว่าเรื่องหลบหนีไป และเจนถูกตั้งข้อหาฆ่าเจ้าหน้าที่

ชะตากรรมพาเจนเข้าไปติดคุกอีกครั้งหนึ่ง และการลาจากคุณทลีครั้งนี้กลายเป็นครั้งสุดท้าย ฤทธิ์ตัดสินใจขายทรัพย์สินของเขา หมายว่าจะมาอยู่เป็นเพื่อนเจนและคุณทลี ด้วยความซื่อสัตย์ต่อมิตร และบูชาในความรักที่เขามิยอม คุณทลีโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน แต่ก็สายเสียแล้ว เพราะในที่สุด เรืองหนุ่มชาวบ้านตัดสินใจหลบกลับมาพาเจนหนีออกจากที่คุมขัง กิดบัญชีแค้นด้วยการยิงเผาขนนายอำเภอ และทั้งคู่ก็ได้ถูกพวกตำรวจยิงตายในที่สุด

ยังเหลืออยู่แค่ฤทธิ์ และคุณทลี และคำต่อ ทั้งสามจะกลายมาเป็นครอบครัวเดียวกัน เพื่อคุ้มครองก่อกำความหวังริบหรี่ของผู้อ่านหรือ เปล่าเลย พระเจ้า เล่นตลกกับมนุษย์แน่นอนแล้ว คุณทลีถูกนายอำเภอและพวกข่มขืน และด้วยเหตุที่เธอต่อสู้ดิ้นรน มีคปลายแหลมจึงปักลงบนอกจนเธอขาดใจ ลูกน้อยของเธอถูกทำร้าย และคำอันผู้ช่วยคนงานของเจน วนาสัย ก็ถูกสังหารอย่างโหดเหี้ยม

ฤทธิ์คนซื่อซึ้งเหลือคำต่อลูกน้อยของคุณทลี สำหรับเป็นกำลังใจของเขาที่จะมีชีวิตอยู่ต่อไป หรือ บางทีอาจจะเปล่า ชะตากรรมของเขา ของเจน ของคุณทลี ความรักซ้อนที่ไม่อาจเป็นจริงขึ้นมาได้ สภาพไร้ความหวังที่จะมีชีวิตอยู่อย่าง ทะนงองอาจ ท่ามกลางอำนาจเถื่อนนานาชนิดในชนบทบ้านป่า เหล่านี้พอเพียงแล้ว ที่นวนิยายจะจบลงอย่างสมบูรณ์ ด้วยความสิ้นหวัง

แผ่นดินนี้ของใคร ไม่เพียงแต่เป็นการยื่นคำฟ้องด้วยสำนวนรุนแรงและเด็ดขาด ต่อกฎเกณฑ์ทางสังคม ระบบการเมือง กลไกรัฐที่พิการ รวมทั้งวิถีทางแห่งการประกอบสัมมาอาชีพ แต่ยังตั้งคำถามต่อชะตากรรมที่ซ้ำเติมชีวิตอยู่ไม่รู้จบสิ้น หลายครั้งหลายคราที่มนุษย์มักตั้งคำถามว่า ชีวิตของเราอยู่ในมือของเรารึเปล่า ละหรือ ศรีรัตนแทบจะไม่มีสิทธิ์อยู่เลย เขาแทบจะไม่เชื่อว่ามีความยุติธรรมอยู่บ้างในโลกนี้โดยวิถีทางใดๆ นวนิยายของศรีรัตนทุกเล่มอาจจะไม่ได้มีความสม่ำเสมอแบบนี้ตลอดไป ในยุคที่เขาเริ่มเขียนหนังสือและยุคหลังการจับกุมปราบปรามนักเขียนหัวก้าวหน้าครั้งใหญ่ เขาได้ปรับตัวเลือกเขียนนวนิยายในแนวอื่นด้วยเหตุผลของเขาเอง แต่กระนั้นนวนิยายและเรื่องสั้นของเขาหลายเรื่องเดินตามแนวทางนี้เสมอมา อาทิ ทาสชีวิต เมืองทาส ก่อนจะสิ้นแสงตะวัน โศกนาฏกรรมของสัตว์เมือง และเรื่องที่โด่งดังมากอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งเปิดเผยอำนาจอธรรม และความขัดแย้งระหว่างชนชั้นไว้อย่างน่าสนใจคือ พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง

แม้ศรีรัตนจะจบนวนิยาย แผ่นดินนี้ของใคร ด้วยการฝากความหวังไว้กับคำประกาศการยึดมั่นในปณิธานว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของรัฐบาล จอมพลป. พิบูลสงคราม ภายหลังรัฐประหาร พ.ศ.2494 ว่า “เมืองไทยอาจไปพ้นเสียจากทุรยุค” แต่ผู้อ่านอาจไม่รู้สึกล้อขมตามตัวอักษรในหน้าสุดท้ายนี้ ด้วยว่าคำวิพากษ์วิจารณ์ถึงระบบอำนาจ บารมี อิทธิพล และการทำของเขาตลอดเล่มของ

นวนิยายก็ได้สะท้อนว่า เขาเข้าใจโครงสร้างสังคมไทยดีพอที่จะไม่มีทางฝากความหวังไว้กับรัฐประหารชนิดไหนทั้งนั้น

ศรีรัตน์ สถาปนรัตน์ เกิดปีพ.ศ.2461 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี ชีวิตของเขาในวัยเด็กย้ายสถานที่เรียนตามบิดาของเขที่ต้องย้ายราชการไปหลายจังหวัด ศรีรัตน์ เคยเป็นตำรวจ เคยทำหนังสือพิมพ์ เคยทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ ป่าไม้ เคยเป็นครู และเคยดูแลไร่อายุบ โดยเฉพาะงานไร่อายุบที่เชียงรายนี้เขาทำอยู่ถึง 7 ปี การที่ศรีรัตน์ผ่านชีวิตมาหลายด้านทำให้ แผ่นดินนี้ของใคร มีกลิ่นอายของชีวิตจริงอยู่ล้นเหลือ และให้รายละเอียดด้านข้อมูลสังคม ชวนติดตามและฟังดูเป็นจริงเป็นจังอย่างยิ่ง กระนั้นก็ยังคงมีความผิดพลาดในการทำความเข้าใจชีวิตของชาวบ้าน-ชาวนา-ชาวไร่ อยู่บ้างในเรื่องนี้ ทำให้การจัดการไร่นาผิดรูปแบบไปบ้างในบางแห่ง เขาใช้ความเข้าใจชีวิตของชาวสุพรรณ และท้องทุ่งภาคกลาง มาเข้าใจทุ่งนาในเขตหุบเขาภาคเหนือ ทำให้วงจรชีวิตของเขาในด้านงานไร่นาผิดไปจากปกติ และด้วยเหตุนี้ทำให้พื้นที่ไร่นา 50 ไร่ของเขาเลือกเอาการจ้างคนงานมาช่วย 4 คน โดยไม่ต้องพึ่งพาความช่วยเหลือด้านแรงงานจากหมู่บ้านเลย การที่บ้านไร่ของเจนและคุณทิดโคดเดี่ยวออกไปจากการผลิตร่วมกันของหมู่บ้านในยามปกติ ในเวลาที่ความโดดเดี่ยวเป็นไปได้น้อย (ในปีก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจ) เช่นนั้น ยิ่งเร่งเร้าให้ชะตากรรมของครอบครัวเจน วณาสัย เลวร้ายลงเร็วขึ้นอีก แต่กระนั้นเราก็ยังคงกล่าวได้ว่ารายละเอียดของชีวิตชนบทอื่นๆ โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้อำนาจ การจัดความสัมพันธ์ของกลุ่ม และอิทธิพลต่างๆ อ้างอิงอยู่กับความเป็นจริงอย่างแน่นแฟ้น และมีชีวิตชีวาอย่างยิ่ง

สุวิทย์ ว่องวิระ บรรณาธิการสำนักพิมพ์สายไท ผู้นำหนังสือเล่มนี้มาพิมพ์ใหม่ในพ.ศ.2532 คือ 8 ปีมาแล้ว ได้เขียนบทบรรณาธิการเอาไว้ว่า

“เมื่อแผ่นดินนี้ของใคร ได้รับการตีพิมพ์ใน ปีระมิตร์ รายสัปดาห์ ปี 2495 นั้น บรรณาธิการนิตยสารฉบับดังกล่าวไม่เคยคาดคิดมาก่อนเลยว่า นวนิยายเรื่องนี้จะจับใจผู้อ่านอย่างมาก เพราะผู้เขียนมิใช่นักประพันธ์ชั้นแนวหน้า และทั้งยังเป็นนวนิยายเรื่องแรกที่เขาริเขียนอีกต่างหาก หลังจากพอมือชื่อประปรายในฐานะนักเขียนเรื่องสั้นอยู่นานปี แต่ผลสำเร็จของ แผ่นดินนี้ของใคร รวดเร็วจนเขาแทบตั้งตัวไม่ติด มีจดหมายและโทรศัพท์จากผู้่านทยอยเข้ามายังสำนักงานอย่างคับคั่ง และอบอุ่น บ้างเรียกร้องให้บรรณาธิการลงภาพนักประพันธ์ขวัญใจของตน บ้างชื่นชมให้กำลังใจในความกล้ากระชากหน้ากากอันโสมมของชนชั้นปกครอง และบ้างก็เกรงว่าความกล้านั้นจะกลับกลายเป็นหอกให้ศัตรูของประชาชนใช้ทิ่มแทงเอาภายหลัง จึงอดเตือนไม่ได้ด้วยความหวังดี”

(หน้า 13)

วิทยากร เชียงกูล นักวิจารณ์หนังสือรุ่น 14 ตุลาคม 2516 เคยวิจารณ์ไว้ว่า “นวนิยายเล่มนี้คงจะต้องเป็นที่กล่าวถึงกันอยู่ต่อไปในประวัติศาสตร์วรรณกรรมสมัยใหม่อันไม่สู้จะรุ่มรวยนักของเรา” (ปกหลัง)

นวนิยาย ของศรีรัตน์ สถาปนรัตน์ ที่เขียนต่อไปหลังจากนี้จะยิ่งเพิ่มความเข้มข้น รุนแรง และตรงไปตรงมา เขาจะขยายเรื่องราวไปยังชีวิตของกรรมกรชานาและอื่นอีกด้วย ในนวนิยายเรื่องเมืองทาส เขาถึงกับเสนอแนวคิดเรื่องสังคมอันปราศจากการกดขี่ขูดรีด ในขณะที่ พรุ่งนี้ต้องมีอรุณรุ่ง เป็นนวนิยายที่โด่งดังอีกเล่มหนึ่ง ซึ่งชี้ให้เห็นผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกันชนิตาประณีประนอมไม่ได้ระหว่างชนชั้นต่างๆ ของสังคมไทย

รัฐประหารปี 2501 ได้นำไปสู่การจับกุมฝ่ายก้าวหน้าครั้งสำคัญ และด้วยเหตุนั้น ศรีรัตน์จึงยุติบทบาทของเขา หันไปเขียนนวนิยายผืนแนวทางอื่น นำเสียดยที่ไม่มีสถานการณ์เอื้ออำนวยต่อนวนิยายเรื่องใหม่ที่คิดไว้ลึกซึ้งจากศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์ อีกเลยนับแต่บัดนั้น

พรพิไล เลิศวิชา

กรกฎาคม 2540

ประวัติศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์

เกิดปีพ.ศ. 2461 ที่จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตร ร.ต.ขุนเกล็ดเคซขจร เรียนหนังสือในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัดหลายแห่ง และมาจบชั้นมัธยม 8 ที่โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แต่เรียนไม่สำเร็จ หันไปเรียนและทำงานเป็นตำรวจอยู่ปีเศษ ๆ จึงออกมาทำงานหนังสือพิมพ์และต่อมาทำงานโรงงานยาสูบที่เชียงใหม่หลายปี เขียนเรื่องส่งมาลงพิมพ์ในนิตยสารและหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ อยู่เสมอจนพ.ศ. 2506 จึงกลับมากรุงเทพฯ ทำงานหนังสือพิมพ์และเขียนอย่างจริงจัง เขียนนิยายไว้ไม่ต่ำกว่า 27 เรื่อง เสียชีวิตในปีพ.ศ. 2518

มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2495

น.อ.แย้ม ประพัฒน์ทอง

ในยุคสมัยที่สังคมไทยผนวกเข้ากับโลกประจิมทิศทางเศรษฐกิจนั้น ทางภูมิปัญญาที่ดุจเคียวกัน คลังปัญญาโบราณถูกมองข้าม เป็นผลให้ไม่ได้รับการรักษาไว้หรือค้นคว้าเสริมต่อให้ลึกซึ้งขึ้น และขยายวงออกไป มองในแง่นี้ **มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร** ถือได้ว่าเป็นสมบัติลายครามล้ำค่าที่ถูกละเลย ความพิเศษของหนังสือเล่มนี้ไม่ได้อยู่ที่เพียงเป็นงานเขียนเกี่ยวกับเรื่องดั้งเดิมของไทยๆเท่านั้น สิ่งที่ทำให้งานนี้ล้ำค่าคือ ความเป็นงานประพันธ์ที่เลอเลิศทั้งในเชิงการใช้ภาษาอย่างประณีต เป็นร้อยแก้วที่ล่งการ และเชิงเนื้อหาที่ลุ่มลึกเปี่ยมด้วยข้อคิด หลักธรรมประเทืองปัญญา

มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร อาจจะจัดเข้าประเภทเป็นนวนิยายไม่สู้สนิทนัก ถ้าจะให้ความสมจริงเป็นมาตรการสำคัญ แต่ถ้านำไปเข้าเป็นประเภทนิทานปรัมปรา รูปแบบการเขียนเชิงนิยายก็จะไม่สู้ลงรอยกับประเภทเรื่องปรัมปราทั่วไป งานที่พอจะถือว่าอยู่ในกลุ่มเดียวกับ **มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร** มีอยู่เพียงไม่กี่เล่ม นักเขียนที่เขียนแนวทำนองนี้มีอยู่น้อยคน เช่นวสิน อินทรสระ, สุชีพ ปุญญานุภาพ, ธรรมโฆษ ผู้ประพันธ์ชี้แจงลักษณะของงานไว้ว่า “ถ่ายทอดมโหสถชาดกจากต้นฉบับภาษาบาลีสู่ภาษาไทย ไม่ใช่เป็นการแปลคำต่อคำ หรือประโยคต่อประโยค แต่เป็นการถอดความและเรียงความใหม่ ตามแบบแผนการประพันธ์เรื่องยาว ... เนื้อหาเค้าโครงของเรื่องคงเป็นไปตามต้นฉบับเดิมทุกประการ ส่วนวนและจินตนาการบางส่วนที่มีเพิ่มเข้ามาบ้างเป็นเพียงส่วนประกอบ” (คำปรารภ)

คำชี้แจงนี้ออกจะอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่มาก ด้วยว่า **มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร** มิเพียงเป็นงานที่นำเรื่องเก่ามาเล่าใหม่เท่านั้น แต่ได้ประดิษฐ์การนำเสนอขึ้นใหม่โดยสิ้นเชิง ตั้งแต่วิธีการดำเนินเรื่อง กลวิธีการนำเสนอให้ชวนติดตาม การบรรยายฉากเหตุการณ์ การสร้างบุคลิกตัวละคร จนถึงการเสริมข้อคิด หลักปรัชญา และอื่นๆ จริงอยู่ที่เรื่องราวเหตุการณ์ต่าง ๆ นั้นมาจากเนื้อหาในชาดก ซึ่งเดิมอยู่ในภาษาที่สาธารณชนไม่สามารถเข้าใจได้ และเป็นงานเขียนในวัฒนธรรมมุขปาฐะคืออยู่ในรูปแบบที่เพื่อการสื่อสารด้วยการบอกเล่า ส่วนในฉบับภาษาไทยเพื่อให้คนเดินถนนอ่านเองได้ที่มีอยู่หลายสำนวน ก็ล้วนอยู่ในลักษณะที่เป็นเค้าโครง ซึ่งปกติก็จะมี ความยาวประมาณ 20 หน้ากระดาษพิมพ์ และรวมพิมพ์อยู่กับเรื่องพระโพธิสัตว์ชาดกอื่นๆ แต่ **มหำบัณฑิตแห่งมิตินคร** นี้หนากว่า 600 หน้า อยู่ในวัฒนธรรมการอ่านหนังสือโดยแท้ การเสริมแต่งจากต้นฉบับนั้นจึงเป็นการนำเนื้อหาจากสมัยโบราณมานำเสนอในรูปแบบสมัยใหม่ เป็นการแปลงงานเขียนจากชนบทหนึ่งมาสู่อีกชนบทหนึ่ง และผู้ประพันธ์สามารถสร้างสรรค์จนเป็นวรรณศิลป์ในตัวเอง

ส่วนว่าเป็นเรื่องที่อิงกับประวัติศาสตร์ทางศาสนาตามความเห็นของผู้ประพันธ์ หรือเป็นเรื่องเชิงจินตนาการซ้อนเรื่องจินตนาการ ก็คงเป็นเรื่องถกเถียงกันตามความเชื่อของแต่ละคน ผู้ประพันธ์แถลงไว้ว่าได้แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานนี้จากขงเบ้ง ซึ่งความสำคัญของสามก๊กมิได้อยู่ที่ “จะเป็นวรรณคดีหรือวรรณกรรม จะเป็นเรื่องจริงอิงประวัติศาสตร์ พงศาวดารตำนานของจีน หรือจะเป็นเรื่องไม่จริงและไม่อิงอะไรเลยก็ตาม” แต่อยู่ที่ “ได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน สารคดี ปรัชญา ชีวิต เล่ห์เหลี่ยมชั้นเชิงทางการทูต กลยุทธ์ในการสงคราม ความรัก ความแกล้วกล้าอาชญา หลักการต่อสู้ในวิถีต่างๆ ฯลฯ ...และประทับใจที่สุดเหนือสิ่งอื่นใดคือ ความเปรี๊ยะปราดฉลาดล้ำในกระบวนการต่างๆของขงเบ้ง” (คำปรารภ) ความสำคัญและไม่สำคัญนี้ ประยุกต์ใช้ได้คำต่อคำกับ **มหาบัณฑิตแห่งมิถิลานคร**

ในบรรดาพหุชาดกหรือพหุชาติของพระพุทธองค์นั้น สำหรับพุทธศาสนิกชนในประเทศไทยแล้ว พระเวสสันดรชาดกเป็นที่รู้จักกันดีมากกว่าชาติอื่นๆ จะด้วยเหตุผลที่เป็นพระโพธิสัตว์ชาติสุดท้ายก่อนจะเสวยชาติพระพุทธเจ้า หรือเป็นเพราะทานบารมีสำคัญยิ่ง หรือด้วยเหตุอื่นๆยังมิได้มีคำอธิบายปรากฏชัด ส่วนชาดกอื่นๆอีกหลายชาดก เช่น พระเนมิราช พระกัณฐก พระจันทกุมาร พระนารทะเกือบจะไม่เป็นที่รู้จักกันเลย พระมโหสถชาดกอาจจะเป็นที่คุ้นเคยอยู่บ้าง (โรงพยาบาลหลักที่เวียงจันทน์ชื่อว่าโรงพยาบาลมโหสถ) แต่สำหรับสาธารณชนแล้ว ก็ไม่เป็นที่รู้จักกันในรายละเอียด

ในหมู่ผู้รู้ แม้ว่าจะมีความเข้าใจรวมๆว่าพระมโหสถชาดกเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเป็นเลิศทางปัญญา แต่เรื่องราวของพระมโหสถก็คงเข้าทำนองเดียวกับเรื่องเล่าขานสืบต่อกันมานานทั้งหลาย ที่ย่อมมีจุดเน้น การดีความ การทำความเข้าใจไปต่างๆตามยุคสมัย ตามชีวิตทัศน์ของบุคคล เพราะฉะนั้นก็ย่อมเป็นธรรมดาอยู่เองที่ในบรรดาผู้สันตติกรรมนั้น ภาพของพระมโหสถจะมีได้มีอยู่ภาพเดียว **มหาบัณฑิตแห่งมิถิลานคร** อันเป็นงานวรรณกรรมในรูปนิยายจากเค้าโครงเรื่องพระมโหสถชาดกนี้ก็ถือได้ว่าเป็นการวาดภาพของพระมโหสถภาพหนึ่ง การจะนำ**มหาบัณฑิตแห่งมิถิลานคร** ไปเปรียบเทียบว่าตรงกันอย่างไรเคร่งครัดกับที่ปรากฏในคัมภีร์ตามตำนานพุทธศาสนาในภาษาบาลีหรือไม่ ย่อมมิใช่แนวการอ่านที่จะขึ้นชมนานนี้ได้ยิ่งยวดนัก ผู้ที่ขี้ดคัมภีร์เป็นสรณะอาจจะประหลาดใจที่เนื้อหาใจความหลักของเรื่องนี้ มิใช่เป็นการสอนศาสนา หรือแสดงอัจฉริยภาพเหนือมนุษยชาติ ที่ไม่ว่าพระมโหสถคิดหรือทำการใดก็มีเคยพรั่งพลาด หรือเป็นนักบุญผู้บริสุทธิ์ผุดผ่อง ส่วนผู้ที่ให้ความสำคัญแก่เจตนารมณ์ของผู้ประพันธ์ ก็อาจจะเห็นไปได้ว่า พระมโหสถได้กลายเป็นขงเบ้งแห่งภารตประเทศ จริงอยู่ที่แนวคิดของผู้ประพันธ์ย่อมมีส่วนกำหนดความเป็นไปของเรื่อง แต่กระนั้นก็ได้หมายความว่า ผู้อ่านจะต้องอ่านไปตามเจตนารมณ์ของผู้เขียนเสมอไป

แท้ที่จริงแล้วโครงเรื่องใหญ่ของ **มหาบัณฑิตแห่งมิถิลานคร** นั้นไม่สู้พิสดารนัก เสนอชีวิตตั้งแต่วัยเด็กซึ่งเข้ารับราชการตั้งแต่ 7 ขวบ มีความปรีชาสามารถในการขบคิดปริศนา แก้ปัญหาให้ลุล่วงไป ไม่ว่าจะเป็นการเล่นตามประสาเด็ก หรือในการดำรงชีวิตส่วนตัว และรู้จัก ชีวิตจึงรุ่งเรือง

เป็นที่โปรดปรานของพระราชฯ เมื่อวัยสูงขึ้นก็เลื่อนจากตำแหน่งที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเป็นผู้สำเร็จราชการ บริหารปกครองบ้านเมืองโดยตรง

ความธรรมดาของโครงเรื่องนี้ย่อมความพิสดารอยู่ ความพิสดารของ **มหาบัตติแห่งมิลินทร** อยู่ที่เป็นเรื่องซึ่งประกอบด้วยเรื่องย่อยๆมากมาย ทั้งจบในตัวเองและเป็นส่วนหนึ่งของแกนของเรื่องใหญ่ ความจริงจะมองได้ว่าชีวิตของพระมหอสถก็เฉกเช่นชีวิตทั้งหลาย ที่ชีวิตแต่ละชีวิตแม้ว่าจะเป็นเรื่องหนึ่งก็จริง แต่แต่ละชีวิตนั้นมีเหตุการณ์ มีเรื่องต่างๆนับสิบนับร้อย ประกอบกันขึ้น อาจมองได้ว่า โครงเรื่องใหญ่นั้นทำหน้าที่รองรับเรื่องย่อยๆหลายสิบเรื่อง ประหนึ่งอาคารใหญ่ที่ดูเรียบภายนอกนั้น ความน่าชื่นชมอยู่ที่แต่ละห้อง เรื่องย่อยแต่ละเรื่องเหล่านี้คือห้อง ให้ผู้ประพันธ์ได้แสดงและประดับ ความวิจิตรพิสดาร คือ แสดงความล้ำเลิศของความเป็นปราชญ์ และประดับด้วยความอลังการของการใช้ภาษา คุณค่าทั้งสองนี้มีได้มีอยู่เป็นระยะเท่านั้น แต่เต็มเปี่ยมไปอย่างสม่ำเสมอตั้งแต่หน้าแรกจนหน้าสุดท้าย

เรื่องย่อยๆในเรื่องใหญ่ของ **มหาบัตติแห่งมิลินทร** นั้นอยู่ในหลายๆลักษณะ ต่างๆสถานการณ์ เป็นต้นว่า การแสวงหาความจริงของผู้พิพากษา ดังเรื่องตัดสินว่าเด็กเป็นบุตรของใคร และหญิงเป็นภรรยาของชายใด การแก้ไขปัญหาคับด้วยความรู้ธรรมชาติของสรรพสิ่ง ดังเรื่องพิเคราะห์ท่อนไม้ว่าทางไหนเป็นโคนทางไหนเป็นปลาย อันแสดงให้เห็นถึงแนวปราชญ์ตั้งแต่เล็ก ครั้นเมื่อรับราชการก็ผจญกับศึก ทั้งศึกที่เป็นการต่อสู้กันทางปัญญาและศึกสงครามที่ต่อสู้กันด้วยอาวุธและเล่ห์กลลยุทธ์ รวมถึงธรรมยุทธ์ แต่ใช้ว่าชัยชนะทั้งหมดที่ได้รับในท้ายที่สุดนั้นเป็นเพราะความเป็นซูเปอร์แมนของพระมหอสถ แท้จริงแล้วมีบางครั้งที่พระมหอสถตัดสินใจผิด ตกอยู่ในที่คับขัน การแก้ไขสถานการณ์จากร้ายให้กลายเป็นดี รวมทั้งความสำเร็จในหลายกรณีนั้นมิสามารถเกิดขึ้นได้ ถ้ามิใช่เป็นเพราะความช่วยเหลือของภรรยา ของผู้ร่วมงาน ของนกแขกเต้า นับว่าการวาดภาพพระมหอสถเช่นนี้แสดงถึงความหลักแหลมของผู้ประพันธ์ ที่ยกเรื่องชาดกให้พื้นเหนือกจากการเป็นเพียง เรื่องโฆษณาชวนเชื่อทางศาสนา และมีใช้แสดงเพียงด้านความเก่งกล้าทางปัญญาเท่านั้น เพราะนอกจากพระมหอสถแล้ว ก็มีผู้ที่ฉลาดปราดเปรื่องอีกหลายคน ความพิเศษของพระมหอสถอยู่ที่การประสานกันระหว่างปัญญากับคุณธรรม จนกระทั่งในตอนท้ายของเรื่อง อดีตศัตรูที่เคยขัดแย้งพระมหอสถอย่างถึงที่สุดก็กลับลำดับค่าชีวิตของพระมหอสถสูงกว่าค่าของชีวิตของคนสำคัญของตน ไม่ว่าจะเป็นมารดา ภรรยา น้องชายคู่บัลลังก์ สหายสหชาติ ราชครู และกระทั่งชีวิตตนเอง นับว่าเป็นความรุ่งโรจน์สูงสุดที่พระมหाराชาพระองค์หนึ่งจะเกิดทุนพระมหอสถถึงขั้นนั้น

เนื่องจากว่าเรื่องย่อยๆนั้นแตกต่างไปตามเหตุการณ์ ความอลังการในการใช้ภาษาก็ใช้บรรยายฉากต่างๆจึงหลากหลาย ตั้งแต่ฉากรบ ถึงฉากริบจูวนใจ

“โอ! พ่อมหอสถ มองดูให้ตลอด มองดูให้รอบมิลินทรราชธานีของชาว
วิเทหะ ถูกแสนยากกร กรุงปัญจาละล้อมไว้ถึง 3 ชั้น ปราการข้างเป็นชั้น

แรก ถัดออกไปเป็นรถปราการ - กำแพงรถ ถัดนั้นอัสวปราการ - กำแพงม้า ถัด
นั้นขัตติปราการ - กำแพงพลรบ ทุกๆกำแพงแข็งแรงประหนึ่งวัชรปราการ ดู
แน่นขนัดขัดเขียดกัน ระวังกองช้างกับกองรถนับเป็นชั้น 1 ระวังกองรถกับ
กองม้าเป็นชั้น 1 ระวังกองม้ากับกองพลรบเป็นชั้น 1 รวมเป็น 3 ชั้นละนี้
ไพร่พลกรุงปัญจาสะมาลือมมิลลา...ครั้งนี้ ประหนึ่งว่าเราจะซุกเมืองมิลลา
โดยรอบแล้วช่วยกันยกไปด้วยมือบัดนี้ก็ได้ทีเดียว พ่อช่างไม่ครั่นคร้ามขาม
เกรงเขาบ้างเลยหรือ?" (น. 371)

หรือการบรรยายที่มิใช่การรบ

"ศพระเนตรตรึงตรา ศพระสุรเสียงตรึงหู ศพระสรිරโถมตรึงใจ
แต่ละเล่มทรงมหิทธิพลกระนี้หรือ ไตรเพทที่จอบเจนจะมาทานทนอยู่ได้
ไตรเพทของท่านพราหมณ์พ่ายไครศรของพระนางอย่างสิ้นท่าทีเดียว สินหา
นุภาพได้กำหนดหัวใจของท่านพราหมณ์ไว้อย่างเหนียวแน่น ท่านพราหมณ์
ต้องพยายามที่จะได้พบโอกาสซึ่งตนจะได้ดื่มหลุหรยาจากสายพระเนตร คัม
มธูรสจากพระสุรเสียงและคัมภีร์มัยจากพระสรිරสัมผัส ...พินแห่งไตรศร
แสดงอานุภาพแล้ว" (น. 296-7)

ศัพท์แสง และลักษณะการเขียนอยู่ในแนวนี้โดยตลอด นับว่าถ้าผู้ประพันธ์ได้เป็นนายของ
ภาษา หรือฝีมือไม่ถึงระดับชั้นครูแล้ว การเขียนทำนองนี้ก็จะเป็นการกระทำแสลงจริง จริงอยู่ที่มี
ศัพท์บางคำอยู่พ้นความเข้าใจของผู้ศึกษาภาษาไทยโดยทั่วไป เช่น สิ่งคารรส อารัมมณูปเพช แต่ก็
เพียงเป็นกระสายอยู่ประปรายเท่านั้น และเมื่ออ่านโดยรวมแล้วมิได้หมายความว่าผู้ประพันธ์มุ่งที่จะ
สาธิตความรู้ทางศัพท์ การนำเสนอด้วยสำนวนและศัพท์สอดคล้องกับเนื้อหาที่เค้าโครงของเรื่องมา
จากชาดก

ในเชิงเทคนิคการดำเนินเรื่อง **มหาบัตติแห่งมิลลานคร** ใช้วิธีวางตัวละครสำคัญๆที่
กำหนดความเป็นไปของแกนเรื่องด้วยนักปราชญ์ ในเมืองมิลลานครเองก็เพราะบทบาทของราช
บัณฑิตประจำสำนักทั้ง 4 นายที่ตั้งแต่คอยริษยา กีดกัน ลงดี จนถึงใส่ร้ายป้ายสีพระมโหสถ ทำให้
เรื่องดำเนินไปอย่างชวนติดตามในส่วนใหญ่ของภาคแรก ส่วนตลอดภาคที่สองและที่สามนั้น อัน
เป็นเรื่องราวของการทำสงครามระหว่างมิลลานครกับปัญจาสนคร รวมทั้งการวางแผนต่างๆล้วนมา
จาก ราชบุโรหิตอาจารย์แก้วฐาขมนตรีเอก ผู้เรืองวิทยาถึงขนาด "เป็นผู้ฉลาดในนิมิตทั้งปวง
สามารถทราบเสียงร้องของสัตว์ทั้งหลาย เป็นผู้เชี่ยวชาญในคัมภีร์พระเวท ทั้งมีความรอบรู้ในเรื่อง
อุบาทว์คือจันทรคราสสุริยคราสอุกกาบาตและถ้าผู้กันว่าจะเกิดขึ้นเมื่อนั้นเมื่อนี้...ทั้งรอบรู้ในเรื่อง

สุบิน...มีความชำนาญในการหาฤกษ์ยามการยกทัพและการจะเข้ารบ..." (น.620) วิทยานิพนธ์สูงส่ง ยากหาผู้ใดเสมอเหมือนในสกลชมพูทวีป แม้ในภาคที่สี่ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้วเป็นเพียงบทสรุปขนาดสั้นให้เรื่องจบลงอย่างสมบูรณ์เท่านั้น บทบาทหลักก็อยู่ที่พระแม่เกรี บัณฑิตผู้ชาญฉลาดในจริยธรรมและราชธรรม

การวางโครงเรื่องให้ผู้มีปัญญาเป็นอาวุธเป็นผู้กำหนดความเป็นไปนี้ เป็นการวางเวที และสถานการณ์ให้พระมโหสถตอบโต้ต่อความเป็นปรีภักษ์ของบัณฑิต มหาบัณฑิต และคู่กรณีต่อพระมโหสถทั้งหลาย ได้เต็มสติปัญญาความสามารถ ทำให้ภาพของพระมโหสถในฐานะผู้ทรงปัญญาและวิชาคุณยิ่งปรากฏเด่นชัด อาจเปรียบเทียบการโต้ตอบกันระหว่างพระมโหสถกับฝ่ายกระทำทั้งหลายนั้น เข้าทำนองการจับตวยว้างแข่งขันกันในการกีฬาของบรรดาผู้มีฝีมือเป็นเลิศด้วยกัน เป็นการยิ่งทำให้ความเก่งกล้าสามารถของแต่ละคนได้แสดงออกอย่างตื่นตาตื่นใจแก่ผู้ชมเป็นทวีคูณ

เวทีที่แสดงภูมิปัญญากับข้อวิวาทะ และสถานการณ์ที่ต้องให้แก่ปัญหา รวมไปถึงการชิงชัยในสงครามนั้นทำให้ มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร เป็นเสมือนหนังสือที่รวบรวมภายิด ข้อคิด คำคม การมโหฬาร อุปมาอุปไมย หลักธรรม หลักปรัชญาในการดำเนินชีวิต การครองเรือน การทำงาน รวมไปถึงปัญหาทางปรัชญา ไว้เกือบไม่เว้นแต่ละหน้า ไม่ว่าจะเปิดหนังสือไปที่หน้าใดก็มีแนวโน้มที่จะพบข้อความสำคัญที่ทำเครื่องหมายให้เห็นชัดไว้จากการอ่านครั้งก่อนๆ ได้เสมอๆ ข้อความที่จะขอยกมาเป็นตัวอย่างนี้นั้น เป็นเพียงข้าพหิบบมือจากขุ้งฉาง และการขมิบรสน้อยนิดย่อมไม่สามารถชดเชยความอึดอึดใจในอาหารครบมือได้

ในโอกาสสนทนากันเรื่องความรู้ คำกราบทูลของปราชญ์ประจำสำนักมีว่า นิติธรรมแต่โบราณกาลท่านนักปราชญ์ในยุคนั้นๆ ได้เห็นพ้องกันตลอดมา และตราไว้ในคติอันควรดำเนินทุกยุคทุกสมัยว่า "สุเจ้าจงเรียนศิลปะทุกอย่าง ไม่เลือกว่าหยาบ ปานกลาง หรืออุกฤษ สุเขยเจ้าต้องเข้าใจประโยชน์ของศิลปะทุกอย่างไว้ด้วย แต่ไม่พึงประกอบไปเสียทุกอย่าง กาละที่ศิลปะนั้นๆ จะนำประโยชน์มาให้มีอยู่ คติอันน่าสยบยบหนีสองซัดว่า ...การเล่าเรียนศิลปะไว้เป็นความรู้มากๆ นั้นถึงจะยากปานใดก็ยังไม่ยากเท่ากับที่จะมีความรู้ ว่า ศิลปะอย่างนี้มีประโยชน์อย่างนั้น ความรู้ยากกว่า แต่ก็ยังไม่ยากถึงความรู้จักประกอบให้ชอบกับกาล ความรู้จักประกอบให้ชอบกับกาลนี้แหละพระพุทธเจ้าเข้าเป็นความหลักแหลมและเป็นเครื่องหมายแห่งปรีชาญาณ อันมีแก่ท่านผู้ควรยกย่องว่าเป็นบัณฑิตเท่านั้น ไม่มีแก่ผู้อื่นเลย" (น. 36)

ครั้งหนึ่งพระเจ้าวิเทหราชมีพระประสงค์จะทดลองน้ำใจพระมโหสถ ได้ตรัสว่า

"...คนในโลกที่ไม่กระทำชั่วนั้นเพราะเหตุ 3 ประการ คือ เพราะมีความสุขพอแล้วสถาน 1 เพราะกลัวจะถูกตำหนิติเตียนสถาน 1 และเป็นคนโง่เขลาไม่รู้จักคิดอ่านสถาน 1 นี่เป็นข้อที่ปรากฏอยู่ในโลกสันนิวาสนันนี้ แต่เจ้า

เป็นผู้สามารถฉลาดเฉลียว เจียบแหลมลึกซึ้ง มีความคิดเห็นความเจริญได้ กว้างขวาง ถ้าเจ้าปรารถนาละก็พึงดำรงราชย์ในสกลชมพูทวีปได้แน่นอน เหตุไรเล่าละ ถึงไม่ชิงราชสมบัติของเรา ไม่กระทำความเคียดรอนให้แก่เรา”

(น.214)

พระมโหสถบังคมทูลตอบเป็นความสละหนักแน่น แล้วลงท้าวว่า

“บุคคลนั่งหรือนอนในร่มของตนไม่ได้ ไม่ควรหกกิ่งก้านของตน ไม่นั้น เพราะคนที่ประทุษร้ายมิตรเป็นคนชั่วแท้” (น.215)

เมื่อพระมโหสถกลับมาจากการเล่นลี้ราชภัยไปอยู่บ้านนายช่างหม้อ ได้แสดงคติในการดำรงชีวิตของตนว่า

“... แม้ถึงพระเจ้ามณฑลราชอันเป็นองค์จักรพรรดิราชปางอดีตทรงมี บุญญาธิการ เหลือคณา ทรงสามารถปราบพระหัตถ์เรียกหาฝนแก้ว 7 ประการให้ตกลงมาได้ กระนั้นพระองค์ก็ยังไม่อึด ทรงต้องการจะเป็นพระ อินทร์ครองดาวดึงส์เทวโลกทั้งหนึ่ง ‘กระนั้นก็ยังไม่อึด ทรงต้องการจะเป็น พระอินทร์ครองดาวดึงส์ผู้เดียวตลอดไป’ ดังนั้นจึงเป็นนิทสนะให้เห็น ประจักษ์ได้ว่า บรรดาการพัสตุทั้งหมดนั้น ถึงจะมีมากมายเพียงไรก็มิได้ทำให้ ใจคนเรารู้จักอึดได้ หมายความว่า มีเท่าไรก็ไม่พอใจ ก็เมื่อความมีใคร ๆ ก็ไม่ อาจจะทำให้เป็นความพอใจได้ เนื่องด้วยความพร่องในตนนั้นอย่างหนึ่ง และ เนื่องด้วยผู้อื่นเป็นปัจจัย คือต้องอาศัยผู้อื่นนั้นอย่างหนึ่งเช่นนี้ เห็นได้ว่า ความ มีนั้นเป็นเรื่องสุด วสัยที่มนุษย์ จะกระทำให้พอขึ้นมาได้ แต่ความพอเล่าอยู่ใน วิสัยแท้ คือคนทุกคนอาจสร้างความพอใจให้แก่ตนได้ อย่างน้อยที่สุดก็ เป็นความรู้จักหน้าตาของความพอ คือความรู้จักพอ ...ความมีทำให้พอไม่ได้ แต่ความพอทำให้มีได้ เมื่อทำความไม่พอให้มีได้แล้ว ความมีย่อมพอไปเอง”

(น. 217)

บางตอนก็เป็นเรื่องปัญหาทางปรัชญา ดังเช่นประเด็นว่าอะไรเป็นความจริงหรือความหลง นั้น มิเพียงตัดสินด้วยเพียงสายตา ปุโรหิตอาจารย์กราบทูลวิงวอนต่อพระเจ้าอริราชจุลนีว่

“รูปที่ปรากฏในทัศนวิถีนั้นๆ ไม่พึงเป็นความจริงของเหตุการณ์เสมอ ไป อาจคนจะกล่าวคือจักขุของมนุษย์นี้แม้จะดำรงความเป็นใหญ่ในเรื่องเห็น ก็

มิสามารถซ่อนเร้นให้ปรูปร่งในเหตุการณ์อันแสดงเป็นรูปารมณ์โดยอ่องแท้ และถูกต้องตรงกับความเป็นจริงได้ ความจริงของเหตุการณ์นั้นเล่าก็มีใช้จะ ปรากฏในรูปารมณ์ให้อายคนจะได้เห็นไปทุกโอกาส นี่เป็นหลักแห่งทัศนะ ความรู้ในเหตุการณ์อันอาศัยทัศนะเป็นปทัสถาน บัณฑิตมิได้ยึดถือเห็น ประจักษ์ภาพไปทุกกรณี ต่อได้ใช้ญาณความรู้หลักแหลมกลั่นกรองโดย ละเอียดแล้วนั้นแหละ ความจริงของรูปารมณ์จึงจะปรากฏคู่ประจักษ์”

(น.403)

แม้แต่ในเรื่องที่ใครๆ ก็รู้ แต่เมื่อนำมากล่าวอย่างคมคายก็ชวนให้น่าฟัง เมื่อครั้งที่มิถิลานคร ถูกล้อมด้วยแสนยานุภาพของจอมราชจูนิกับกองทัพของ 101 พระราชา พระมโหสถต้องพยายาม รักษาขวัญของชาวเมืองให้คงดี “เพราะชาวเมืองกับกองทัพเนืองกัน แยกกันไม่ได้ ... นักรบทุกคน จะต้องมีความพร้อมที่ป่าน้ำอาบิคารดาอยู่เบื้องหลัง อิศรชนต้องดูแลเอาใจใส่โดยรอบคอบ ... อิศร ชนทุกยุคทุกสมัยที่ฉลาดปราดเปรื่องย่อมตระหนักในความเป็นไปของมนุษย์อันข้อยุติในข้อว่า กระบวนประโยชน์แล้ว ประโยชน์ของคนเป็นเยี่ยม ดังนั้นแม้จะเห็นการกระทำของนักรบเป็น ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งผู้เป็นนักรบตลอดถึงวงศ์วานมีส่วนได้เสียร่วมด้วย ก็มีได้ละเมิดประโยชน์ ส่วนที่เขาเคยมีควร และมีได้ลืมนำ ประโยชน์ส่วนรวมจะไพศาลก็เพราะประโยชน์ส่วนตนไพบูลย์”

(น.371)

ความ “รอบรู้ หลักแหลม และคมคาย” อันเป็นหลักเกณฑ์ 3 สถานของความรู้ความฉลาด (น.3) ซึ่ง ปรากฏอยู่ในการเสนอตอบโต้ของบรรดาปราชญ์ราชบัณฑิตทั้งหลายนั้น อยู่ในลักษณะ ต่างๆกันหลายแบบ บ้างเป็นนิทานซ้อนนิทาน บ้างเป็นภาษิต ที่เป็นประสบการณ์จากประวัติ ศาสตร์ก็มี ที่เป็นหลักการที่ผ่านการทดสอบมาหลายชั่วอายุคนแล้วก็ตาม ฯลฯ แต่ไม่ว่าจะอยู่ใน แบบใด ก็มีได้นำมาวางอยู่ให้ผู้อ่านรู้สึกได้ว่า เป็นส่วนเกินอยู่นอกปริบท หรือนำมาสอดใส่เพื่อเป็น การแสดงภูมิของผู้ประพันธ์ หรือเพื่อสั่งสอนศีลธรรม แต่ได้วางอยู่ในที่ที่ควรอยู่ ตามความเป็นไป ของเรื่อง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ปฏิภาณ เขวี้ยงปัญญา ไหวพริบ คติเตือนใจ ข้อคิด ต่างๆนานา นั้น ผสานกลมกลืนอยู่กับกาละ เทศะ และบุคคลในท้องเรื่อง

อนึ่ง การเขียนในรูปนิยายนั้นทำให้เอื้อต่อการสร้างบทสนทนาระหว่างตัวละคร อันต่างไป จากการพูดอยู่ข้างเดียวเช่นการเทศน์ การบรรยายให้โอวาท กล่าวคือ ในรูปนวนิยายนั้น ความเห็น หนึ่ง ประเด็นจากตัวละครหนึ่ง อาจจะถูกขัด ถูกแย้ง หรือมีความเห็นอื่น ประเด็นอื่นเสนอให้ผู้อ่าน นำมาชั่งน้ำหนักเองได้ ทั้งเป็นการเชื้อชวนให้ผู้อ่านได้เข้าร่วมวงสนทนา ด้วย เช่นกรณีภาษิต ภาษิต มิใช่เป็นสัจพจน์ในตัวของมันเอง เพราะมีภาษิตที่ขัดกันอยู่มากมาย ภาษิตจึงใช้ตามเงื่อนไขและ สถานการณ์ เมื่อมีการวิสาสะระหว่างฝ่ายที่มีความเห็นขัดกัน ผู้ประพันธ์ก็พยายามให้ข้อถกเถียงหนักแน่นทั้งสองข้าง และต่างฝ่ายต่างก็ยกภาษิตซึ่งขัดกันอย่างตรงกันข้าม มาสนับสนุนการใช้เหตุ

ใช้ผลของตน อย่างสมฐานะของการลงกำลังทางปัญญาของหมู่ผู้เป็นปราชญ์ หลายๆ ปัญหาที่เป็นเรื่องยากที่จะหาข้อยุติ เช่นความสำคัญระหว่างปัญญากับทรัพย์ อำนาจกับธรรมะ แม้ว่าผู้อ่านจะหยั่งได้ว่าผู้ประพันธ์เองมีทัศนะไปในทางใด แต่ก็มิได้เสนอในเชิงโฆษณาให้คล้อยตาม

เนื่องจากคุณค่าหลายด้านของ **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** ทำให้อ่านได้จากหลายนัย บ้างอาจจะถือเป็นงานที่ให้เนื้อหาสาระเป็นหลัก บ้างอาจจะอ่านเป็นบันเทิงคดี บ้างอาจจะถือเป็นงานเผยแผ่ศาสนาด้วยวิธีที่แยบยล บ้างอาจจะถือเป็นงานโดยคนไทย ของคนไทย เพื่อคนไทย ฯลฯ ทั้งนี้ตามโลกทัศน์และความมุ่งหมายในการอ่านของแต่ละคน สำหรับผู้ที่รับอิทธิพลพุทธศาสนาไม่ว่าจะตามแบบฉบับชาวบ้านหรือตามภูมินักวิชาการ คงโน้มเอียงที่จะถือเรื่องนี้เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนา โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นชาดก ความจริงมีงานเกี่ยวกับชาดกนี้อยู่มาก ทั้งที่เป็นงานเขียนสิ่งพิมพ์และอาจจะนับรวมจิตรกรรมฝาผนังในโบสถ์และภาพวาดไว้ด้วย แต่งานในรูปแบบ **มหาบัณฑิตแห่งมิลินทร** นี้หาได้ยากอย่างยิ่ง ด้วยว่าเป็นงานริเริ่มที่สร้างสรรค์ได้งดงาม ควรแก่การตั้งความหวังว่าอาจจะเป็นตัวอย่างแก่นักประพันธ์และผู้อ่านให้ก่อจินตนาการในทำนองนี้จากเนื้อหาชาดกเรื่องอื่นๆ คุณค่าทางใจจากภูมิปัญญาพุทธศาสนาจะได้งอกงามนอกเหนือออกไปจากเพียงสถาบันสงฆ์

สำหรับผู้ที่มีได้เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมพุทธศาสนาโดยตรง ย่อมไม่จำเป็นต้องถือ **บัณฑิตแห่งมิลินทร** เป็นเรื่องประเภทใด นอกจากงานประพันธ์ที่สูงค่าในเนื้อหาและรูปแบบ ตามค่านิยมที่เคร่งครัดของความเป็นวรรณศิลป์

ไวยันต์ รัชกุล

ปีศาจ

พิมพ์เป็นเล่มครั้งแรก ปี 2500 โดยสำนักพิมพ์ကျေးတော

เสนีย์ เสาวพงศ์

(พ.ศ. 2461 -)

ปีศาจเป็นนิยายชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของ เสนีย์ เสาวพงศ์(นามแฝงของศักดิ์ชัย บำรุงพงษ์ 2461-) นักเขียนนิยายและเรื่องสั้น ผู้มีชื่อเสียงในช่วงทศวรรษ 2490 และกลับมาเขียนอีกครั้งในทศวรรษ 2520 และ 2530 งานเด่น ๆ ชิ้นอื่นของเขา คือ ความรักของวัลยา (2495) ชัยชนะของคนแพ้ (2486) ชีวิตบนความตาย (2489) ทานตะวันดอกหนึ่ง (รวมเรื่องสั้น)

ปีศาจ พิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสารสยามสมัย ระหว่างปี 2496-7 ซึ่งเป็นยุคภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่นักเขียนนักหนังสือพิมพ์ไทย มีความตื่นตัวทางความคิดความอ่านเกี่ยวกับการเมือง และสังคมค่อนข้างมาก เสนีย์ซึ่งขณะนั้นเป็นข้าราชการกระทรวงต่างประเทศอายุ 35 ปี ได้เขียนเรื่องนี้ภายหลังจากการที่หนังสือพิมพ์รายงานข่าวกรณีพิพาทที่ดินที่บางบ่อ ซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดของเขา ผู้มีพื้นเพมาจากชาวนาชาวสวน

งานนิยายชิ้นนี้เมื่อพิมพ์เป็นตอน ๆ ในสยามสมัย 2496-97 ไม่ถึงกับเป็นที่ฮือฮามากนัก จนกระทั่งสำนักพิมพ์ကျေးတော โดย คำสิงห์ ศรีนอก (ลาว คำหอม) ได้พิมพ์เป็นเล่มในปี 2500 แต่หลังจากนั้นก็เป็ยุคแห่งการจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำให้งานวรรณกรรมที่มีลักษณะวิพากษ์วิจารณ์ถูกเพ่งเล็ง ไม่ค่อยมีคนกล้าพูดถึง จนกระทั่งหนุ่มสาวรุ่นใหม่ในปี 2513 คือวิทยากร เชียงกูล ได้เขียนบทความเรื่อง“ไม่มีข่าวจากเสนีย์ เสาวพงศ์” ลงพิมพ์ในนิตยสารจัดรัส (ฉ. 3, ตุลาคม 2513) และสำนักพิมพ์มิตรนราได้พิมพ์ปีศาจครั้งใหม่ ในปี 2514 เรื่องปีศาจ และงานอื่น ๆ ของเสนีย์ เสาวพงศ์ จึงได้เริ่มเป็นที่รู้จักในหมู่นักอ่านรุ่นหลังอีกครั้งหนึ่ง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังเหตุการณ์เรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม 2516 ได้เกิดความตื่นตัวทางภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมครั้งใหญ่ มีการนำงานวรรณกรรมเด่น ๆ ของศรีบูรพา เสนีย์ เสาวพงศ์ จิตร ภูมิศักดิ์ ฯลฯ มาพิมพ์และพูดถึงกันอย่างแพร่หลาย ปีศาจของเสนีย์ เสาวพงศ์ ได้รับการคัดเลือกเป็น 1 ในนิยายที่ดีที่สุดของไทย 20 เล่ม ที่ได้รับการแปลเป็นภาษาอังกฤษ โดยโครงการ MODERN THAI CLASSICS ที่มาเซล บาร์ริง เป็นบรรณาธิการ และยังได้รับการแปลเป็นภาษาจีน, ญี่ปุ่นด้วย

ปีศาจ เป็นนิยายประเภทอัตถนิยมสะท้อนภาพสามัญชนที่สำคัญเรื่องหนึ่งวิทยากร เชียงกูล สมัยที่เพิ่งจบจากมหาวิทยาลัยใหม่ ๆ ได้เขียนถึงหนังสือเล่มนี้ไว้ในปี 2513 ว่า “ควรจะเรียกได้ว่านวนิยายที่ยิ่งใหญ่สำหรับประเทศเล็ก ๆ ซึ่งไม่เคยสร้างสมอะไรไว้มากกว่านิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ และคำประพันธ์หวานหูอย่างประเทศนี้ ควรจะยังเรียกได้เช่นนั้นเพราะเวลาจะล่วงมาถึงปี 2513 นี้

หนังสือเล่มดังกล่าวก็ยังอ่านกันได้อยู่ แม้ในหมู่คนรุ่นใหม่หัวก้าวหน้า และเพราะยังไม่ปรากฏเลยว่าจะมีใครเขียนนวนิยายขนาดยาวที่ยิ่งใหญ่กว่านั้นขึ้นมา (และผู้เขียนไม่ได้ลืมที่จะนับ *สี่แผ่นดิน* เข้าไว้ด้วยแล้ว)...” (ไม่มีข่าวจากเสนีย์ เสาวพงศ์ “จักร์ธ” ฉ. 3, ตุลาคม 2513)

สิ่งที่น่าประทับใจเกี่ยวกับเรื่อง *ปีศาจ* ไม่ใช่เพราะเป็นเรื่องที่สะท้อนให้เห็นถึงชีวิตและปัญหาของคนส่วนใหญ่คือชาวนา อย่างใกล้เคียงชีวิตจริงเท่าที่นักเขียนนิยายไทยเคยทำมาเท่านั้น เพราะนักเขียนหลายคนในกลุ่ม “ศิลปะเพื่อชีวิต” เช่น ศรีบูรพา, อิศรา อมันตกุล หรือแม้แต่แม่แต่มาลัย ขุพนิศ ก็ได้เคยทำหรือพยายามจะทำเช่นนั้นเหมือนกัน หากแต่*ปีศาจ*ยังเป็นงานศิลปะที่แสดงถึงจุดมุ่งหมายและความคิดที่เด่นชัดมากที่สุดสำหรับเมืองไทยในยุคนั้น หรือแม้แต่ในยุค 14 ตุลาคม 2516 คนอย่าง สาย สี่มา, รัชนี ผู้รักความเป็นธรรมและเห็นใจคนยากคนจน อาจจะดูเป็นคนในอุดมคติสำหรับสังคมไทยใน พ.ศ. 2540 มากเกินไป แต่เขาเหล่านั้นก็เป็นเสมือนตัวแทนของคนรุ่นใหม่ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผู้เริ่มปฏิเสธค่านิยมเก่า ๆ ของสังคมโบราณ

ซึ่งไม่เคยมีการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่เลยตลอดระยะเวลาหลายร้อยปีที่ผ่านมา - สังคมอภิสิทธิ์ชนซึ่งพร้อมที่จะคุกคามคนอยู่เสมอเพราะความเจ้าเล่ห์ซึ่งเติบโตขึ้นตามอายุขัยขนาดของมัน

เฮอร์เบิร์ต ฟิลลิปส์ อาจารย์มหาวิทยาลัยเบร์กเลย์ แคลิฟอร์เนีย ทำวิจัยเรื่องปัญหาชนสยามในทศวรรษ 2510 กล่าวว่า “เนื่องจากความสำคัญของเหตุการณ์ ขอบเขตของท้องเรื่อง และความลึกซึ้งของแนวคิดของเสนีย์ จึงไม่เป็นการเกินเลยนักที่จะถือว่าหนังสือเล่มนี้ เป็นสงครามและสันติภาพ ของไทย” (ศ. ศิวรักษ์ *ปัญญาชนสยาม* 2512)

เสนีย์ เสาวพงศ์ วาดภาพสาย สี่มา “ชาวบ้านนอก” ผู้มีโอกาสได้เรียนถึงขั้นมหาวิทยาลัยได้อย่างสมจริงในรายละเอียด ภาพแรกที่เราเห็นเขาคือความสงบเสงี่ยมเจียมตัว ซึ่งมากจนถึงขนาดที่เราอาจจะเรียกได้ว่าเป็นความไม่มั่นใจของเขา ในโอกาสแรกที่เขาได้รู้จักกับรัชนี หญิงสาวผู้มาจากตระกูลขุนนางและมีการศึกษา และภาพทั่วไปของ สาย สี่มา ก็คือความเป็น “คนดี” ตามลักษณะของสังคมแบบเก่า ไม่สูบบุหรี่ ไม่กินเหล้า เห็นใจคนยากคนจน แต่เมื่อเขาได้มีประสบการณ์ในการทำงานมากขึ้นและต้องเผชิญกับเหตุการณ์สำคัญที่เขาจะต้องตัดสินใจเลือกเอาระหว่างมหาจวน, ผู้เคยมีบุญคุณให้เขาได้เล่าเรียน และกำลังต้องการให้เขาช่วยฟ้องจับไล่ชาวบ้านเคียดกับเขาออกจากที่งานองไป, กับชาวบ้านซึ่งเขาเห็นว่าเป็นผู้ที่ได้รับความไม่ได้รับความยุติธรรม สาย สี่มา ถึงได้แหวกวงล้อมออกจากคุณค่าเก่าของสังคม ในเรื่องเกี่ยวกับ “ความกตัญญู” หันไปเลือกเอา “ความยุติธรรม” แทน ด้วยการปฏิเสธการเป็นทนายให้มหาจวน

หลังจากนั้นสาย สี่มา ก็ได้ค่อย ๆ แสดงให้เราเห็นความเข้มแข็งในตัวเองมากขึ้นตามลำดับ เมื่อเขาเริ่มปะทะคารมกับเจ้าคุณพ่อของหญิงสาวคนรักอย่างฉาดฉานตั้งแต่ยกต้น ๆ ลาออกจากการเป็นทนายความประจำราชการ ซึ่งกำลังเตรียมเรื่องจะจับไล่คนจนออกจากห้องแถว และดอกลับเพื่อนทนายคู่คี่จับไล่ที่ฝ่ายนายทุนอย่างไม่ไว้หน้า ไปจนถึงการโต้ตอบกับพวกผู้ดีแปดสาแหรก

ใน “งานเลี้ยงสำหรับการสบประมาท” ซึ่งเจ้าคุณพ่อของรัชนีเป็นผู้จัดสำหรับเขาได้อย่างสะใจอย่างถึงที่สุด

ในเรื่องนี้ สาย สีมา มีบุคลิกที่เด่นออกมามากที่สุดในบรรดาตัวละครทั้งหมด ส่วนรัชนี นั้นผู้เขียนยังไม่สามารถเขียนความรู้สึกการต่อสู้ภายในจิตใจของเธอออกมาได้ละเอียดเท่าที่ควร เพราะการที่ถูกผู้ที่จะเปลี่ยนใจมาชอบลูกชานา นักอุดมคติ นั้นคงจะต้องผ่านความคิด, ความกังวล, ความสงสัย มามากพอสมควร ดังนั้นนักวิจารณ์บางคนจึงมองว่า ปีสาง เป็นนิยายที่มุ่งเสนอแนวคิดทางการเมืองมากเกินไป เป็นเรื่องที่บางครั้งเขียนแบบ ขาว ดำ หรือหวือหวาเป็น เมโลดราม่าจนขาดความลุ่มลึก ความสมจริง ทางศิลปะ เมื่อเทียบกับนิยายคลาสสิกของตะวันตก ซึ่งจะไม่พูดถึงอะไรตรง ๆ ขนาดนี้

อย่างไรก็ตาม ในแง่ประวัติศาสตร์ภูมิปัญญา ปีสาง ที่เสนีย์ เสาวพงศ์สร้างขึ้นมาก็เป็นตัว แทน “การเริ่มต้นที่จะประท้วงโดยคนรุ่นใหม่” ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่กลับมาจับใจคนรุ่นใหม่ช่วงปี 2516-2519 อย่างมีนัยสำคัญ เพราะเป็นยุคสมัยที่คนหนุ่มสาวกำลังตื่นตัวที่จะแสวงหาสังคมอุดมคติ คล้าย ๆ กัน ปีสางอย่างสาย สีมา ตัวที่ “...กาลเวลาได้สร้างขึ้นมาหลอกหลอนคนที่อยู่ในโลกเก่า ความคิดเก่า ทำให้เกิดความละเมอหวาดกลัว...” อาจจะเป็นเพียงนักฝัน นักอุดมคติในยุคหนึ่ง แต่เขาได้สร้างแรงบันดาลใจให้คนจำนวนไม่น้อยได้ลงมือใช้ชีวิตต่อสู้เพื่อ ความยุติธรรมจริง ๆ ทั้งในป่าเขา ในชนบท ในโรงงาน ในวงการศึกษา, สื่อสารมวลชน และอื่น ๆ (เช่นเดียวกับเรื่อง ความรักของวัลยา ซึ่งโรแมนติกอ่อนโยนกว่า แต่ก็เป็นเรื่องเชิงอุดมคติที่ ให้แรงบันดาลใจเช่นกัน)

คำพูดของสาย สีมาที่ว่า “...ไม่มีอะไรหยุดยั้งความรุดหน้าของกาลเวลาที่จะสร้างปีสาง เหล่านี้ให้มากขึ้นทุกที ท่านคิดจะทำลายปีสางตัวนี้ในคืนวันนี้...แต่ไม่มีทางจะเป็นไปได้... เพราะเขาอยู่ในเกราะกำบังแห่งกาลเวลา ท่านอาจจะเห็นขรี้จะอะไรไว้ได้บางสิ่งบางอย่างชั่วคราว แต่ว่าท่านไม่สามารถจะรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ได้ตลอดไป...” อาจจะฟังดูเหมือนกับคำประกาศของฝ่ายซ้ายแบบในปี 2496 แต่หากเรามองในแง่ปรัชญา โดยไม่มองเรื่องซ้ายหรือขวาแล้ว มันก็ยังเป็นความจริงทั่วไปอยู่จนถึงทุกวันนี้แน่นอน

วิทยากร เชียงกูล

ประวัติเสนีย์ เสาวพงศ์

เสนีย์ เสาวพงศ์ เป็นนามแฝงของศักดิ์ชัย บำรุงพงศ์ (2461-) เกิดที่บางบ่อสมุทรปราการ เป็นลูกของชาวสวนมะพร้าวและชาวนา ฐานะปานกลางค่อนข้างจน บิดาเสียชีวิตเมื่อศักดิ์ชัย อายุได้ 19 ปี ทำให้ไม่มีเงินเรียนมหาวิทยาลัย จึงไปทำงานเป็นผู้แปลข่าวต่างประเทศ และเขียนคอลัมน์ให้หนังสือพิมพ์สยามราษฎร์ ต่อมาก็สมัครเข้าเรียนมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง แบบเรียนไปด้วยทำงานไปด้วย จนจบปริญญาตรี สอบได้ทุนไปเรียนต่อที่เยอรมันพอดีเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เลยไม่สามารถเดินทางไปถึงได้ กลับมาทำงานหนังสือพิมพ์ และภายหลังได้ไปทำงานกระทรวงต่างประเทศ คุณศักดิ์ชัยได้ไปประจำสถานทูตหลายแห่งรวมทั้งที่สหภาพโซเวียต อาร์เจนตินา อินเดีย ออสเตรเลีย อังกฤษ เติร์กเมนิสถาน พม่า เกษียณราชการปี 2521 กลับมาอยู่กรุงเทพฯ และเป็นประธานที่ปรึกษาบริษัทมติชน นอกจากเรื่องปีศาจ (2496-97) แล้วเขามีผลงานนิยายหลายชิ้น นับตั้งแต่ชัยชนะของคนแพ้ (2486) ชีวิตบนความตาย (2489) ความรักของวัลยา (2495) ไฟเย็น (2504) บัวบานในอะมาซอน (2504) คนดีศรีอยุธยา (2525) นอกจากนั้นยังมีงานสารคดี เรื่องแปล รวมเรื่องสั้น และรวมงานเขียนสั้น ๆ อีกหลายเล่ม ได้รับการยกย่องเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ และนักเขียนรางวัลศรีบูรพา

สี่แผ่นดิน

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2494

ศาสตราจารย์ พลตรี ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช

(พ.ศ. 2454-2538)

ถ้ายังมีวรรณคดีสโมสรอยู่จนถึงปัจจุบัน นวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ย่อมได้รับการประกาศจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็นวรรณคดีสำคัญเรื่องหนึ่ง เหมือนกับเรื่อง ขุนช้าง-ขุนแผน เคยได้รับการยกย่องแต่กาลก่อน ขุนช้าง-ขุนแผน มีเค้าเรื่องเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่ที่ท่านแต่งใหม่เมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชีวิตไทย วัฒนธรรมไทย และเหตุการณ์บ้านเมืองอันเป็นฉาก ซึ่งพอจะเรียกโดยอนุโลมเป็นภาษาวิชาการว่าบริบททางสังคม มีลักษณะสะท้อนภาพเมื่อต้นกรุงรัตนโกสินทร์เจืออยู่มาก หลังจากนั้นจะขาดแคลนวรรณคดีที่จะให้ “ภาพ” สะท้อนวิวัฒนาการบ้านเมืองในกาลต่อมา คู่เคียงกันกับขุนช้าง-ขุนแผนเคยแสดงไว้ เมื่อเกิดนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินขึ้นแล้ว ช่องที่เคี่ยวจะรับอันสงสัจจากงานประพันธ์ชิ้นเอกนี้ ทำให้เต็มสมเจตนาของท่านผู้ประพันธ์ซึ่งตั้งใจให้ความสำคัญแก่ “ฉาก” ยิ่งกว่าตัวละคร แม้จะมีผู้วิจารณ์บางท่านไม่เห็นด้วยกับคนป็นเรื่อง เพราะกลับเห็นว่าท่านผู้แต่งประสบความสำเร็จในการสร้างตัวละครยิ่งกว่า ซึ่งเป็นเรื่องน่าน่าทึ่งนะ ต่างจิตต่างใจ

กระนั้น ใจหลาย ๆ ดวงรู้สึกคล้าย ๆ กันว่า สี่แผ่นดินนี้ เป็นผลงานประพันธ์สำคัญ ทั้งเป็นงานชิ้นเอกของท่านผู้แต่งด้วย มีผู้แปลออกเป็นภาษาต่างประเทศหลายภาษา เช่น ดุลจินทร แปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษ เคอิโกะ โยชิโกะ แปลเป็นฉบับภาษาญี่ปุ่น และเธอผู้แปลพลอยได้รับรางวัล Japan Translation Culture Prize ผู้แปลคนเดียวที่เชื่อว่า สี่แผ่นดินเป็นมาสเตอร์พีซ (งานชิ้นสำคัญที่สุด) ของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ใช่แต่เท่านั้น เธอยังเห็นไกลออกไปว่า สี่แผ่นดินเป็นดุจ”ไทย เอ็นไซโคลพีเดีย” (สารานุกรมไทย) ใครจะเห็นอย่างไรในต่างแดนก็ช่างเถิด สำหรับคนไทยด้วยกัน เราตระหนักดีว่า สี่แผ่นดิน เป็นหนังสือที่มีผู้วิจัย วิจัยถึง หรือบ้างนำเสนอในวิทยานิพนธ์ ตลอดจนหยิบขึ้นมากล่าวในวงสนทนาหรือการอภิปรายอยู่เสมอ ๆ กล่าวโดยรวมได้ว่าเป็นนวนิยายที่มีปฏิกิริยาจากผู้อ่านผู้ศึกษามากที่สุด

รูปแบบและเนื้อหา สี่แผ่นดินเป็นบทประพันธ์ลักษณะนวนิยายสมัยใหม่ มุ่งสื่อสารกับคนร่วมสมัย หากโดยมิติกาลเวลาในเรื่อง ตลอดจนฉากทางสังคม ย้อนอดีตขึ้นไปไกลถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็นแผ่นดินที่หนึ่ง ปิดฉากแผ่นดินแรกเมื่อสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงสวรรคต แผ่นดินที่สองเป็นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 เป็นยุคความสำเร็จสราญในพระราชสำนัก แม้จะมีสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง ซึ่งอาจจะดูไกลตัว สี่แผ่นดินนี้เมื่อสิ้นกษัตริย์ แผ่นดินที่สามคือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 การปิดฉากแผ่นดินนี้มีใช้ด้วยเหตุเดียวกับสองแผ่นดินแรก แต่เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลนี้ต้องทรงเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ทรงเป็นราชันย์ผู้เสด็จนิราศและทรงสละสิริราชสมบัติ แผ่นดินที่สี่เป็นแผ่นดินที่มียุวณัตรีย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 นวนิยายจบลงที่รัชกาลที่ 8 เสด็จสวรรคตอย่างไม่คาดฝัน พร้อมกันนั้นแม่พลอยซึ่งเป็นตัวเอกในการเดินเรื่อง ก็ปิดฉากชีวิตลงเมื่อ “วันอาทิตย์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 น้ำในคลองบางหลวงลงแห้งเกือบขุดคลอง หัวใจพลอยที่อ่อนแอด้วยโรคและความทุกข์ทั้งหลายทั้งปวง ก็หลุดลอยตามน้ำไป...”

รวมเวลาในเรื่องสี่แผ่นดินเป็นระยะเวลาครึ่งศตวรรษ นานพอจะเห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ระบอบและคนเปลี่ยนรุ่น บ้างล้มหายตายจากเหมือนไม้ผุผืนใบ ใบที่เก่าจนดูเหลืองอมน้ำตาลปลิดข้าวร่วงหล่น ใบอ่อนก็ผลิขึ้นมาแทนที่ แม่พลอยตัวเอกจะถูกสร้างให้เป็นพยานทางประวัติศาสตร์ แต่มีใช้เพียงเพื่อเป็นพยานเท่านั้น เธอโดดเด่นเป็นผู้สำแดงความรู้เข้าใจสื่ออารมณ์ความรู้สึก ทำไมตัวเอกของเรื่องสี่แผ่นดินจะต้องเป็นผู้หญิง ความจำเป็นของกลวิธีการประพันธ์ที่ผูกปมเรื่องสะท้อนเมืองหรือโลกอีกโลกหนึ่ง คือ พระราชฐานชั้นในแห่งพระบรมมหาราชวังนั้น มืองค์พระประมุขเป็นศูนย์กลางแล้วรายล้อมด้วยผู้หญิง จะมีผู้ชายปะปนอยู่บ้างก็ล้วนเป็นเด็ก ๆ เท่านั้น ครั้นโตขึ้นถึงวัยอันควรตัดถูกแล้วถ้าเป็นชายก็ต้องออกจากวัง ดังนั้นการให้ตัวเอกหรือแม่พลอย จึงเป็นความสมเหตุสมผลทางการประพันธ์อย่างยิ่ง

แก่นของนวนิยายสี่แผ่นดินคืออะไร มีนักวิชาการทางวรรณกรรมต่างรุ่นกันอย่างน้อยสองราย เห็นพ้องกันว่าความเป็นอนิจจังคือแก่นของเรื่อง ความเป็นอนิจจังนั้นซึมผ่านผ่านระดับครอบครัวของตัวละคร และระดับสังคมของประเทศ ในสมัยราชาธิปไตย ความเป็นอนิจจังของแผ่นดินหนึ่งกับอีกแผ่นดินหนึ่งยังไม่เหมือนกัน จากสมบูรณาญาสิทธิราชกลายเป็นประชาธิปไตย สิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนเดิม ความผันแปรทั้งปวงนั้นสัมผัสได้จากพฤติกรรมตัวละคร คำพูดของเขาเหล่านั้น ทรรศนะที่ผู้ประพันธ์แทรกไว้ระหว่างบรรทัด ชีวิตเมื่อแผ่นดินสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและผลจากวัฒนธรรมตะวันตก ดูจะเกาะกุมเข้ามากระทบนโยบายรัฐบาลสยาม ส่งผลต่อการปรับตัวของการศึกษาเล่าเรียน การรับวัฒนธรรมและเทคโนโลยี เริ่มจากพระบรมมหาราชวังเป็นศูนย์กลาง แต่คนต่างชาติที่อาจจะยังดูไกลออกไปจากชีวิตครอบครัวไทยนั้น ไม่นานนักก็เข้ามาประชิดตัวแม่พลอย โดยมีลูกสะใภ้เหม่ม เป็นการข้ามวัฒนธรรมของแต่ละฝ่าย เกิดการปะทะสังสรรค์ระดับสถาบันครอบครัว

ความสามารถทางวรรณศิลป์ของผู้ประพันธ์ “ฉา” ที่ดูจะเป็นความเข้าใจต้องการถ่ายทอดได้รับการปรับให้กลมกลืนพอเหมาะพองาม ไม่กลบตัวละครที่อาศัยฉาก และทำให้ฉากอันสวาทนั้นโดยสารไปถึงพฤติกรรมของตัวละครด้วยบางส่วน บุคลิกภาพที่ใจดีจนเป็นกิสของแม่พลอย หรือบุคลิกภาพชาววังแท้ ๆ ของแม่ซ้อย ผู้มีความคมคายในการเจรจาและอารมณ์ขัน ความคล่องแคล่วในงาน สิ่งเหล่านี้ในอรรถรสสร้างความตราตรึง จึงไม่แปลกใจนักต่อเรื่องเล่ากันว่า เมื่อคุณชายศึก

ฤทธิ์เขียนถึงตอนแม่พลอยตั้งท้องและอยากกินมะม่วง เจ้าจอมอาบในรัชกาลที่ 5 ส่งมะม่วงดิบไปให้ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เพื่อฝากถึงแม่พลอย ซึ่งในเรื่องนั้นแม่พลอยเธอเป็นพวก “ก๊กฟากชะโน้น” หมายถึง ตระกูลขุนนาง เจ้าจอมอาบแห่งก๊กอ้อ-อ๋ม เอิบ อาบ ถ้วนเป็นญาติร่วมตระกูลแม่พลอย คงจะไม่แปลก แต่คนอื่น ๆ นอกตระกูลนี้ พลอยนับญาติกับแม่พลอยด้วย ถือว่าเกิดจากอนุภาพฝีมือการประพันธ์ ที่โน้มน้าวจิตใจและเกิดอารมณ์สะท้อนใจ อย่างที่วรรณคดีเท่านั้นจะให้ความสะท้อนใจ เช่นนี้ได้ **สี่แผ่นดิน** เมื่อรวมพิมพ์ครั้งแรก **ก.สุรางคนางค์** นักประพันธ์หญิงผู้มีชื่อเสียงคนหนึ่งกล่าวว่า “ได้มาจับอ่านเมื่อพิมพ์เป็นเล่มแล้ว ข้าพเจ้าต้องปิดหนังสือ ใช้ผ้าเช็ดน้ำตาหลายครั้ง”

คุณค่าของสี่แผ่นดิน คือ ผลงานสร้างสรรค์เสมอด้วยเพชรน้ำเอกของวงวรรณกรรมไทย ให้ความรื่นรมย์และสัมผัสความรู้สึก เช่นเดียวกับได้ความรู้ความคิดเกี่ยวกับสังคมไทยในช่วงสี่แผ่นดิน นับแต่แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ถึงแผ่นดินรัชกาลที่ 8 แม้ว่าการสะท้อนเรื่องราวของสังคมไทย โดยเฉพาะวิถีชีวิตชาววัง ขนบประเพณี จะสะท้อนผ่านสายตาของผู้มีความคิดอนุรักษ์นิยมผสมเสรีนิยม พร้อมกับจุดยืนทางการเมืองที่แน่นอนแนบแน่นกับฝ่ายราชาธิปไตย ภาพตัวละครที่เกี่ยวข้องกับคณะผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อาจดูว่าเป็นตัวละครที่มีบุคลิกภาพไม่น่าชื่นชมนัก อย่างไรก็ตาม นวนิยายมิใช่การบันทึกประวัติศาสตร์ถึงจะอิงประวัติศาสตร์ นักวิชาการอักษรศาสตร์บางท่านบ่นเสียดยี่สิบว่านิยายเรื่องนี้โง่ถึงขาดภาพสะท้อนเรื่องการเลิกทาสในรัชสมัย ร.5 ประเด็นเดียวกันนี้ถ้าคำนึงสาระทางประวัติศาสตร์ที่มีความหมายยิ่งกว่า นั่นคือ การเปลี่ยนแปลงของฐานันดรไพร่ เพราะเป็นคนส่วนใหญ่และมีผลกระทบต่อสังคมมากกว่าทาสที่เป็นคนส่วนน้อย กระนั้นเราไม่สามารถเรียกร้องนักประพันธ์ให้ช่วยทำหน้าที่ของนักประวัติศาสตร์ เว้นแต่ว่าอาจจะปรับโทษนักประพันธ์ได้บ้าง หากนวนิยายที่เขาเขียนมีเรื่องราวประวัติศาสตร์แต่กลับดูไม่สมจริง หากสี่แผ่นดินไม่มีข้อดั้น

ประเด็นน่าสนใจยิ่งกว่านั้นคือ ทั้งนักประวัติศาสตร์และนักประพันธ์ ถึงจะมีทางต่างกันก็ยังคงวินิจฉัยหรือตีความประวัติศาสตร์ เพื่อส่ง “สาร” ตามทางของตน ศาสตราจารย์ ดร.นิธิ เอียวศรีวงศ์ เปรียบเทียบการสะท้อนชีวิตในพระราชฐานชั้นในของพระบรมมหาราชวัง ของนวนิยายเรื่อง **เดอะ โรมานซ์ ออฟ เดอะฮาร์ม** ของแฮมมอนด์แอนนา ซึ่งประจูดสี่แผ่นดินฝรั่ง กับการสะท้อนภาพท่านองเดียวกันหากต่างมิติ จากสี่แผ่นดินของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ภาพสะท้อนจากนวนิยายของแฮมมอนด์แอนนา จะเห็นว่าเวลาที่พระราชฐานชั้นในมีสีสัน มีความสนุกสนานมาก ก็ด้วยมีคนเล็ก ๆ ทำงานรับใช้ แม้คนชั้นสูงที่เป็นเจ้าจอมหม่อมหม่อมกั๊วอยู่ในภาวะพึงพอใจ เมื่อคิดถึงสิทธิสตรีตามความคิดของฝรั่งเวลานั้น และในทางประวัติศาสตร์ไทย อาจารย์นิธิกล่าวว่า “นิยายของแฮมมอนด์แอนนาจึงแตกต่างตรงข้ามกับนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ซึ่งเป็นนิยายที่ให้ภาพพระราชฐานชั้นในของสมัยก่อน แก่คนไทยสมัยนี้มากที่สุด”

สี่แผ่นดิน ไม่เพียงสร้างความสัมผัสสะท้อน โดยฐานวรรณกรรมที่พิมพ์ซ้ำหลายครั้ง หรือมีผลต่อการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม **สี่แผ่นดิน** ยังข้ามโลกวรรณกรรมไปสู่โลกการ

แสดงผ่านละครวิทยุกระจายเสียง ละครโทรทัศน์หลายครั้งหลายหน สิ่งเหล่านี้เป็นประจักษ์พยานของผลสำเร็จทั้งดงามของนวนิยายชั้นเยี่ยมของไทย บทวิพากษ์วิจารณ์หรือข้อเขียนอันเขียนถึงสี่แผ่นดิน เฉพาะจากนักเขียนชั้นนาก็สามารถนำมารวมเล่มเป็นผลงานวรรณกรรมอันเกี่ยวเนื่องน่าสนใจอีกเล่มหนึ่ง ทั้งได้รับการต้อนรับจากนักอ่านจนต้องพิมพ์ซ้ำ นั่นคือหนังสือรวมบทวิจารณ์ “พิเคราะห์คึกฤทธิ์ พินิจสี่แผ่นดิน” (ดอกหญ้า 2534)

ธรรมเกียรติ กั่นอิ

ประวัติศาสตร์อาจารย์พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เกิดวันพฤหัสบดีที่ 20 เมษายน พ.ศ.2454 บนเรือที่ลอยลำกลางน้ำเจ้าพระยา จังหวัดสิงห์บุรี เป็นโอรสคนสุดท้องของพลโทพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าคำรบ กับหม่อมแดง(บุญนาค) ปราโมช ณ อยุธยา มีพี่ร่วมบิดามารดา คือ ม.ร.ว.หญิงบุญรับ พินิจชนคดี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ร.ว.หญิงอุไรวรรณ ปราโมช และม.ร.ว.ถ้วนเพานิก ปราโมช

สมรสกับ ม.ร.ว.หญิงพัศตร์พริ้ง ทองใหญ่ พ.ศ. 2479 มีบุตรธิดา 2 คน คือ ม.ล.รองฤทธิ์ ปราโมช และม.ล.หญิงวิสุมิตรา ปราโมช

การศึกษา เริ่มต้นเรียนเขียนอ่านที่บ้าน มีม.ร.ว.หญิงบุญรับ พี่สาวเป็นผู้สอน จนอ่านหนังสือไทยออกเมื่อ 4 ขวบ จึงไปเข้าโรงเรียนวัฒนาวังหลัง และศึกษาต่อชั้นมัธยมศึกษาที่สวนกุหลาบวิทยาลัย ก่อนจบชั้นมัธยมปีที่ 8 ไปเรียนต่อ ณ ประเทศอังกฤษ โดยศึกษาชั้นมัธยมที่อีอ็อกซ์ฟอร์ด สำเร็จปริญญาตรีเกียรตินิยม สาขาปรัชญาการเมืองและเศรษฐศาสตร์ (ที่เรียกว่าโมเดิร์น เกรท) กลับคืนสู่สยามเมื่อ พ.ศ.2476 ธรรมเนียมผู้สำเร็จปริญญาตรีเกียรตินิยมของอีอ็อกซ์ฟอร์ดเมื่อสำเร็จไปแล้ว 3 ปีจะได้รับปริญญาโทด้วย แต่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ได้รับปริญญาเมื่อพ.ศ.2525 ขณะไปเยี่ยมหลายที่อังกฤษ สำหรับการศึกษาอบรมตามธรรมเนียมลูกผู้ชายไทย คือ การบวชเรียน ได้อุปสมบทถวายเป็นพระราชกุศลแด่รัชกาลที่ 8 เมื่อเดือนเมษายน 2493 ณ วัดบวรนิเวศวิหาร สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ลาสิกขาภายหลังงานถวายพระเพลิงรัชกาลที่ 8 รวมเวลาอุปสมบท 50 วัน

การทำงาน ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เคยรับราชการครั้งแรก กองภาษีปะเงิน นครสรรพท ฐ แต่ลาออกไปเป็นผู้ช่วยสมุหบัญชี สำนักงานกลางของธนาคารสยามกัมมาจล จากนั้นจึงไปเป็นผู้จัดการธนาคารสาขาลำปาง เป็นเวลา 8 ปี จนเมื่อพ.ศ.2486 ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทยขอตัวม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มาดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายสำนักผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย แล้วลาออกเมื่อพ.ศ.2489 มีบทบาทก่อตั้งธนาคารพาณิชย์สองแห่งคือ ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ หุ้นส่วนใหญ่เป็นของม.ร.ว.บุญรับ พี่สาว กับร่วมก่อตั้งธนาคารแหลมทอง ของกลุ่มนันทาภิวัฒน์

การรับราชการทหาร ขณะทำธนาคารที่ลำปาง ถูกเกณฑ์ทหารสองครั้งในสงครามอินโดจีน และสงครามมหาเอเชียบูรพา รับพระราชทานยศสิบตรี ต่อมาเมื่อพ.ศ.2531 รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นพลตรี นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์

งานการเมือง เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งพรรคการเมืองพรรคแรกของไทย คือ พรรคก้าวหน้า เมื่อ พ.ศ.2488 สมักรสส.และรับเลือกตั้งเป็นสส.ในการเลือกตั้งทั่วไป พ.ศ.2489 ภายหลังริเริ่มก่อตั้งพรรคประชาธิปัตย์ โดยยุบพรรคก้าวหน้าเข้าร่วมกันเป็นพรรคใหญ่ เมื่อพ.ศ.2490 นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้าพรรคคนแรก และม.ร.ว.คึกฤทธิ์ เป็นเลขาธิการพรรคคนแรก และตั้งพรรคกิจสังคมเมื่อ พ.ศ. 2517 เป็นหัวหน้าพรรค ตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญคือ ประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ 2516-2517 และเป็นนายกรัฐมนตรีเมื่อ พ.ศ. 2518 ยุติชีวิตทางการเมืองเมื่อลาออกจากหัวหน้าพรรคกิจสังคมเป็นการถาวรเมื่อพ.ศ.2534

งานวรรณกรรมและหนังสือพิมพ์ เริ่มเขียนหนังสือเผยแพร่ตั้งแต่ยังเรียนที่อังกฤษ เป็นบรรณาธิการ “สามัคคีสาร” ของนักเรียนไทยในอังกฤษ ภายหลังคืนสู่ไทยเริ่มเขียนบทความภาษาอังกฤษลงพิมพ์ในน.ส.พ.ลิเบอร์ตี้ของค่ายศรีกรุง และแปลเป็นภาษาไทยสำหรับลงหนังสือพิมพ์ศรีกรุง ต่อมาเขียนบทความภาษาไทยลงที่หนังสือพิมพ์เกียรติศักดิ์ เริ่มชีวิตนักหนังสือพิมพ์จริงจังเมื่อก่อตั้งหนังสือพิมพ์สยามรัฐ เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2493 โดยเป็นเจ้าของผู้อำนวยการและนักเขียนประจำ มีนายสละ ลิขิตกุล เป็นบรรณาธิการคนแรก งานเขียนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ในเวทีสยามรัฐ มีทั้งบทบรรณาธิการ บทความ กวี เรื่องสั้น และนวนิยาย สามารถเขียนติดต่อกันยาวนาน เป็นที่นิยมและทรงพลังในระดับที่แน่นอน

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เริ่มสร้างผลงานเขียนด้านเรียงร้อยครั้งแรก ด้วยเรื่องสั้นชื่อ “จนกว่าเพลิงจะมอด” พิมพ์ในปิยมิตรรายสัปดาห์ ฉบับที่ 89 วันอาทิตย์ที่ 20 มีนาคม 2492 ปีเดียวกันนี้เขียนนวนิยายเบ้งฮัก, สามก๊ก ฉบับนายทุน ตอนโจโฉนายกฯตลอดกาล, พ.ศ.2493 เขียนเรื่อง ฮวนนัง, 2494 เขียนสี่แผ่นดิน, 2496 เขียนหลายชีวิต, 2497 เขียน ไม้แดง, 2500 เขียนฝรั่งศักดินา, 2514 เขียนเรื่องโครงกระดูกในตู้, 2530 เขียนเรื่องกาเหว่าที่บางเพลง และ 2532 เขียนเรื่อง ขุนช้างขุนแผน ฉบับอ่านใหม่ ทั้งนี้ไม่นับรวมผลงานเขียนสารคดีหรือบทความที่รวมเล่ม เช่น ฉากญี่ปุ่น, เซ็น หรือ ธรรมชาติแห่งอารยะ เป็นต้น เช่นเดียวกับวรรณกรรมที่เป็นรวมเรื่องสั้น, บทละครโทรทัศน์ และอื่น ๆ งานเขียนของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ไม่ว่าจะเป็นประเภทใดมีความน่าอ่าน ด้วยลีลาภาษาสละสลวย มีอารมณ์ขัน ขวนคิดและสามารถทำเรื่องยากให้เข้าใจได้ง่าย

บทบาททางการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ มีลักษณะของครูผู้ไม่มิตตาต่อศิษย์ และเป็นศิลปินใหญ่ จนรับการประกาศเกียรติคุณว่าเป็นศิลปินแห่งชาติ มีบทบาทสำคัญในการก่อตั้งคณะศิลปศาสตร์ ก่อตั้งสถาบันไทยคดีศึกษา ธรรมศาสตร์ ริเริ่มและอำนวยการสร้างโจนธรรมศาสตร์ เล่นโจน, ละคร ได้อย่างเข้าถึงบท รวมทั้งเคยแสดงทีวี ทั้งไทยและบีบีซี.อังกฤษ ทั้งอยู่ระดับคาราสำคัญในการแสดงภาพยนตร์ฮอลลีวู้ดกับพระเอกมาลอน แบรนโด ความสำคัญในศิลปะการ

แสดงของไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาฯครอบครองพระพิราพ นับว่าสำคัญยิ่ง
ใหญ่ของกรุงรัตนโกสินทร์ไทย การยกย่องม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช จากสมาคมทางวิชาการ
มหาวิทยาลัยมีชื่อของไทยหลายแห่ง โดยสภามหาวิทยาลัย มีมติให้มอบปริญญาคุณวุฒิปันจิต
กิตติมศักดิ์ อาทิวราสารศาสตรคุณวุฒิปันจิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ศาสตราจารย์พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถึงแก่สัญกรรมเมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2538 สิริรวม
อายุ 84 ปี 5 เดือน 20 วัน

ประวัติการพิมพ์สี่แผ่นดิน

นวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินทยอยพิมพ์เป็นตอน ๆ ในหนังสือพิมพ์สยามรัฐรายวัน เมื่อ
พ.ศ. 2494 เป็นครั้งแรก ต่อมาจึงรวมเล่มเมื่อพ.ศ.2496 หลังจากนั้นรับการตีพิมพ์อีกหลายครั้ง รวม
ทั้งเป็นหนึ่งในเรื่องในจำนวนผลงานที่พิมพ์ขึ้นเป็นอนุสรณ์ งานพระราชทานเพลิงศพของเจ้าของบท
ประพันธ์

หนังสืออ้างอิง

คึกฤทธิ์ ปราโมช, ศาสตราจารย์ พลตรี สี่แผ่นดิน. ธนาคารกรุงเทพพาณิชย์การ,
กทม.2538.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช
มูลนิธิคึกฤทธิ์ 80, กทม. 2538.

นิติ กสโรบล, บรรณานิตงานเขียน ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช สถาบันไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กทม.2538.

สุวิทย์ ว่องวิระ (บรรณาธิการ). พิเคราะห์คึกฤทธิ์ พินิจสี่แผ่นดิน สำนักพิมพ์ดอกหญ้า
กทม. 2534.

นิธิ เอียวศรีวงศ์ “สโมสริลปวรรณกรรม” นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 15 ฉบับที่ 2
(ตุลาคม 2537) หน้า 180-182.

ทุ่งมหาธราช

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2497

เรียบเรียง

(พ.ศ. 2449-2506)

เรียบเรียงเป็นนามแฝงไม่ว่าจะใช้นามจริงหรือนามแฝง เช่น ของมาลัย ชูพินิจ (2449 - 2506) ซึ่งนอกจากจะเป็นนักหนังสือพิมพ์ผู้มีชื่อเสียงแล้วยังเป็นนักเขียนเรื่องหลายประเภทที่รู้จักกันดีในวงการนักอ่าน ไม่ว่าจะเป็นนามจริงหรือนามแฝง เช่น ม. ชูพินิจ, เรียบเรียง, น้อย อินทนนท์, แม่อนงค์

มาลัย ชูพินิจ เกิดปี พ.ศ. 2449 ที่ตำบลคลองสวนหมาก ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นนครชุม อำเภอเมือง จังหวัดกำแพงเพชร บิดา มารดาไม่ได้รับราชการ หันมาประกอบอาชีพในทางค้าไม้สัก และไม้กระยาเลย เมื่ออายุสิบขวบได้เข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพฯ สำเร็จมัธยมศึกษาปีที่ 8 ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย สนใจการเขียนหนังสือ และงานหนังสือพิมพ์มากกว่าอาชีพครู ดังนั้นหลังจากเลิกอาชีพครูแล้วจึงเริ่มจากการเป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยใต้ ที่สงขลาเป็นเวลา 1 ปี ก่อนที่จะกลับกรุงเทพฯ และอยู่ประจำกับหนังสือพิมพ์ต่าง ๆ ได้แก่ บางกอกการเมือง สุภาพบุรุษ ไทยใหม่ ผู้นำ ประชาชาติ ประชามิตร เป็นต้น

เริ่มเขียนเรื่องสั้นลงหนังสือ เสนาศึกษา ศัพท์ไทย ไทยเขมม ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2467 เป็นต้นมา จากนั้นก็เริ่มประพันธ์นวนิยายขนาดยาว ตลอดจนแปลงานวรรณกรรมของแมรี คอเรลลี, จอห์น กอล สเวธิ, ที เดอ โมปาซซาง ฯลฯ ได้ประพันธ์เรื่องสั้นลักษณะต่าง ๆ ประมาณกว่า 3,000 เรื่อง และนวนิยายอีกประมาณ 50 เล่ม

จากประสบการณ์การเดินป่า และชีวิตวัยเยาว์ในชนบท จึงทำให้นวนิยายหลายเรื่องของผู้เขียนสะท้อนให้เห็นถึงสภาพชีวิตท้องถิ่นแต่ละที่ของเมืองไทย โดยเฉพาะแถบจังหวัดนครสวรรค์ และกำแพงเพชร ดังเช่นเรื่อง **ด่องไพร** ที่เป็นที่ยอมรับในหมู่นักอ่านหลายวัย หรือ **แผ่นดินของเรา** สมัยที่ไปทำไร่ที่จังหวัดชุมพร เป็นต้น

สำหรับ **ทุ่งมหาธราช** เล่มนี้ นับได้ว่าเป็นเสมือนบันทึกเหตุการณ์ของผู้เขียนสมัยเมื่อครั้งใช้ชีวิตอยู่กับบิดา มารดา ที่คลองสวนหมาก จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งในยุคนั้นผู้คนต้องผ่านพบความยากลำบากนานับประการตั้งแต่ความอดอยากยากแค้น โรคภัยไข้เจ็บโดยเฉพาะไข้ทรพิษ และน้ำท่วม หนังสือเล่มนี้จึงเป็นการสะท้อนภาพของเรื่องราวดังกล่าวโดยผ่านตัวละครที่มีเลือดเนื้อและวิญญาณ เช่น รุ่ง หรือขุนนิคมบริบาล ซึ่งคาเรือน และบ้านไร่ก็เพิ่งมีชาวเวียงจันทน์อพยพมาอยู่ไม่กี่ครอบครัว ชีวิตของรุ่งเริ่มลงรากปักฐานเมื่อเขามาพบ สุดใจ ผู้หญิงคนแรกที่เขารักเมื่อพบที่คลองสวนหมากนั่นเอง

รุ่ง อาจจะนิสัยไม่เหมือนใครในแถบคลองสวนหมาก เนื่องจากเขาเป็นคนมาจากถิ่นอื่น และทำการค้าขึ้นล่องมาโดยตลอด เมื่อเขาแต่งงานกับสุดใจพร้อมกับความคิดที่ว่าเขาจะต้องเป็นผู้ นำชุมชนนี้ให้ก้าวหน้าต่อไปนอกเหนือจากการทำไร่ และค้าของป่าบางชนิด เขามองการณ์ไกลไปถึงการค้าไม้ ซึ่งในสมัยนั้นเป็นทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของชนบท ความคิดในการเริ่มต้นค้าไม้ ด้วยตนเองจึงเกิดขึ้นมา อันถือได้ว่าเป็นความคิดที่ต่างออกไปจากชาวปากคลองนี้ที่ต้องอาศัยขาย ไม้ให้กับเจ้าของธุรกิจเดิมที่เป็นนายทุนอยู่และไม่ใช้คนในแถบนี้เช่นกัน เริ่มแรกการค้าขายของรุ่ง เป็นไปในแบบสัจจะวาจา และการรักษาคำพูด แน่นอนที่เขาต้องพบกับอุปสรรค ทั้งกับชาวบ้าน เองและผู้รับซื้อไม้ ตลอดจนการแย่งสัมปทานกับผู้ค้าเก่า เหล่านี้เป็นเรื่องที่ทำให้เขาต้องขบคิด และหาทางแก้ไขอยู่ตลอดเวลา อย่างไรก็ตาม เขายังโชคดีที่มีผู้มองเห็นเจตนาที่ดีของเขาในการที่จะธำรงรักษาสีทธิผลประโยชน์ของชาวบ้านอย่างแท้จริง เช่น เจ้าเมืองหรืออีกนัยหนึ่งก็คือผู้ว่า ราชการจังหวัด และคุณละเมียด ผู้หญิงในชีวิตอีกคนที่เขารักและนับถือ และเป็นผู้ช่วยสานความ ผืนของเขาให้เป็นจริง ตลอดจนพะไปซึ่งเป็นเจ้าของสัมปทานป่าไม้คนหนึ่ง ซึ่งในท้ายที่สุดก็ยัง ขอมงานต่อความกล้าหาญ สดัยซื้อ และจิตใจที่แน่วแน่แท้จริงของรุ่งที่ต้องการให้ชาวบ้านเป็น เจ้าของสิทธิถิ่นทำมาหากินของตนด้วยเช่นกัน

ความคิดของรุ่งสะท้อนความรู้สึกลึกส่วนใหญ่ของชาวบ้านต่อการทำมาหากินด้วยความเป็น อิสระของตนเอง เหมือนกับที่ในตอนท้ายสุดเขาแสดงให้เห็นว่าความเป็นอิสระในการ ทำมาหากินในที่ดินของบรรพบุรุษนั้นมีคุณค่าหรือมีความหมายเพียงใด และมีค่าเหนือความอด หนยากยากแค้น ความลำบาก และความเจ็บป่วยไข้ที่พวกเขาเคยประสบจนแทบเอาชีวิตไม่รอด ดัง ที่เจ้าเมืองรำพึงกับตนเองว่า

“ท่านเจ้าคุณผู้ว่าราชการจังหวัด รู้อย่างผู้ที่มองเห็นการณ์ไกลทั้ง หลายที่จะรู้ว่าโดยการปฏิเธรสัมปทานป่าไม้แห่งนั้น ชาวบ้านปากคลองเท่า กับปฏิเธรอนาคตที่สดใสปลอดภัย และสถาพรของเขาต่อไปอีกหลายปี บาง ที่อาจชั่วอายุคน แต่ประเพณีเป็นของตายยาก ศรัทธาและความเป็นไทก็เช่น เดียวกัน การฟื้นความประสงค์ของชาวพื้นเมืองเหล่านั้นด้วยการให้สัมปทาน แก่ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด หมายถึงการหมดสิทธิอิสระของเขาที่จะอยู่อย่างเคยอยู่กิน กินอย่างที่เคยกินมาชั่วชีวิตชั่วยุคของปู่ย่าตายาย ความปลอดภัยมีประโยชน์ อะไรสำหรับชีวิตที่แห้งแล้ง ? สถาพรมีประโยชน์อะไรสำหรับบุคคลที่ถูกขี ดวางให้อยู่ในกรอบอันจำกัด ?”

ผู้เขียนไม่ได้ทำให้ภาพของรุ่งเป็นพระเอกที่ประสบแต่ความสำเร็จตลอดกาล ในชีวิตของ เขาต้องผ่านอุปสรรค การต่อสู้ ตลอดจนการสูญเสียบุตรชาย และการต่อสู้กับจิตใจของตนเองต่อ

ความรักครั้งที่สองที่มีให้กับคุณละเมียด และผู้หญิงคนนี้ก็ได้ให้สติต่อความรับผิดชอบดังที่เขาได้ค้นพบว่าไว้วางใจจะนำชุมชนนี้ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า แม้ว่าตัวเอกของเรื่องค่อนข้างจะเป็นลักษณะแบบชายไทยในการที่ต้องมีรักซ้อนหรือหลายรักอยู่บ้างก็ตาม แต่ด้วยจิตใจที่สุดได้รับความวางใจให้ปกครองชุมชนนี้ในตำแหน่งกำนัน

ทุ่งมหาพรต จึงเป็นเรื่องอ่านหรือนวนิยายที่แฝงแนวความคิดของการรักษาปกป้องแผ่นดินทำมาหากิน ความรักอิสระในการประกอบอาชีพ ความสามัคคีของคนในชุมชนเมื่อเกิดภัยพิบัติหรือปัญหาขึ้นมา ด้วยถ้อยคำที่อ่านเข้าใจง่าย การพรรณนาความที่มองเห็นได้ชัดเจนถึงธรรมชาติความเป็นอยู่หรือประเพณีของคนท้องถิ่น ทำให้หนังสือเล่มนี้มีเสน่ห์น่าอ่าน และทำให้ผู้อ่านรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินไปด้วยนอกเหนือจากการได้เรียนรู้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจสังคมของไทยในยุคก่อนการพัฒนาทุนนิยมสมัยใหม่ได้อย่างมีชีวิตชีวา

พิมพ์ เมฆสวัสดิ์

หนังสืออ่านเพิ่มเติม

สุทธิดา สุขนิยม, มัลลย์ ขุพินิจ และผลงานประพันธ์เชิงสร้างสรรค์. สำนักพิมพ์แสงดาว
2531 (พิมพ์ครั้งที่ 2)

แลไปข้างหน้า

ภาคปฐมวัย และภาคมัชฌิมวัย

(เขียนในช่วงปี 2495-2500)

ภาคปฐมวัยพิมพ์ครั้งแรกใน ปี 2498

ภาคมัชฌิมวัย พิมพ์ลงเป็นตอน ๆ ในนิตยสารปิยมิตร ปี 2500 และรวมเล่ม ปี 2518 โดย ชมรม

หนังสืออุดมธรรม

ศรีบูรพา

(พ.ศ. 2448 - 2517)

ศรีบูรพา เป็นนามปากกาของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ (2448-2517) นักเขียนนักหนังสือพิมพ์คนสำคัญของไทยในช่วงตั้งแต่ ทศวรรษ 2470 ถึง ทศวรรษ 2500 มีผลงานเขียนทั้งนิยายเรื่องสั้น บทความ จำนวนมาก งานเด่น ๆ มี อาทิ สงครามชีวิต (2475) ข้างหลังภาพ (2480) เบื้องหลังการปฏิวัติ (2484) จนกว่าเราจะพบกันอีก (2493) แลไปข้างหน้า (2498) รวมเรื่องสั้นและรวมบทความสั้นหลายเล่ม

แลไปข้างหน้า (ภาคปฐมวัยและภาคมัชฌิมวัย) เป็นนิยายชิ้นสำคัญของศรีบูรพา เรื่องนี้เขียนขึ้นระหว่างปี 2495-2500 ซึ่งเป็นช่วงที่ศรีบูรพาใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในที่คุมขัง ในฐานะนักโทษการเมืองผู้คัดค้านนโยบายของรัฐบาลขณะที่ถูกจับกุม เขามีอายุ 47 ปี เป็นนักหนังสือพิมพ์ นักเขียนที่มีชื่อเสียงมากแล้ว นิยายเรื่องนี้ ศรีบูรพาเขียนไม่จบ เนื่องจากหลังจากที่เขาพ้นโทษออกจากที่คุมขังมา ก็มีการกีดกันอื่น และในปี 2501 ขณะที่เขาเดินทางไปประเทศจีนในนามหัวหน้าคณะวัฒนธรรมไทย ก็ได้เกิดการทำรัฐประหาร โดยจอมพลสฤษดิ์ขึ้น มีการกวาดล้างจับกุมนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ และนักเขียนจำนวนมาก ทำให้ศรีบูรพาต้องขอลี้ภัยอยู่ในประเทศจีนเรื่อยมาจนถึงแก่กรรมใน ปี 2517

สำหรับ **แลไปข้างหน้า** ภาคปฐมวัยนั้น เป็นเรื่องสมัยเด็กของจันทา โนนดินแดง เด็กบ้านนอกซึ่งมีโอกาสเข้ามาเรียนหนังสือชั้นมัธยมในโรงเรียนผู้ดีในกรุงเทพฯ เพราะการฝากฝังของเจ้าอาวาส และเพื่อจะได้เป็น "องครักษ์" ของลูกชายของขุนนางผู้ใหญ่คนหนึ่ง เวลาที่กล่าวถึงในท้องเรื่องเป็นช่วงปี พ.ศ. 2470 กว่าๆ ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บรรยากาศของท้องเรื่องสะท้อนสังคมของชนชั้นสูง ที่ถือชั้นวรรณะ ทั้งที่บ้านของท่านเจ้าคุณ ที่จันทาอาศัยอยู่ในฐานะบ่าวไพร่ หรือในโรงเรียนเทพศิรินทร์สฤษดิ์ (ภาพจำลองของโรงเรียนเทพศิรินทร์ที่ศรีบูรพาได้ไปเรียนในยุคใกล้ๆ กันนั่นเอง) ซึ่งจันทาถูกมองเหมือนคนที่มาจาก "โลกอีกโลกหนึ่ง"

บทแรก ๆ เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องเมืองกับบ้านนอกระหว่าง จันทากับนิทัศน์ซึ่งเป็นคนที่มาจากครอบครัวฐานะปานกลางค่อนข้างยากจนในเมือง และเป็นคนที่มีทัศนะ

เป็นนักประชาธิปไตยมากกว่าใครในชั้น นิยายของศรีบูรพานักมีลักษณะเป็นเรื่องเล่า และเป็นเรื่อง
ที่อธิบายความคิดเห็น โดยเฉพาะ แลไปข้างหน้า เรื่องนี้ เป็นงานในช่วงหลังของศรีบูรพาที่ตั้งใจจะ
สะท้อนให้เห็นสภาพสังคมการเมืองที่ไม่เป็นธรรม ไม่ถูกต้องตามคติของศิลปะเพื่อชีวิต จนทำให้
มีนักวิจารณ์บางคนมองว่าเป็นงานที่มีศิลปะด้อยกว่านิยายยุคแรกของศรีบูรพาอย่าง "ข้างหลัง
ภาพ" อย่างไรก็ตาม ในภาคปฐมวัย ศรีบูรพาได้ผูกเรื่องและดำเนินเรื่องอย่างมีศิลปะ นอกเหนือ
ไปจากสำนวนการเขียนที่เขาเป็นนายแห่งภาษาอยู่แล้ว มีบทที่ให้ความสะเทือนใจ ซึ่งเป็นคุณค่า
ของงานศิลปะที่เห็นได้ชัดอย่างน้อยก็สองตอนด้วยกัน

ตอนแรกคือ ตอนที่จินทาป่วยอยู่ที่บ้าน คุณสมัยแม่บ้านซึ่งความจริงเลื่อนชั้นไปจากคนรับ
ใช้ธรรมดา แต่กลับถูกหลอมให้มีทัศนคติแบบเจ้าขุนมูลนาย โกรธที่เด็กของตนให้ยาฝรั่งแก่จินทา
ไปกิน โดยพูดว่า

"พวกคนบ้านนอกนะ เวลาเจ็บป่วยเขาก็ใช้รากไม้ฝนกินฝนทากันทั้งนั้น เขาอยู่มากันอย่าง
นี้ตั้งบรมกัลป์มาแล้ว ชีวิตเขาไม่เหมือนกับพวกเรา" และ

"มันไม่มีธรรมเนียม แม่สายที่บ่าวจะใช้นายแพทย์ร่วมกับนาย ฉันรู้สึกว่าการที่จะไปเอา
นายแพทย์ของคุณวัชรินทร์มารักษายายฉันนั้น จะเป็นการทำผิดที่ร้ายแรงเสียยิ่งกว่าจะปล่อยให้ยาย
ฉันมันตายไป"

แต่ศรีบูรพาก็ได้เสนอใช้ภาพตัวละครอีกผู้หนึ่งในเชิงตัดกัน ให้เห็นถึงคนที่มีมนุษยธรรม
อย่างแม่สาย คนรับใช้อีกคนหนึ่งที่ต้องสู้เพื่อให้จินทาได้รับการดูแลรักษาเยี่ยงคน ๆ หนึ่งจนจินทา
หายป่วย

อีกตอนหนึ่งของฉากโรงเรียน ตอนที่เซ่ง เด็กลูกจีนฐานะยากจนผู้ศรัทธาในศาสนาและ
เห็นแก่มนุษยธรรม ถูกลงโทษอย่างรุนแรงจากอาจารย์ใหญ่ฐานปัสสาวะริมรั้ว โดยไม่สอบถาม
ความจริงที่ว่า มันเป็นเพราะเขาต้องอธิบายการบ้านให้เพื่อนจนระมัดระวังเวลาเข้าเรียนและเขาปวด
ปัสสาวะเต็มที่ กล่าวคือถ้าวิ่งไปห้องน้ำจะเข้าเรียนสายถูกลงโทษ แต่อาจารย์ใหญ่ก็ลงโทษเขาหนัก
เนื่องจากอาจารย์มีอคติต่อเขาล่วงหน้าแล้วว่า ลูกจีน เป็นพวกไพร่ เป็นคนอีกวรรณะหนึ่งซึ่งมีแนว
โน้มจะทำลายชื่อเสียงของโรงเรียนผู้ดี ฉากนี้ศรีบูรพา บรรยายความรู้สึกเจ็บปวดครวญรำวของเซ่ง
ผู้เป็นคนดีไม่เคยทำความผิดมาก่อนเลยได้สมจริงมาก แสดงให้เห็นความรู้สึกละเอียดย้อน ความ
เป็นนักมนุษยธรรมของศรีบูรพาได้อย่างแจ่มชัด

ในภาคปฐมวัยนี้ นอกจากศรีบูรพาจะเขียนถึงความแตกต่างระหว่างเมืองกับชนบท การ
แบ่งแยกชนชั้น ทัศนคติ ค่านิยมที่ล้าหลังต่าง ๆ ไว้อย่างกว้างขวางแล้ว บทสนทนายังมีข้อความที่
เสียดสีหรือโต้แย้งทัศนคติแบบจารีตนิยมในสมัยนั้นได้อย่างคมคายหลายตอน เช่นตอนที่หลังจาก
ถูกอาจารย์ใหญ่ลงโทษแล้ว เซ่งพูดกับจินทาซึ่งมาปลอบใจเขาว่า

"เธอกับฉันมีสิ่งเหมือนกันอยู่ข้อหนึ่งคือ มาจากครอบครัวที่ยากจน มันอาจจะเป็นเจ้า
ความยากจนนี้เอง ที่ทำให้เรากลายเป็นคนเลวร้ายไป"

หรืออย่างตอนที่นิทัศน์แสดงความเห็นกรณีที่แข่งถูกลงโทษว่า ถ้าเป็นเขา เขาจะเถียง เพราะเขาไม่เชื่อว่าพวกผู้ดีเป็นญาติกับเทวดา

“พระเจ้าแผ่นดินหรือขุนนางท่านก็มาจากคนธรรมดาเหมือนอย่างเรา ๆ ทั้งนี้ท่านอาจารย์ เจ้าคุณเองแต่เดิมท่านก็ชื่อเป้ง”

สำหรับภาคหมื่นม้วย เป็นเรื่องสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 เรื่อยมาจนถึง สงครามโลกครั้งที่ 2 ตัวละครสมัยเด็กต่างก็โตเป็นผู้หลักผู้ใหญ่และแยกย้ายกันไปประกอบอาชีพ ภาคนี้เค้าโครงเรื่องอาจจะหลวมหน่อย มีลักษณะจะสะท้อนภาพของสังคมการเมือง ที่มีผลกระทบ ต่อตัวละครต่าง ๆ กันมากกว่าภาคแรก และเนื่องจากเรื่องหยุดชะงักลงกลางคัน ผู้เขียนเขียนไม่ จบจึงยากจะวิจารณ์ในแง่ของงานศิลปะได้เต็มที่ อย่างไรก็ตามภาคนี้ศิลปะการเขียนโดยทั่วไปก็อยู่ในเกณฑ์ใกล้เคียงกับภาคปฐมวัย แม้จะไม่มีตอนที่สะท้อนใจนัก และมีลักษณะเป็นการแสดง ทศนะที่คล้ายบทความอยู่หลายตอน แต่ก็เป็นเรื่องที่สละสลวย โดยเฉพาะในบทแรก ที่ บรรยายถึงเหตุการณ์วันเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 นั้นศรีบูรพาบรรยายได้อย่าง สง่างามและมีพลังมาก

มองในแง่ความคิดแล้ว นิยายเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความคิดที่ก้าวหน้ามากกว่านิยายเรื่อง อื่น ๆ ก่อนหน้านั้นของศรีบูรพาได้อย่างชัดเจน ความคิดที่เด่นชัดของเขาคือ ความเชื่อในเรื่อง ความเสมอภาค ความยุติธรรม สิทธิเสรีภาพ ความเจริญก้าวหน้า ความสงบสุขของประเทศ และ ของโลก เขาได้สอดแทรกความคิดเหล่านี้ไว้ในนิยายได้อย่างค่อนข้างแนบเนียน ด้วยความเป็นคน ช่างสังเกตดีเยี่ยม และละเอียดอ่อน สิ่งหนึ่งเขาทำได้ดีในนิยายเรื่องนี้คือ การสะท้อนภาพสังคม การเมืองและวัฒนธรรม ในยุคสมัยดังกล่าวออกมาได้อย่างง่าย ๆ แจ่มชัด ขณะที่นักเขียนนิยายคน อื่น ๆ มักจะสนใจแต่ตัวละครของตน จนลืมไปว่าตัวละครนั้นจะต้องอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่ง ใน สถานที่และกาลเวลาหนึ่งอยู่เสมอ ไม่ได้มีชีวิตอยู่ลอย ๆ

แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าศรีบูรพาเพียงแต่จะใช้ตัวละครเป็นเครื่องมืออธิบาย ปรากฏการณ์ของสังคมและเพื่อแสดงทัศนะของเขาเท่านั้น หากแต่เขาเขียนถึงตัวละคร อย่างมีชีวิต เป็นคนจริง ๆ ไม่น้อยทีเดียว อย่างเช่นตัวจันทานันเห็นได้ว่า แม้เขาจะมาจากครอบครัวชาวนาที่ ยากจนเคยถูกกดขี่ ถูกทอดทิ้ง แต่ก็ไม่ใช่ว่าเขาจะกลายเป็นคนมีความคิดก้าวหน้าได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพราะเขาถูกครอบงำจากวัฒนธรรมของสังคมเก่าให้มีปมด้อย เจียมเนื้อเจียมตัวสำนึกในบุญ คุณของเจ้านายมาตลอด การจะพัฒนาความคิดได้จึงต้องผ่านกระบวนการที่ปัจจัยต่าง ๆ ส่งเสริม ไม่น้อย ตัวละครของศรีบูรพาจึงไม่มีลักษณะเกินความสมจริงหรือเป็นอุดมคติเกินไปจนเหลือเชื่อ เหมือนนักเขียนนิยายเพื่อชีวิตที่ค่อนข้างรีบร้อนบางคน หากเป็นตัวละครที่มีทางเป็นไปได้และที่ เป็นคนจริง ๆ ที่กำลังมีบทบาทอยู่ในสังคมไทยปัจจุบันก็คงมีไม่น้อย

นิยายเรื่องนี้จบลงตรงที่ซึ่งซึ่งเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่รักความเป็นธรรม รักประชาธิปไตย ถูกรัฐบาลจอมพล ป. สมัยร่วมมือกับญี่ปุ่นในสงครามโลกครั้งที่ 2 จับตัวไป ขณะที่นิทัศน์เริ่มไป

เรียนต่อที่อังกฤษ และค้นหาเพื่องอกไปเป็นอัยการในต่างจังหวัดได้ไม่นาน แม้ว่างานชิ้นนี้ผู้เขียนจะเขียนไม่จบ แต่ก็เป็งานที่มีความสมบูรณ์ในตัวเองในระดับหนึ่ง ทั้งในแง่เนื้อหาและศิลปะการประพันธ์ เมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว จัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่สะท้อนภาพสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2490-2500 ได้ดีเยี่ยมเล่มหนึ่ง

วิทยากร เชียงกุล

ประวัติครีบูรพา

ชื่อจริง คือ กุหลาบ สายประดิษฐ์ เกิดปี 2448 ที่พระนคร มาจากครอบครัวสามัญชนฐานะปานกลางค่อนข้างจน กำพร้าพ่อตั้งแต่อายุ 6 ขวบ แม่เปิดร้านเย็บผ้าที่บ้าน พี่สาวเล่นละครช่วยหาเงินเลี้ยงครอบครัว เขาเรียนจบชั้นมัธยม 8 โรงเรียนเทพศิรินทร์ ทำหนังสือ **เสนาศึกษาและแพทยศาสตร์** ปี 2472 ก่อตั้งคณะสุภาพบุรุษ ปี 2475 ทำหนังสือพิมพ์ **ประชาชาติ** ของกรมหมื่นราธิปพงศ์ประพันธ์ และทำงานหนังสือพิมพ์ควบคู่ไปกับการเขียนนวนิยาย เรื่องสั้น บทกวี เรื่องแปล ฯลฯ รวมทั้งได้ไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ไปศึกษาค้นคว้าต่อที่ออสเตรเลียอยู่ประมาณ 2 ปีกลับมาช่วยเขียนหนังสือที่ **อักษรสาส์น** และทำสำนักพิมพ์ **สุภาพบุรุษ** ปีพ.ศ. 2495 ถูกรัฐบาลจับกุมคุมขังในกรณีเคลื่อนไหวเรียกร้องสันติภาพ คัดค้านการเข้าร่วมสงครามเกาหลี ขณะที่อยู่ในที่คุมขังคงเขียนหนังสืออย่างต่อเนื่อง ได้รับอิสรภาพในปี พ.ศ. 2500 ได้รับเชิญให้ไปเยือน โซเวียตรัสเซีย และจีน ขณะที่กำลังเยือนจีนในปี พ.ศ. 2501 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารครั้งที่ 2 และกวาดล้างจับกุมนักการเมือง นักหนังสือพิมพ์ นักเขียนฝ่ายค้านจำนวนมาก เขาจึงตัดสินใจขอลี้ภัยที่เมืองจีนจนเสียชีวิตในปี 2517 ด้วยโรคภัยไข้เจ็บ เขามีงานเขียนนวนิยาย เรื่องสั้นเด่น ๆ จำนวนมาก ทั้งรวมบทความ และหนังสือแปลก็เป็งานที่มีคุณภาพทั้งสิ้น

เสเพลบอยชาวไร่

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2512

รงค์ วงษ์สวรรค์

(พ.ศ.2474-)

เสเพลบอยชาวไร่ ปรากฏโฉมครั้งแรกในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ผ่านคอลัมน์รำพึงรำพัน โดย “ลำพู” เป็นผลงานที่แปลออกไปจากแนวเรื่องของนักเขียนคนเดียวกัน ซึ่งเวลาก่อนหน้านั้น ผู้คนที่ปรากฏบนหน้าวรรณกรรมของเขา ล้วนอยู่ในแวดวงโสเภณี ผู้หญิงบาร์ แมงดา แม่เล้า โลเกียชนในสังคมเมือง และประสบการณ์ของเขาและเพื่อน โดยเฉพาะนวนิยายเรื่องสนิมสร้อยของ “รงค์ วงษ์สวรรค์” ประจักษ์วิทยาพนธ์โสเภณีในรูปนวนิยาย อันผู้รจนาล่อยตัวละครได้เล่นเต็มบท สมจริงและมี “รงค์ วงษ์สวรรค์” วางอุเบกษาคับทุกข์สุขของผู้คนในหน้ากระดาษ

ต้นทศวรรษ 2500 ขณะเสเพลบอยชาวไร่ปรากฏขึ้นในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์อย่างครึ้นเครง พร้อมภาพวาดลายเส้นสวย ๆ ของช่วง มูลพินิจ ประกอบเรื่อง “รงค์ วงษ์สวรรค์” เล่าว่า เขาแต่งาริมบานหน้าต่างของลาร์กินออฟาร์ตเมนต์ นครแซนแฟรนซิสโก กินเหล้าเบียร์เป็นและมองลงบนถนน มันเหมือนอย่างนั้น ทุกเย็นในเวลาหลายเดือน “แล้วบางเย็นในท้ายฤดูร้อน ข้าพเจ้าก็พลันมองเห็นผืน ข้าวโพด เดินแบกจอบกลับจากไร่ เขาเดินผ่านเข้ามาในความคิด แล้วเดินขึ้นมานบนเป็นพิมพ์จิต

ข้าพเจ้าเขียน โทโสชาวไร่ เป็นบทแรกในเย็นวันนั้น” (คำนำเสเพลบอยชาวไร่) ท่ามกลางกาลเวลาและยุคสมัยที่เสเพลบอยชาวไร่เกิดขึ้น สามารถศึกษาเพิ่มเติมด้วยบทความของ ดร.บรรพต วีระชัย เรื่อง กระเทาะเวลาค้นหาดิจิต : “รงค์ วงษ์สวรรค์” ในแคลิฟอร์เนียเหนือ (นิตยสารด้วย”ทุนนอนหนังสือ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 เดือนมิถุนายน 2531)

รูปแบบเสเพลบอยชาวไร่ ตามคำของ “รงค์ วงษ์สวรรค์” มีคำบอกกล่าวในคำนำว่า “ข้าพเจ้าเขียนนวนิยายแห่งชนบทขบวนนี้” คำถามคงเกิดขึ้นต่อไป-แล้วเขาเขียนก็ขบวน เหตุไฉนสมาคมักเขียนแห่งประเทศไทย จึงดึงแจ้ง ใบตอง ผู้ยิ่งใหญ่แห่งสวนกล้วย จากขบวนเดียวกันไปรวมเล่มเดียวกันกับเรื่องสั้นคัดสรรเกียรติยศ ที่สมาคมประกาศนักเขียนกับเรื่องสั้นดีเด่นในวาระครบรอบร้อยปีของเรื่องสั้นไทย คำตอบสำหรับนวนิยายแห่งชนบทตัวเอกของเรื่องชุดเดียวกัน เรืองไฉนในเวทีเดียวและต่อเนื่องกัน จากรำพึงรำพันโดยลำพู มีเสเพลบอยชาวไร่ เป็นขบวนแรก ตามต่ออย่างอิสระด้วยเรื่อง ผู้มีอีเกในหัวใจ เป็นขบวนที่สอง ซึ่งมีบทที่สุดเป็น “ไม่มีอีเกในหัวใจ เสเพลบอยชาวไร่ขอลาโรง”

เนื้อหา กับรูปแบบ กลวิธีการเขียนของรงค์เรื่องนี้ ควรเป็นคำตอบว่า เสเพลบอยชาวไร่ เป็นนวนิยายหรือเรื่องสั้น ขึ้นอยู่กับการมองงานเขียนชุดหรือขบวนนี้อย่างไร ถ้ามองภาพรวมของ

เนื้อหา จาก ตัวละครที่มีปฏิสัมพันธ์กันและร่วมสมัย เรื่องนี้ย่อมเป็นนวนิยาย แต่ถ้าแยกส่วนโดยอ่านเฉพาะบทที่กลวิธีการเขียนที่กระชับและจบในตอน เหมือนลูกชิ้นดึงออกจากไม้เสียบเป็นอิสระลูกเดียว นี่ก็เป็นเรื่องสั้น

เสเพลบอยชาวไร่รวมถึงผู้มีเยื่อในหัวใจ มีจุดเริ่มต้นจาก “โทโสภาวไร” และปิดท้ายที่ “ไม่มีเยื่อในหัวใจ เสเพลบอยชาวไร่ขอลาโรง” ต่างเป็นอิสระในการฝึกแนบแน่นของกลุ่มตัวละครกลุ่มเดียวกัน รสสัมผัสจากเนื้อหาบ่งบอกได้ว่านวนิยายชนบทตามคำของรงค์นี่ เป็นบรรยากาศชนบทภาคกลาง มีวัตถุดิบจากชีวิตวัยเด็กของผู้ประพันธ์ (น่าจะเป็นละแวกราชบุรี) จึงมีสีสันแตกต่างจากชุดเผ่าโพล่ง เผ่าหนู คุรุสง่า ของมนัส จรรยงค์ ส่วนการที่ใครบางคนเกิดนึกไปว่างานเดียวกันของ รงค์ วงษ์สวรรค์ สองขบวนมีกลิ่นอายฝรั่ง นั่นก็อาจเพราะเคยผ่านการลิ้มรส เช่นงานของจอห์น สไตน์เบค ทั้งโดยฉบับภาษาอังกฤษ หรือผ่านการชุบชีวิตเป็นไทย เช่น “โลกีย์ชน” ฝีมือแปลชั้นครูจากประมุล อุณหภู

กระนั้นด้วยความเที่ยงธรรมและการให้เกียรติคนไทยด้วยกันเอง นวนิยายแห่งชนบทของ รงค์ ไม่จำเป็นต้องหยิบยืมฝรั่งเลย เพราะเนื้อหาสะท้อนโลกีย์วิสัย รงค์มีความสั่นคลอนจากการผ่านงานอื่น ๆ ของคนมาก่อน “หัตถกรรม”-ความรู้จักจำขึ้น ในการมองชีวิต การเสียดเย้ยกิเลสอันเลวร้ายล้วนเป็นคุณลักษณะที่พบได้จากงานของเขา สมัยที่สังคมไทยยังไม่ขาดแคลนรอยยิ้มและเสียงหัวเราะ “มุขไทย ๆ” และลักษณะนิสัยของคนอย่างแจ่มใบบดองกับพวกพ้อง เป็นประสบการณ์ร่วมที่สื่อด้วยความเป็นไทย ชนิดไม่เกินเลยกันมากนัก

รงค์ วงษ์สวรรค์ ให้ลมหายใจแก่ แจ่ม ใบบดอง เฒ่าเชือกพวง ทอง มะขามอ่อน ผีดำแย และ ฯลฯ ด้วยความชำนาญภาษาและอุปโลกนนับแต่ชื่อของเขาหล่น กวักความรู้สึกน่าสนใจ จากข้างหลังตัวละคร คือ ชนบทที่ผู้คนยังเป็นสุข(หรืออาจทุกข์) ตามอัธภาพ รัฐจะเข้าไปเกี่ยวข้องน้อยเต็มที่ ชีวิตพออยู่พอกิน เพราะความสมบูรณ์ของธรรมชาติ ลักษณะทางสังคมยังให้ความสนใจแก่กัน จนมีประเด็นนิทานอย่างสราญรมย์ กลุ่มตัวละครที่มีแจ่ม ใบบดอง เป็นสายใยหรือแกนสัมพันธ์ เขาเป็นโลกีย์ชนระดับไม่ล้าหน้าไปกว่าวิถีชีวิตส่วนใหญ่ของสังคมไทย แม้พวกเขาจะเป็นคนส่วนน้อยที่อาจจะล่วงศีลข้อสาม ขโมยไก่วัดหรือบางรายพี้กัญชาและกินใบกระท่อม แต่ยังคงมีบรรทัดฐานวัดใจเรื่องความดีงาม ดังการตั้งคำถามต่อคำสรรเสริญชนิดพอเขาตายไปแล้ว ใคร ๆ ก็ว่าเขาดีทั้งนั้น ขณะที่มีชีวิตอยู่ คน ๆ นั้นจะเป็นคนละคนกับคำสรรเสริญหลังตาย (เมืองข้างโลงของจอห์น บางขุน)

เวลาที่ปรากฏในเสเพลบอยชาวไร่ แม้ผู้ประพันธ์จะได้ตั้งใจตั้งนาฬิกาให้แก่ตัวละคร หรือมีปฏิทินประดับฉาก การทำความเข้าใจเรื่องนี้ก็น่าเป็นข้อควรพิจารณาสำหรับการเข้าใจ “นวนิยายแห่งชนบท” ซึ่งเป็นชนบทที่ต่างกับปัจจุบัน แม้ความมมมายังมีอยู่บ้าง ไม่ต่างกันต่อความเชื่อผู้วิเศษ (ไม่มีเสียงหัวเราะและร้องไห้ที่บ้านไร่-กรณีหลวงน้ำหึงของนงค์โสภา) กระนั้นอิทธิพลของเมืองรวมทั้งวัฒนธรรมผู้บริโภครวม ยังไม่ปรากฏอิทธิพลในชนบทของแจ่ม ใบบดอง ถึงสาว

ของหมู่บ้านบางคนออกไปอยู่ในเมืองและกลับคืนบ้านเกิดอีกหน และรับอิทธิพลวิถีชีวิตเมืองมา สวมทับแทน นั่นก็เป็นเมืองในระยะก่อนประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบริโกล มันจึงแค่”หล่อนจะชัก กางเกงขทรงและกางเกงในในล่อน ดากไว้บนราวหน้าบ้าน อวดสาวบางเคียวกันว่าใครอื่นมีไม่ เหมือน หล่อนมีท้อง ขามดึกหล่อนรำพึงว่าถึงจะไม่มีพ่อ ลูกของหล่อนย่อมจะดีและมีวาสนากว่าลูก บางนี้ เพราะคนในเมืองเขาทำให้” (รุ่นผู้กลับมา) อีกส่วนหนึ่งของเวลา นวนิยายแห่งชนบทเรื่อง เคียวกันของรงค์ จากเรื่อง “ชีวิตเป็นหยิ่งนี้” การบันทึกภาพสะท้อนสังคมเรื่องภาษาและวัฒนธรรม ดังที่ชาวบ้านใช้ภาษาที่เรียกว่า ภาษาทบ ได้บอกผ่านระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สองไม่นานนัก ซึ่งรู้ได้จากภาษาทบที่ผิด ดันเข่นนำมาใช้

คุณค่าของเสพลบยชาวไร่ นอกจากให้ความประเทืองอารมณ์แก่ผู้อ่าน พร้อม ๆ กับแสดงฝีมือการเขียนของรงค์ ที่บ่งบอกว่าแม้จะฉีกแนวเนื้อหานวนิยายจากเคยเขียนก่อนหน้านี้ ความ ยรรยงมิได้ถดถอย แนวเรื่องชนบทที่มุ่งแสดงโลกียชนอันเรงร้อน เขาได้พิสูจน์ความสามารถทางการ ประพันธ์ให้เป็นที่ยอมรับ และรวมถึงนวนิยายแห่งชนบทอีกแนวหนึ่งของเขา คือ เรื่อง*ครูสิดา* ที่ เขียนในกาลต่อมา เขาสมควรแก่คำสรรเสริญว่าเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ โดยเฉพาะลีลา การใช้ภาษาซึ่งเป็นบุคลิกภาพเฉพาะตน รงค์ วงษ์สวรรค์ ทำให้ถ้อยคำของเขาใช้อธิบายความหมาย คำว่า “ภาพพจน์” อย่างขึ้น และคำว่า “อรรถรส” ก็จริงเต็มคำ อาทิ”หวาน บวบหอม....หวานเหมือน ชื้อ เปรี๊ยะเหมือนมะนาว ฝาดเหมือนกระต้อนดิบ และเดิมไม่เต็มอย่างคนโทน้ำกันร่ว” (โทโสชาว ไร่) หรือ “ใบหน้าของเขาสวยกว่าเทพบุตรยี่เกที่เคยเผล่ผ่านมา ร่างตระหง่านเทียมสุภาพบุรุษแห่ง หนังสือยาทุกคน ยิ้มหวานจัดเหมือนจาวตาลเชื่อม และไผ่คำเม็ดเชิงตรงริมจมูก และผิวคล้ำของ เขา จดใจให้หญิงสาวและแม่มาयरัญจวนจิต” (ธรรมาบายวันนั้น)

ถ้าพึงเฉพาะภาษาของ รงค์ วงษ์สวรรค์ ก็เป็นการสรรค์สร้างคำและความร่ำรวยแก่สมบัติ ภาษา เท่า ๆ กับก่อก่อปฏิกิริยาทั้งในเชิงปฏิเสธของนักภาษาพวกอนุรักษนิยม หากส่งผลสะท้อนแก่ คนรุ่นใหม่ที่ยื่นชม และใคร่เอาอย่าง แต่ทว่า รงค์ วงษ์สวรรค์ มิได้คนเดียว คำประกาศเกียรติคุณ รงค์ วงษ์สวรรค์ ศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ 2538 แม้จะเป็นคำประกาศจากผลงานโดยรวมก็ ตาม นั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของความจริงที่พบได้ในเสพลบยชาวไร่ด้วย จากคำประกาศที่ว่า :-

ลีลาการเขียนที่มีอิทธิพลสูงทั้งต่อนักเขียนและนักอ่านนี้ มีรากฐานอยู่ที่ประสบการณ์ชีวิต ของตนเอง และความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในประสบการณ์ของผู้ร่วมสังคมของเขา ความจริงใจในการ สะท้อนภาพชีวิตดังกล่าวจึงแจ่มชัด และกระทบใจผู้อ่าน....โลกทัศน์อันอิสระและความจริงใจที่ ถ่ายทอดผ่านเอกลักษณ์ทางวรรณศิลป์ดังกล่าว ทำให้งานของ รงค์ วงษ์สวรรค์ เป็นบันทึกทางสังคม ที่ทรงคุณค่า และทำให้เขาสามารถสร้างสรรค์งานได้อย่างต่อเนื่อง มาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลา รวม 4 ทศวรรษ”

ธรรมเกียรติ กันธิ

9 กันยายน 2540

ประวัติ รงค์ วงษ์สวรรค์

เกิดวันที่ 20 พฤษภาคม 2475 ที่ตำบลคลองมะขามเฒ่า จังหวัดชัยนาท บิดารับราชการเป็นวิศวกร กรมชลประทาน แม่เป็นชาวสวน รงค์ สมรสกับสุมาลี ตระการไทย มีบุตรสองคนคือ วงศ์คำแล้ง กับสเริงรงค์

ชีวิตวัยเด็กอยู่กับยายที่โพธาราม จังหวัดราชบุรี เพราะพ่อต้องออกไปทำงานตามป่าเขา รงค์ช่วยแม่ทำมาหากินอีกทางหนึ่ง ตั้งแต่ยังเรียนชั้นประถมศึกษา โรงเรียนโพธารามสามเสน อำเภوپोธาราม ราชบุรี โดยนำที่ออฟฟิศที่แม่ทำไปขายที่โรงเรียน แม้ภายหลังจะเข้ามาเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนอานวยศิลป์ ปักหมุดจะกลับบ้านไปช่วยแม่หาบแดงโมบาย การเรียนที่อานวยศิลป์รุ่นลมหวดจึงมีเพื่อนร่วมรุ่น เช่น พล.อ.ชวลิต ยงใจยุทธ, พล.อ.วันชัย เรืองตระกูล และทวี สุทธิชัย (อดีตอธิบดีกรมราชทัณฑ์) เป็นต้น เข้าเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา มีผลการเรียนดีแต่ถูกให้ออกเพราะทะเลาะกับครู

ผ่านชีวิตโชกโชกจึงมีวัตถุดิบสำหรับงานประพันธ์ มีใจรักหนังสือและรับสารวรรณคดีจากการอ่านให้พ่อและยายฟัง เริ่มเขียนหนังสือลงจุลสารของโรงเรียนเตรียมอุดม พึงใจและรับผลสะท้อนจากสำนวน “สรวง” หรือสำนวนเพริศวลของวิจิตร สุทธิเสถียร ครั้น รงค์ เขียนหนังสือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เรียกสำนวนของเขาว่าสำนวน “เพริศวล” เมื่อออกจากโรงเรียนเขาเคยเป็นนายท้ายเรือโยงจากบางบัวทอง นนทบุรี ไปสุพรรณบุรี เคยขึ้นไปอำเภอฝางจังหวัดเชียงใหม่ เป็นคนคุมปางไม้ เมื่อกลับกรุงเทพฯ ได้แสดงภาพยนตร์ในบทพระรอง จากเรื่อง **ข้าพเจ้าดินสลาย** บทประพันธ์ของเรียมเอง และเป็นนายแบบของนิตยสาร **จิงจุก** ม.ล.ค้อย ชุมสาย ศิลปินทางการถ่ายภาพบุคคลของไทย รงค์ ได้เรียนการถ่ายภาพจาก ม.ล.ค้อย และเป็นผู้พาไปรู้จักคนในวงหนังสือพิมพ์ กระทั่งได้เข้าทำงานที่หนังสือพิมพ์ **สยามรัฐ** พ.ศ.2497 ต่อมาเริ่มถ่ายภาพที่ชวนสนใจทั้งภาพและการเขียนคำบรรยาย จากนั้นเริ่มเขียนคอลัมน์ “ราฟิง-ราฟัน” ด้วยนามปากกา “ลาพู” ในสยามรัฐ สัปดาห์วิจารณ์ ทำให้ชื่อเสียงเริ่มรู้จักทั่วไป และมีผลงานรวมเล่มเรื่อง **หนาวผู้หญิง** ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2503

งานเขียนของ รงค์ วงษ์สวรรค์ มีหลายประเภท อาทิ นวนิยาย เรื่องสั้น ปกิณกะ บทความ และ ฯลฯ ผลงานที่จัดพิมพ์รวมเล่มมีประมาณหนึ่งร้อยเล่ม เมื่อพ.ศ. 2528 สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย ประกาศเกียรตินิยม ๑ รงค์เป็นหนึ่งในจำนวนนักเขียนเรื่องสั้นดีเด่นของไทยในวาระครบรอบร้อยปี เรื่องสั้นไทย พร้อมกับพิมพ์เรื่อง “แจ้ง ใบดอง ผู้ยิ่งใหญ่แห่งสวนกล้วย” อันเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเสเพลบอยชาวไร่ อีกสิบปีต่อมา คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประกาศเชิดชูเกียรติให้ รงค์ วงษ์สวรรค์ เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2538

ผลงานรวมเล่มที่ชื่อเสียงนอกจากเสเพลบอยชาวไร่แล้ว ยังมีอีกหลายเล่ม อาทิ **สารคดีในไคลาสลิต** **เจ้าอารมณ์** **สนิมสร้อย** **สนิมกรุงเทพฯ** **ปิ่นดั่ง** **คืนรัก** และ **ผู้ดีน้ำคร่ำ** เป็นต้น ล้วนได้รับความชื่นชมเป็นที่กล่าวขวัญ

เสพลบอยชาวไร่ รวมพิมพ์ในรูปเล่มหนังสือปกอ่อนครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2512 โดยสำนักพิมพ์
ประพันธ์สาส์น ราคาเล่มละ 6 บาท ต่อมาสำนักพิมพ์ดวงกมลพิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.2523 และสำนัก
พิมพ์หนังสือสายคำ พิมพ์ครั้งที่สาม พ.ศ.2531 ราคาเล่มละ 50 บาท

หนังสืออ้างอิง

มดิชน, รงค์ วงษ์สวรรค์สำเร็จ งานของหาในความคิดของคนอื่น, สำนักพิมพ์มดิชน 2539

รงค์ วงษ์สวรรค์, เสพลบอยชาวไร่, สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น 2512

รงค์ วงษ์สวรรค์, ผู้มีเยื่อในหัวใจ, สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2512

“ประวัติชีวิตและผลงาน รงค์ วงษ์สวรรค์” วารสารกองทุนศรีบูรพา ในวันนักเขียนแห่งประเทศไทย
5 พฤษภาคม 2539

รงค์ วงษ์สวรรค์ พ.ศ.นี้ทำอะไรอยู่” นิตยสารไฮคูลาส ปีที่ 6 ฉบับที่ 6 (มกราคม 2533)

รงค์ วงษ์สวรรค์ ในแคลิฟอร์เนียเหนือ” นิตยสารพนอนหนังสือ ปีที่ 1 ฉบับที่ 3 (มิถุนายน 2531)

จดหมายจากเมืองไทย

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2513 สำนักพิมพ์แพรวพินยา

โบตัน

(พ.ศ. 2488-)

นวนิยายเรื่อง “จดหมายจากเมืองไทย” เป็นที่กล่าวขวัญถึงกันมากตั้งแต่ครั้งตีพิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสาร “สตรีสาร” เมื่อรวมเล่มจัดพิมพ์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2513 ก็ได้รับการต้อนรับจากผู้อ่านจำนวนมากจนต้องพิมพ์ซ้ำหลายครั้งในเวลาต่อมา

การที่ผู้อ่านสนใจ “จดหมายจากเมืองไทย” มากเป็นเพราะ “จดหมายจากเมืองไทย” เป็นนวนิยายเล่มแรกที่สะท้อนความเป็นจริง ทั้งด้านชีวิตความเป็นอยู่และความคิดจิตใจของคนที่อยู่มาจากจีนแผ่นดินใหญ่ในช่วงเวลาที่ประเทศจีนกำลังเผชิญกับสงครามภายในหมู่ขุนศึกและสงครามรุกรานจากญี่ปุ่น ก่อนที่จะจบลงด้วยสงครามปฏิวัติที่นำโดยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย

ความนิยมที่มีต่อ “จดหมายจากเมืองไทย” ได้จุดประกายให้มีการเขียนนวนิยายและสารคดีเกี่ยวกับคนอพยพจากเมืองจีนเพิ่มขึ้นหลายเล่ม เช่น “อยู่กับกัง” ของ หยก บุรพา ลายนังกรลอด ของ ประภัสสร เสวิกุล รวมทั้ง มงกุฎดอกส้ม ของ โบตัน เอง จนเมื่อมีการนำไปดัดแปลงสร้างเป็นละครโทรทัศน์ แนวเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของคนจีนรุ่น “เสือผืนหมอนใบ” กับลูกจีนเกิดในเมืองไทยก็มีผู้ชมติดกันอมแงมหน้าจอโทรทัศน์แทบทุกหลังคาเรือน

การดำเนินเรื่อง “จดหมายจากเมืองไทย” โบตันใช้กลวิธีให้ตัวเอกคือ **ตันสว่างอู๋** เขียนจดหมายเล่าสารทุกข์สุกดิบถึงแม่ผู้ที่เขาหนีจากมา โดยตันสว่างอู๋เริ่มเขียนจดหมายฉบับแรกตั้งแต่อยู่ในเรือเดินทางทะเล “ไหอ้วง” ซึ่งแปลว่า “เจ้าทะเล” สภาพของคนจีนอพยพในเรือ และเรื่องโชคชะตาที่เขาได้บรรยาย กราบ “ล้อหย่งจิว” กลาสีเรือท่านหนึ่งเป็นพ่ออุปถัมภ์หรือพ่อบุญธรรม อันเป็นเหตุชักนำให้ตันสว่างอู๋ได้ไปทำงานเป็นเสมียนที่ร้านค้าริมคลองโง่งออ่าง ย่านสำเพ็งของ “ล้อ่วนทง” ญาติแซ่เดียวกันกับพ่ออุปถัมภ์ และในที่สุดตันสว่างอู๋ได้ผูกสมักรักใคร่กับ “หมุยเอ็ง” ลูกสาวคนโตของ “ล้อ่วนทง” กลายเป็นเขยใหญ่ ช่วยรับผิดชอบบัญชีการค้าขาย จนเปิดร้านชำขายปลีกของตนเอง รับช่วงกิจการซื้อขายส่งของพ่อตา และเปิดโรงงานทำขนมเปี๊ยะในภายหลัง สร้างเนื้อสร้างตัวกลายเป็น “เจ้าแกล่” ที่ร่ำรวยไข้อยู่คนหนึ่งในหมู่คนจีนอพยพ

การใช้ “จดหมาย” เป็นตัวดำเนินเรื่องนั้น อาจจะทำให้ผู้อ่านบางส่วนรู้สึกเป็นรูปแบบที่ “แข็ง” และจริงจังเกินไปบ้าง แต่ไปกันได้ดีกับเจตนารมณ์ของ “โบตัน” ที่ประกาศไว้ล่วงหน้าในบทนำเรื่อง “จดหมายจากเมืองไทย” เป็นนวนิยายแนวเรียลลิสต์ คือ “สมจริง” อิงตามวิถีชีวิตวัฒนธรรม และฉากจริงของชุมชนจีนสำคัญในเขตกรุงเทพฯ และธนบุรี แต่แม้จะเป็นนวนิยายแนว

เรียกลิสต์ที่ชิงชังเข้มข้น ไม่มีการพร่ำพรรณนารื่นเยื้อเพื่อฝัน “จดหมายจากเมืองไทย” ก็อ่านได้ สนุกชวนติดตามแต่ต้นจนจบรวดเดียวโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

การเขียน “จดหมาย” ติดต่อกันนั้น กล่าวได้ว่าเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของชนชาวจีน และจดหมายติดต่อทางราชการ การค้าขาย บางส่วนก็กลายเป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ช่วย สอดเทียบกับเอกสารทางการอื่น ๆ ได้ การศึกษาของคนจีนไม่ว่าจะเป็นในโรงเรียนหรือเรียนกับครู ตามบ้านส่วนตัวจะมีการสอนวิธีเขียนจดหมายทั้งนั้น เริ่มตั้งแต่รูปแบบ คำขึ้นต้นจดหมาย ถึงพ้อ แม้ก็เรียกหาการระกันแบบหนึ่ง ถึงเพื่อนหรือญาติรุ่นเดียวกันก็อย่างหนึ่ง วิชาวเขียนจดหมายจะ สอนการลำดับญาติซึ่งคนจีนเรียกต่างกัน ญาติข้างพ่อหรือญาติข้างแม่ต้องชัดเจนคำแทนตัวผู้เขียน จดหมาย และคำลงท้าย ล้วนมีแบบเฉพาะที่แน่นอนการที่ “โบตัน” เลือกรูปแบบให้ต้นสว่างอู้ ตัว เอกเขียนจดหมายถึงแม่จึงสมเหตุสมผลมาก

ข้อชวนสะกิดใจก็อาจมีบ้าง กล่าวคือ ต้นสว่างอู้ส่งจดหมายและเมื่อได้งานทำมีเงินเดือน แล้ว ก็ส่งเงินช่วยเหลือคุณแม่ด้วยความกตัญญูทุกครั้ง ทว่าจดหมายจำนวนหนึ่งร้อยฉบับของต้นสว่าง อู้ไม่เคยได้รับตอบจากแม่เลย ต้นสว่างอู้ก็เคยสงสัยบ้าง แต่ไม่ได้ตรวจสอบหาข้อเท็จจริงถึงที่สุด ซึ่งผิดวิสัยคนละเอียดละออและเคยชินกับการตรวจสอบบัญชี การรับส่งสินค้าอยู่กันประจำ ต่อมา ภายหลัง ปรากฏว่า จดหมายของต้นสว่างอู้ทั้งหมดไปตกอยู่ในมือของหลิววันสุนอดีบุตรุษ ไพรณีย์ ซึ่งต่อมาได้รับการเลือกเลื่อนจากรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ให้เป็นเจ้าหน้าที่เซ็นเซอร์ จดหมาย ตรวจตราจดหมายทุกฉบับจากต่างประเทศ เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนได้รับข่าวความสุข สนุกสนานของญาติมิตร เมื่อหลิววันสุนอ่านจดหมายจากชาวจีนโพ้นทะเลที่เขียนเข้าไปติดต่อ ครอบครัวมากเข้า เลยเคลือบหนึกจากจีนหลบเข้ามาเมืองไทย ทางตำรวจไทยยึดได้จดหมายที่ต้นสว่าง อู้เขียนถึงแม่ทั้งร้อยฉบับจากหลิววันสุน เห็นว่าเนื้อหาในจดหมายมีประโยชน์ในทางให้ข้อคิดและ เตือนสติแก่คนไทยได้ จึงได้แปลออกมาเผยแพร่สู่สายตาคนไทย

เห็นชัดว่า “จดหมายจากเมืองไทย” มีลักษณะสมจริงตั้งแต่เปิดฉากดำเนินเรื่อง นั่นคือคน จีนในเมืองไทยหรือคนไทยทั่วไปมักมองรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์ในปี พ.ศ. ที่ผู้แต่งเขียนนั้นไปในแง่ จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนทุกย่างก้าว กระทั่งตรวจและกักจดหมายติดต่อของแม่ลูกแทบทุก ฉบับ แต่อาจพลาดข้อมูลด้านประสิทธิภาพการส่งไปรษณีย์ของคนจีนในเมืองไทยที่ทำได้ทั้งวิธีเปิด เผยและวิธีลับ ๆ คือการฝากจดหมายไปกับพวก “จู๊ยกะ” หรือฝากไปกับญาติคนรู้จักที่จะเดินทางไป ประเทศจีน ต้นอันผันวิธีส่งจดหมายและเงินไปถึงมือผู้รับได้เร็วกว่าทางไปรษณีย์ปกติ แถมยังมีระบบเครดิตคือ ลูกค้าคนจีนในเมืองไทยจะจ่ายเงินไปรษณีย์ต่อเมื่อผู้รับทางเมืองจีนตอบมาก่อน ว่าได้รับจดหมายและเงินเรียบร้อยแล้ว (อ่าน “ชาวจีนแต่จิวในประเทศไทยและในภูมิภาคอาเซียน เล่าขาน สมัยที่หนึ่ง ทำเรื่องจอหล่น (2310 - 2393) สถาบันเอเชียศึกษา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 140 - 141)

อย่างไรก็ดี การละเลยข้อเท็จจริงประเด็นนี้ทำให้ท่านผู้อ่านมีโอกาสอ่านจดหมายทั้งร้อยฉบับของตันสว่างอุ้งอย่างจุใจ พร้อมทั้งตั้งข้อสงสัย คาดเดาไปได้ร้อยแปดโดยใช้รู้แน่ชัดว่า แม้ของตันสว่างอุ้งในเมืองจีนยังมีชีวิตอยู่หรือไม่หรือถูกรัฐบาลจีนคอมมิวนิสต์เอาไปทำเป็นปุ๋ยแพะที่มีการโฆษณาชวนเชื่อในเมืองไทยยุคนั้นบ่อย ๆ

พิจารณาเฉพาะเนื้อหาจดหมายร้อยฉบับของตันสว่างอุ้งแล้วจะพบว่าตันสว่างอุ้งเป็นแบบฉบับของจีนชั้นที่ถือความสำคัญสูงสุดของผู้ชายเป็นหลักประกอบกับยึดมั่นในความเชื่อแบบ **“ลัทธิขงจื้อ”** ตันสว่างอุ้งจึงเป็นคนที่รับผิดชอบในหน้าที่การงานอย่างซื่อสัตย์สุจริตและขยันหมั่นเพียรหนักเอาเบาสู้ทุกสภาพการณ์ต่อคนจีนที่สัมพันธ์ในระดับชั้นต่าง ๆ ตันสว่างอุ้งก็มีความนอบน้อมการวาระ มีกตัญญูรู้เคารพเทิดทูน **“เฒ่าแก่”** ผู้เป็นนายจ้างซึ่งต่อมาเปลี่ยนฐานะเป็นพ่อตา รัฐบาลของพ่ออุปถัมภ์ที่ช่วยฝากฝังให้ได้งานทำทันทีที่ขึ้นจากเรือเดินทะเลทั้งต่อมา พ่ออุปถัมภ์ยังช่วยลงทุนเปิดร้านชำให้ตันสว่างอุ้งอีกด้วย ตันสว่างอุ้งก็ทดแทนบุญคุณพ่ออุปถัมภ์ด้วยการปฏิบัติต่อท่านเสมือนพ่อแท้ ๆ เลี้ยงดูจนถึงสิ้นอายุขัย ช่วยทำางเด็กและจัดหาของขวัญอย่างสมเกียรติให้กับพ่ออุปถัมภ์อย่างหาข้อคำหาหนีมิได้ ธรรมเนียมการกราบพ่ออุปถัมภ์หรือพ่อบุญธรรมที่คนจีนเรียก **“จ๋แป๊ะ”** นี้ก็มีอยู่ทั่วไปในหมู่คนจีนยุคก่อน ทั้งด้วยความเชื่อทางด้านโชคละการาศรี และการขยายเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมให้โยงใยกว้างขวางยิ่งขึ้น แม้ทุกวันนี้ลูกจีนเกิดเมืองไทยจำนวนไม่น้อยก็มี **“พ่อบุญธรรม”** นักธุรกิจบางคนเปิดความสัมพันธ์ทางการค้าในฮ่องกง ได้หัวนั้นก็เริ่มด้วยการกราบพ่อบุญธรรมก่อนเหมือนกัน

การกตัญญูต่อผู้ให้กำเนิด ตันสว่างอุ้งไม่เคยบกพร่อง เขียนจดหมายส่งเงินไปเลี้ยงดูแม่ตลอดหลายสิบปีโดยไม่ได้รับจดหมายตอบจากแม่เลย ไม่รู้ล้มหายตายจากไปหรือยัง แต่ก็ส่งเสียประจำไม่เคยขาดโดยเฉพาะช่วงเทศกาลสำคัญของจีน นอกจากกตัญญูแล้ว ตันสว่างอุ้งก็รักเพื่อน ช่วยเหลือเพื่อนที่โยสารถือมาด้วยกัน จนในที่สุดก็สนับสนุนให้เพื่อนตั้งเนื้อตั้งตัวมีกิจการของตนเอง และให้ลูกชายคนเดียวของตนแต่งงานกับลูกสาวเพื่อนเป็นทองแผ่นเดียวกัน

เมื่อแต่งงานมีลูก ตันสว่างอุ้งต้องการ **“ลูกชาย”** มาก และเสียอกเสียใจที่ลูกคนต่อ ๆ มาเป็น **“ผู้หญิง”** เพราะถือคติว่าเลี้ยงลูกสาวเปลืองข้าวสุก โตแล้วก็ต้องแต่งงานออกไปเป็นของคนอื่น แต่ตันสว่างอุ้งกลับมีลูกชายคนโตได้เพียงคนเดียวลูกลำดับต่อมาเป็นผู้หญิงหมดทั้งสามคน ลูกสาวคนสุดท้ายท้องนั้น ตันสว่างอุ้งถึงขั้นเกลียดชัง ไม่ยอมอุ้มหรือแม้แต่มองหน้าเลย เพราะถือว่าลูกสาวคนนี้เป็นตัวอัปโชค ทำให้แม่หกล้ม ต้องคลอดก่อนกำหนด และเป็นเหตุให้แม่ไม่สามารถมีลูกต่อไปได้อีก

ต่อคนภายนอก ตันสว่างอุ้งเกลียดและดูหมิ่นเหยียดหยาม **“คนไทย”** คนท้องถิ่นเจ้าของประเทศว่าเป็นคนขี้เกลียดสันหลังยาวเอาแต่เมาเหล้า เล่นการพนัน ไม่รับผิดชอบครอบครัว ไม่ตั้งหลักฐานทำมาหากิน ชอบเป็นคนรับใช้หรือเที่ยวขอทานกระทั่งขายตัวในบาร์เหล้า ฯลฯ

แต่ในที่สุด ตันสว่างอุ้งก็มีประสบการณ์เจ็บปวดทำให้เขาเข้าใจชีวิต เข้าใจความเป็นจริงทางสังคมด้านต่าง ๆ มากขึ้น เช่นระหว่างลูกสาวกับลูกชาย ลูกชายทำเรื่องเหลวแหลกประชดและต่อ

ด้านการเลี้ยงดูครอบครัวแบบเผด็จการของพ่อจนหนีไปใช้ชีวิตกับหญิงพาร์ตเนอร์ เป็นโสเภณีขายตัว แต่ลูกสาวคนเล็กกลับขยันขันแข็ง เล่าเรียนสูงจนช่วยทำบัญชีให้พ่อได้ ถึงลูกสาวคนเล็กจะแต่งงานกับ “ผู้ชายไทย” ที่พ่อเกลียด ทว่า “เขยใหม่” คนนี้ก็กลับเป็นคนมีอุดมคติ มีอาชีพเป็นครู โรงเรียนสาธิต เรียนจบปริญญาโท เป็นคนรักศักดิ์ศรีและหยิ่งในเกียรติ ไม่ยอมรับเงินช่วยเหลือจากพ่อตาเลยสักบาท สุดท้ายยามต้นสว่างอุทิศจิตใจเลิกกิจการค้า แบ่งเป็นมรดกให้ลูกชาย และลูกสาวเกือบหมดค่านั่น ก็ไม่มีลูกคนไหนเหลียวแลเลี้ยวดู จนลูกสาวคนเล็กและลูกเขยคนไทยต้องเอาตัวไปอยู่ด้วยในชุมชนเล็ก ๆ ของกลุ่มคนไทย ต้นสว่างจึงได้เรียนรู้เข้าใจวิถีชีวิตของคนไทยลึกซึ้งยิ่งขึ้น

ตอนที่ “โบตัน” เขียน “จดหมายจากเมืองไทย” ลงเป็นตอน ๆ ในสตรียาร เคยถูกโจมตีว่า สร้างความแตกแยกระหว่างคนจีนคนไทยในสังคม แต่หากอ่านแต่ต้นจนจบโดยไม่ถือคติล่วงหน้าแล้ว “จดหมายจากเมืองไทย” จะมีส่วนช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจพื้นฐานความคิดจิตใจวัฒนธรรมของคนจีนในเมืองไทยและคนไทยเจ้าของแผ่นดินมากขึ้น จึงจัดเป็นหนังสือที่ควรค่าแก่การอ่านอย่างยิ่งเล่มหนึ่ง

พิรุณ นัทรวิฑูล

ประวัติ โบตัน

โบตัน เป็นนักเขียนสตรี นามจริงคือ นางสุภา สิริสิงห สกุลเดิม ลือศิริ เกิดปีพ.ศ. 2488 เป็นชาวกรุงเทพฯ เป็นบุตรคนที่ 3 ในจำนวนพี่น้อง 7 คน บิดาชื่อนี้เขิน มารดาชื่อนี้จ้อ ลือศิริ อาชีพทำสวน จบการศึกษาปริญญาอักษรศาสตรบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปี 2509 เคยทำงานครูโรงเรียนเอกชน เลขานุการ กองบรรณาธิการชัยพฤกษ์ ผู้ช่วยบรรณาธิการนิตยสารสตรีสาร (จัดทำเฉพาะภาคพิเศษ) พนักงานแปลหนังสือในบริษัทของชาวต่างประเทศ วิทยากรตรวจแก้ไขแบบเรียนของบริษัทไทยวัฒนาพานิช จำกัด และเขียนนิยายอีกหลายเรื่อง

เขาชื่อกานต์

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2513

สุวรรณิ สุคนธา

(พ.ศ.2475-2527)

เขาชื่อกานต์ เป็นนวนิยายที่ได้รับรางวัลทางวรรณกรรมประเภทนวนิยายจากองค์การสนธิสัญญาป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปปอ.) ประจำปีพ.ศ.2513 นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของชีวิตหมออุดมคติผู้มีอุดมคติที่ยากจน และต้องการออกไปอยู่ในชนบท เพื่อจะได้ใช้ความรู้ความสามารถของคนออกมารับใช้บริการคนบ้านนอก คนยากจนผู้มีชีวิตอย่างยากจนแร้นแค้น และขาดแคลนหมอรักษาโรคแผนใหม่

คุณค่าของนวนิยายเรื่องนี้อยู่ที่จุดเกิดของนวนิยายที่เกิดขึ้นมาในยุคมีดช่วงที่ 2 ของสังคมไทย คือ ช่วงรัฐบาลถนอม-ประภาส ที่สืบอำนาจต่อจากยุคเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งในยุคนี้ นวนิยายต่าง ๆ ที่ตีพิมพ์เผยแพร่อยู่ในบรรณพิภพส่วนใหญ่เป็นนวนิยายพาฝัน เรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ ในครอบครัว ที่เรียกกันว่า “น้ำเน่า” เป็นส่วนใหญ่ **เขาชื่อกานต์** จึงถือได้ว่าเป็นงานวรรณกรรมที่มีลักษณะบุกเบิกทางความคิด ซึ่งขาดช่วงหายไปเป็นเวลากว่า 10 ปี

เนื่องจากข้อจำกัดทางการเมือง และข้อจำกัดของผู้เขียน งาน**เขาชื่อกานต์** เมื่อนำมาเทียบกับงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตของรุ่นก่อนหน้า เช่น งานของเสนีย์ เสาวพงศ์ และงานของกุหลาบ สายประดิษฐ์ จึงยังไม่อาจจะเทียบกันได้ แต่ก็ต้องยอมรับว่า **เขาชื่อกานต์** เป็นงานที่มีลักษณะเป็นหลักเขตของประวัติศาสตร์วรรณกรรมในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อที่เงื่อนไขความขัดแย้งทางการเมืองกำลังจะสุกงอมในอีก 3 ปี ต่อมาในกรณีนักศึกษาประชาชนเดินขบวนเรียกร้องประชาธิปไตย 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 อันเป็นผลให้ประชาชนได้รับระบอบประชาธิปไตยกลับคืนมาจากระบอบคณาธิปไตย

แก่นเรื่อง(Theme)ของ **เขาชื่อกานต์** เป็นเรื่องราวของหมอกานต์ ผู้มีอุดมคติที่ต้องออกไปเผชิญกับอำนาจเถื่อนของข้าราชการท้องถิ่น จนกระทั่งต้องพบจุดจบในที่สุด ในแก่นเรื่องนี้ได้มีการวิพากษ์วิจารณ์ข้าราชการท้องถิ่นอย่างกล้าหาญ และเขียนบนพื้นฐานของความเป็นจริงที่ยังดำรงอยู่แม้แต่ในยุคนี้ เช่น กรณีโรงพยาบาลเอกชนที่เห็นแก่เงิน

“นี่หมอ... หมอที่นี่เขากระดุกกว่าหมออีก เขาทำใจรู้ไหมล่ะหมอ... ไอ้คนก็เจ็บผงาบ ๆ จวนจะไปปรกอยู่แล้ว ก่อนจะเข้าโรงพยาบาลเขายังขอเก็บเงินก่อนอีก ไม่รู้ว่าทำตามกฎเกณฑ์ของใครที่ไหน ถ้าคนยากจนมารักษาจะทำยังไง”

หรือ ความบกพร่องของข้าราชการที่ไม่เคยนึกถึงปัญหาของชาวบ้าน

“ควายชาวบ้านหาเรื่องเล็ก ก็ใครจะมัวมานั่งทำคดี ...อย่าให้ของบ้านนายอำเภอหรือ ผู้ยิ่งใหญ่หายก็แล้วกัน ครกตำน้ำพริกใบหนึ่งก็ต้องตามกันสุดฤทธิ์ คนเรานั้นก็ต้องเอาตัวรอดกันไว้ก่อน”

หรือ ทศนคติในการเข้ารับราชการ และข้าราชการที่คิดแต่จะเข้าไปอาศัยระบบราชการมาแสวงหาความร่ำรวยส่วนตัว มิใช่คิดจะเข้าไปทำหน้าที่รับใช้ราษฎรอย่างบริสุทธิ์ใจ

“ແກ່ວ້າໂກງເປັນກໍ່ທໍາຂ້າໄປເຄືອະຣາຊກນະ ຮວຍເຣີວີດີ ແຕ່ໂກງໄດ້ກໍ່ຍ່າໄປທໍາຂ້າ ຈນທັງຕາປີຕາຊາດີ...ບ້ານເມືອງໄມ້ໄຮ່ຂອງເຮົານີ້ຫຼາ ມັນຈະລ່ມຈມຢູ່ແລ້ວເຮົາກໍ່ໂກຍໃຫ້ເຕັມທີ່...ເປັນໃຈ...”

หรือ ในเรื่องความอยู่ดีธรรมดาทางเศรษฐกิจ

“เงินยืมไหลไปสู่มือคนฉลาดกว่าเสมอ คนโง่ คนสิ้นหวังทำงานให้คนที่ร่ำรวยรวยยิ่งขึ้นไป นี่คือการจริงซึ่งมิให้เห็นอยู่ในสังคมเมืองของเราในขณะนี้”

ในด้านมนุษยธรรม สุวรรณี มีความเห็นใจคนทุกข์ยากเสมอ เช่น

“นี่ถ้าหากว่า ไม่สงสารแม่ป้านนี้ นั่งสาเปิดไปแล้ว รอให้โตอีกหน่อย เอะน่า จะไม่อยู่ให้จิกหัวใช้เป็นขี้ข้าอีกต่อไป... เด็กสาวไม่เข้าใจเลยว่าแรงงานของคนที่ทำไปนั้นเป็นแรงงานที่สูญเปล่า หล่อนรู้จักแต่คำว่าตอบแทนบุญคุณของแม่เท่านั้นเอง”

และ

“หล่อนไม่เคยไปบ้านนอกสักที รถไฟก็ไม่เคยขึ้น เติบโตมีชีวิตขึ้นมากับบ้านในคองน้ำคร่า พี่น้องมากมายจนต้องแย่งกันกิน ไม่เต็มกระเพาะสักมื้อ... อาหารที่เหลือจากชายวันหนึ่ง ๆ มากมายจนกินไม่ไหว บางทีนึกอยากจะมีเงินไปให้พวกพี่น้องที่แย่งกันกินเข้าไป คิดที่ว่ากลับบ้านไม่ค่อยจะถูก”

สาระ(Message) ข้างต้นเหล่านี้เองที่สุวรรณี สุคนธา ต้องการสื่อให้ถึงผู้อ่านรับรู้ ได้ช่วยทำให้ **เขา** **ชื่อ** **กานต์** มีลักษณะเด่น และเป็นหนังสือที่มีคุณค่าเล่มหนึ่งในวงจรวรรณกรรมประเภทนวนิยายของบ้านเรา

บุคลิกตัวละคร(Character) มี หมอ กานต์ หลุ่ย และ โคมร ผู้ที่สุวรรณี สุคนธา ใช้ละเอียดลออในการสร้างตัวละครเหล่านี้ขึ้นมาอย่างสมเหตุสมผลในการปูพื้นภูมิหลังของชีวิต ซึ่งเป็นตัวกำหนดความคิด และพฤติกรรมของตัวละครแต่ละตัว เช่น หมอ กานต์ มีเหตุผลในการที่เขามีความมุ่งมั่นที่จะย้ายไปทำงานรับราชการในหมู่บ้านที่ไกลโพ้นอันสุดก้นคาร เพื่อจะได้มีโอกาสรักษาให้แก่ผู้ที่ไม่มีโอกาส เพราะว่าเขาเคยโคมมาในบรรยากาศเช่นนี้มาก่อน จึงเห็นถึงความจำเป็นของชาวบ้านเหล่านี้ แต่สิ่งที่เขามองไม่เห็นมาก่อนคือ ข้าราชการท้องถิ่นที่ฉ้อฉล และต้องการดึงเขาเข้าไปในสังคมอันฉ้อฉล การวางอำนาจบาตรใหญ่กับชาวบ้าน การคอร์รัปชันในรูปแบบต่าง ๆ

ในอีกด้านหนึ่งที่หมอ กานต์ มองข้าม คือ ความรู้สึกนึกคิด และความเคยชินในการใช้ชีวิตในเมืองของหลุ่ย ภรรยาของเขาเองที่ยังไม่อาจจะปรับตัวได้อย่างง่าย ๆ จากจุดอ่อนนี้เองที่นำมาสู่อุบัติเหตุและโศกนาฏกรรมในเวลาต่อมา

พฤติกรรม และความคิดทั้งของหญิง และ โคมรก็มีความสมเหตุสมผลจากภูมิหลังของคนทั้งคู่

โครงเรื่อง(Plot) เป็นการวางโครงเรื่องที่แฝงเรื่องโรแมนติค ในเชิงชิงรักหักสวาทที่กำลังเป็นที่นิยมอยู่ในยุคนั้น ในด้านการสร้างโครงเรื่องของ**เขาชื่อกานต์** ก่อนข้างจะเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน เมื่อเทียบกับจุดเด่นในการสร้างตัวละคร(Character)ของสุวรรณี ในด้านภาษาเขียน สุคนธาเขียนได้เรียบง่ายและสละสลวย

กล่าวโดยรวม สุวรรณี สุคนธา ได้ฝากงานที่เขียนอย่างมีอุดมคติไว้ อันเป็นการทำให้เกิดความสมดุลของผลงานวรรณกรรมของตน ซึ่งมีอยู่อย่างมากมายหลากหลาย และเป็นที่วิพากษ์วิจารณ์กันทั้งในเชิงบวก และเชิงลบ ในหมู่นักอ่าน และนักวิจารณ์งานวรรณกรรม แต่ผลงานเรื่อง**เขาชื่อกานต์** นี้ คงจะหาผู้วิจารณ์ในเชิงลบได้ยาก และเป็นผลงานที่สะท้อนสังคมไทยในทศวรรษ 2510 ที่ดีที่สุดของเธอ

กมล กมลตระกูล

ประวัติสุวรรณี สุคนธา

นามจริงคือ สุวรรณี สุคนธ์เที่ยง เกิด พ.ศ.2475 ที่จังหวัดพิษณุโลก เรียนที่จังหวัดพิษณุโลก จบมัธยม 6 จึงเข้ามาศึกษาต่อที่โรงเรียนเพาะช่าง และคณะจิตรกรรม-ประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร หลังจากจบแล้วเป็นอาจารย์อยู่ในขณะนั้นระยะหนึ่ง ก่อนที่จะออกมาเขียนหนังสือและเป็นบรรณาธิการนิตยสาร**ธนา** เขียนเรื่องสั้นเรื่องแรกในปี 2506 หลังจากนั้นก็มีผลงานเรื่องสั้นและเรื่องยาวจำนวนมาก อาทิ **ความรักครั้งสุดท้าย, พระจันทร์สีน้ำเงิน, ทะเลอาอิม, น้ำพุ** ฯลฯ เสียชีวิตจากการถูกคนร้ายฆาตกรรมเพื่อแย่งชิงทรัพย์ในปี 2527 นับเป็นการสูญเสียที่สะท้อนให้เห็นความฉ้อฉลเลวร้ายของสังคมไทยในยุคที่เงินเป็นพระเจ้าที่ยังไม่ได้เปลี่ยนไปจากยุคสมัยของ**เขาชื่อกานต์** ที่เธอเขียนถึงแต่อย่างใด

สร้างชีวิต

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2514

หลวงวิจิตรวาทการ

(พ.ศ. 2441-2505)

ใครที่เคยฟังเพลงปลุกใจ ตื่นเถิดชาวไทย ตื่นตระกุลไทย หรือ เลือดสุพรรณ ย่อมรู้จักรสชาติฝีมือปลุกใจของหลวงวิจิตรวาทการอยู่แล้วไม่น้อย หลวงวิจิตรวาทการ มีชีวิตรุ่งเรืองอยู่ในยุคที่ประเทศไทยกำลังแสวงหาจุดยืน หรือฐานะและทิศทางของประเทศในสถานการณ์คู่กรุ่นแห่งความขัดแย้งระหว่างชาติต่างๆ ในโลกสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 และการแพร่ขยายของลัทธินาซีจอมพลป.พิบูลสงครามได้ดำเนินนโยบายชาตินิยม และหลวงวิจิตรวาทการมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างบทละครและเพลงปลุกใจประชาชน ได้แต่งบทละครที่ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่งถึง 40 เรื่อง

หลวงวิจิตรวาทการ เป็นนักเขียน ข้าราชการ นักการเมือง นักเขียนบทละคร เพลงปลุกใจ มีชื่อเสียงประสบความสำเร็จในทุกๆ ทางตามสภาพเงื่อนไขของสังคมไทยในสมัยนั้น ผลงานของเขาที่รู้จักกันดียิ่ง เป็นผลงานด้านวิชาการและสารคดี เช่น หนังสือเรื่อง **วิชาแปลประการ ประวัติศาสตร์สากล มหามุข มั่นธมม กุศลโอบาย และ ศาสนาสากล** เป็นต้น รวมจำนวนหนังสือด้านนี้ที่ท่านแต่งไว้มีจำนวนถึง 49 เล่ม และที่เป็นปาฐกถาคำบรรยายสอนในสถาบันการศึกษาชั้นสูงของประเทศอีกจำนวน 24 เรื่อง ไม่เพียงแต่เท่านั้น หลวงวิจิตรวาทการ ยังได้แสดงฝีมือการแต่งนวนิยายทั้งเรื่องยาว และเรื่องสั้น ในแนวทางอันจรโลงโลก สนับสนุนให้ผู้คนต่อสู้เพื่อเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงถึง 84 เรื่อง

ในช่วงก่อนที่เขาจะร่วมงานใกล้ชิดกับจอมพล ป. เขาเป็นนักเขียนที่มีชื่อเสียงและได้รับความนิยมนักโดยเฉพาะหนังสือประเภทสร้างตัวเอง ประวัติศาสตร์ และความรู้ด้านต่าง ๆ แต่หลังจากที่เขาเล่นการเมืองแบบรับใช้ผู้มีอำนาจอย่างถึงที่สุดทั้งในยุคจอมพลป. และยุคจอมพลสฤษดิ์ ทำให้ปัญญาชนมักจะมองเขาในแง่ไม่ค่อยให้ความสำคัญ แต่กล่าวในเชิงบทบาททางวรรณกรรมแล้ว เขามีบทบาทสูงคนหนึ่ง

นวนิยายแนวแปลกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจ หลวงวิจิตรวาทการได้แต่งไว้เป็นวรรณกรรมชิ้นสุดท้ายในชีวิตของเขา คือนวนิยายเรื่อง **สร้างชีวิต** ซึ่งอาจเป็นงานที่มีชื่อเสียงน้อยกว่างานชิ้นอื่น ๆ แต่มีความล้ำสมัยด้วยกาลเวลาน้อยกว่าด้วยเช่นกัน

อันที่จริงแล้ว โครงสร้างของหนังสือเรื่อง *สร้างชีวิต* คงประกาศความเป็นหลวงวิจิตรวาท การผู้คงเส้นคงวาในบางเรื่องที่เขาเชื่อโดยไม่เปลี่ยนแปลง เขาได้เขียนคำนำสั้นๆ ให้แก่นวนิยายเล่ม นี้ว่า

“เรื่อง *สร้างชีวิต* เป็นนวนิยายที่สอนให้เรารู้จักการต่อสู้ในชีวิตอย่างแท้จริง สมกับคติพจน์ ดังนี้...ชีวิตคือการต่อสู้ ศัตรูคือยากำลัง อุปสรรคคือหนทางแห่งความสำเร็จอันดี ชีวิตที่ไม่ เคยประสบความสำเร็จย่อมเป็นชีวิตที่อ่อนแอ บุคคลที่ไม่เคยมีศัตรูจะเป็นผู้ที่เข้มแข็งไม่ได้ งานที่สำเร็จราบรื่นไป โดยไม่มีอุปสรรค ย่อมเป็นงานที่ไม่หนักแน่นถาวร ขอให้เราทั้งหลายพอใจในการต่อสู้ ยินดีเผชิญหน้าศัตรูกล้าฝ่าฟันอุปสรรค” (คำนำ)

ผู้เป็นตัวเอก และนางเอก บุคคลตัวอย่าง ในนวนิยายเรื่องนี้คือ หญิงสาวจากครอบครัว ชาวนา นามว่าเรไร

การต่อสู้ชีวิตของเรไรนั้น เธอต่อสู้กับข้อจำกัดแห่งการเป็นชาวนาที่ไร้ทั้งทรัพย์สิน เงิน ทอง ไร้ทั้งการศึกษา แม้เรไรจะได้เรียนเพียงชั้นประถม แต่เธอขวนขวายช่วยพ่อแม่ทำงาน พ่อแม่ทำ นา ตัวเธอปลูกผักและเลี้ยงไก่ เรไรเก็บเงินจากการขายผักและไก่นั้น มาเพื่อซื้อหนังสืออ่านเพิ่ม ความเข้าใจโลกให้แก่ตัวเอง วันหนึ่งเรไรได้รู้จักกับคฤหบดี บ้านนายสมพร ผู้ซึ่งเมื่อรู้จักประวัติ ชีวิตของเธอก็นึกเอ็นดู จึงอนุญาตให้เธอมายืมหนังสือไปอ่าน เรไรจึงเติบโตขึ้นมาอย่างผู้มีความรู้ดี คนหนึ่ง ประกอบกับการช่างคิด ช่างสงสัย ก็ยิ่งทำให้เรไรกลายเป็นชาวนาที่มีความคิดและ บุคลิกภาพแบบปัญญาชน

ด้านต่อไปที่เรไรจะต้องต่อสู้ก็คือความยากจนแร้นแค้น เพราะเรไรได้รู้เข้าวันหนึ่งว่า ที่ดิน ที่ครอบครัวของเธออยู่อาศัยทำไร่นาอยู่ที่นี่ ที่แท้ได้ถูกจำนองไว้เสียแล้วกับเศรษฐีผู้มีอิทธิพลในตัว เมือง และเพราะว่าไม่มีเงินจะไถ่ถอนที่ดินคืนมาได้ และเศรษฐีนั้นก็ฉลาดพอจะไม่ยึดที่ดินนั้น เขา ได้เลือกที่จะเอาพ่อแม่ของเรไรเป็น ‘พวก’ คอยรับใช้ทำสิ่ง ‘บา’ และ ‘เสื่อม’ ต่างๆ เหมือนอย่างเป็น การเลี้ยงลูกสมุนหรือที่เรไรเรียกว่าเป็นทาสนั่นเอง มีทางเดียวเท่านั้นที่เรไรจะได้ที่ดินผืนนี้คืนมา เป็นกรรมสิทธิ์ของพ่อแม่ นั่นคือ เรไรต้องเอาความเป็นหญิงของเธอเข้าแลก เนื่องจากเศรษฐีผู้นี้มุ่ง หมายต่อตัวเรไร เช่นเดียวกับที่เขาเคย ‘ได้’ หญิงอื่นมานักต่อนัก

เรไรมีความคิดอ่าน และคิดเห็นต่อสังคมในทางที่รุนแรง เพราะสภาพแวดล้อมอย่างหนึ่ง และเพราะสิ่งที่เรไรอ่านมานั้นอย่างหนึ่ง ทั้งสองสิ่งนี้ประกอบกันเข้าทำให้เรไรตาสว่าง เรไรคิด และเห็นว่าพวกคนร่ำรวยถูกจัดเป็นพวกฉลาด พวกคนโง่อย่างครอบครัวเรไร เป็นผู้ลงแรงไถ่นาง ทำให้ที่ดินรกร้างเป็นประโยชน์เกิดผล พวกฉลาดก็ใช้อำนาจอิทธิพลและกำลังเงินมาเอาไปเป็น ของตัว เรไรไม่ต้องได้รับการปลุกกระดมจากลัทธิการเมืองรุนแรงอะไรที่ไหน เธอก็สำนึกได้ว่ามี

การสับสนเลือดกึ้นแรงในหมู่มนุษย์ด้วยกัน ความรู้สึกเช่นนี้ทำให้เรารู้จักกับความเกลียดชังมีใครเคยคิดบ้างว่าผู้แต่งคือ 'หลวงวิจิตรวาทการ' จะเป็นผู้มีความคิดเอนเอียงมาทางปีกซ้ายเช่นนี้

เรไรรู้ไม่สนใจว่าความเป็นหญิงสาวสวยและเฉลียวฉลาด จะมีความหมายอะไรต่ออนาคตของเธอเองในทางที่ดี เพราะบัดนี้เรารู้สึกว่าเธอมีงานสำคัญจะต้องทำ เธอตัดสินใจยอมเป็นเมียของเศรษฐี แลกกับหนี้สินของพ่อโดยเต็มใจ

ที่กล่าวว่า *โดยเต็มใจ* นั้นเรไรรู้มิได้ตัดสินใจด้วยความรู้สึก แต่เธอตัดสินใจด้วยเหตุผล ถูกแล้วด้วยเหตุผลที่เธอคิดมาจากการอ่านหนังสือว่า หากเธอแต่งงานโดยที่เธอไม่รักเสียแล้ว เธอก็ไม่มีอะไรต้องเสียใจ เธอไม่มีจุดประสงค์อะไรในชีวิตอีก นอกเสียจากต้องการแบ่งเบาความทุกข์ยากลำบากของพ่อแม่เท่านั้น เรารู้สึกโดยใช้ตรรกะมาต่อกันเข้าว่าการเป็นเมียของคนที่ไม่รักเป็นทุกข์ก็จริงอยู่ แต่ในเมื่อเรไรรู้ไม่มีคู่รักและไม่เคยรัก แล้วจะมีทุกข์อะไรกันนักหนา ความแข็งแกร่งทางจิตใจต่างกับหญิงทั่วไป เป็นอีกแรงหนึ่งที่เราได้ยอมตนเป็นเมียของเศรษฐีไปในที่สุด

การเป็นเมียของเศรษฐีไม่ใช่จุดจบของชีวิตสำหรับเรไร แต่มันกลายเป็นจุดตั้งต้นแห่งการต่อสู้อย่างแท้จริง หลวงวิจิตรวาทการซ่อนเนื้อหาแห่งการต่อสู้ชีวิตในมุมกว้าง และลึกยิ่งขึ้นให้แก่เรไรอย่างชาญฉลาด เรไรได้พบว่าที่แท้เศรษฐีเป็นทั้งนายเงิน เป็นอาชญากร เป็นนักเลงอิทธิพลโดยที่มีชวานาเป็นเหยื่อ อำนาจของเศรษฐีทำให้เรไรต้องวางแผนการต่อสู้ครั้งใหม่อีก เพื่อช่วยเหลือคนยากจน คราวนี้ไม่ใช่พ่อกับแม่ 2 คน แต่เป็นชาวไร่ชาวนาจำนวนมากที่ถูกเศรษฐีกดขี่และเอารัดเอาเปรียบโดยวิธีการต่างๆ

เรื่องราวของเรไร ซึ่งตอนต้นทำท่าทางว่าจะเป็นนิยายเสียดสีละครวันทของหญิงสาว กลายเป็นนิยายประเภทการต่อสู้ทางอุดมการณ์ และมีการวางแผนซ่อนซ่อนเงื่อน ผูกปมได้อย่างน่าสนใจและชวนติดตาม เพราะเรไรของเราเริ่มวางแผนว่าเธอจะขโมยโฉนดที่ดินและสัญญาเงินกู้หน้าเลือดในตู้เซฟของเศรษฐีเอามาทำลายเสีย เรไรคิดว่าวิธีนี้จะทำให้เธอช่วยพี่น้องชาวนาของเธอได้ ความรู้สึกอย่างมนุษย์เริ่มคุกคามเรไรบ้างแล้ว เพราะเธอเริ่มรู้ว่าเธอมีความทุกข์ ที่มาอยู่ในท่ามกลางอิทธิพลอำนาจเถื่อน ที่สำคัญเธอโหยหาเสรีภาพ ซึ่งเธอไม่เคยคิดมาก่อนว่าสิ่งนี้จะสำคัญ เรไรคิดทำการตามแผนนี้ให้สำเร็จ เพื่อว่าเธอเองก็จะหนีให้ไกลเพื่อเป็นไทแก่ตัว

เรไรวางแผนอย่างฉฉฉฉฉฉ 'ขโมยเพื่ออุดมการณ์' ของเธอเป็นผลสำเร็จ โดยการใช้กุญแจไขเซฟเอาเอกสารนั้นออกมา ระหว่างที่เรไรรอเวลาจะออกจากบ้านอย่างแนบเนียนไปพร้อมกับเอกสารนี้เอง กลับมีเรื่องประหลาดเกิดขึ้น มีใครคนหนึ่งวางแผนให้เรไรมีโอกาสออกไปเสียจากบ้านเศรษฐี ซ่อนเข้ามาอีกแผนหนึ่ง

ระหว่างแผนหนึ่งของเรไร และแผนของใครคนหนึ่งที่เปิดโอกาสให้เรไรพ้นจากบ้านเศรษฐีนั้นวางแผนซ้อนกันอยู่ และดำเนินไปพร้อมๆ กัน ทำให้เรไรงุนงง ไม่สามารถกำหนดชีวิตของเธอและความลับของเธอตามลำพังอีกต่อไป แผนซ้อนแผนที่มีจุดหมายเดียวกันนี้ ทำให้เรื่องราวเข้มข้นขึ้น

สนุกสนานขึ้น มีเงื่อนไขขบคิด ให้เขาไปต่างๆ และในระหว่างนี้ เรื่องราวของเรไรจะยิ่งเปิดโอกาสให้เธอได้ใช้สมอง ใช้ความแข็งแกร่ง และสุขุมมากยิ่งขึ้น เรไรได้พ้นออกมาจากบ้านเศรษฐีจริงๆ พร้อมกับเอกสารของชานา และในระหว่างนี้ห่อเอกสารนี้ก็ยิ่งกลายเป็นห่อสัมภาระ ที่เต็มไปด้วยเงินด้วยชีวิต

ผู้อ่านย่อมรู้ว่า ถึงอย่างไรแผนการของเรไรก็ต้องสำเร็จ เรไรได้จัดการส่งจดหมายบรรจงคัดลายมือให้แปลกกว่าเดิม พร้อมส่งเอกสารต่างๆ กลับไปยังบ้านของชานาผู้เป็นเจ้าของที่ดินแต่ละรายรวม 39 คน มีใจความว่า

“พี่น้องชาวไร่ชานาทั้งหลาย อาณาภพพระผู้ศักดิ์สิทธิ์ได้ช่วยท่านให้หลุดพ้นจากความเป็นทาสของนายเงินผู้ใจร้าย หนังสือสัญญาที่ และใบมอบฉันทะได้ถูกเผาไปหมดแล้ว โฉนดตราจองของท่าน ได้ลอยกลับมาหาท่านใหม่ ท่านไม่ต้องส่งดอกเบี้ยหรือต้นเงินอย่างหนึ่งอย่างใดให้แก่นายเงินอีกต่อไป เก็บโฉนดตราจองของท่านไว้ให้ดี เผาของ เผากระดาษแผ่นนี้ แล้วตั้งหน้าทำมาหากิน เริ่มต้นชีวิตใหม่ อย่าทำหนี้สินขึ้นใหม่อีก” (หน้า 171)

ช่วงเป็นอุดมการณ์แจ่มใสซื้อบริสุทธอะไรอย่างนั้น

ในที่สุดเรไรได้ทราบว่า บุรุษลึกลับผู้ส่งจดหมายปริศนาพร้อมยาพิษไปยังบ้านเศรษฐีคือสุทธชายหนุ่มผู้นุเคราะห์ให้พ่อแม่ของเธอทำงานอยู่ในไร่ของเขา และเพราะเขารู้เรื่องราวของเธอด้วยความสงสารจึงเอื้ออาทรช่วยเธอด้วยวิธีเช่นนั้น

ในครีติมิตรภาพของสุทธทำให้ทั้งสองกลายเป็นมิตร และสุทธเป็นฝ่ายรักเรไรในที่สุด เรไรนั้นเป็นคนพิเศษสมกับที่หลวงวิจิตรวาทการเลือกเธอมาเพื่อเป็นบุคคลตัวอย่าง เธอต่อสู้กับอุปสรรคนานาประการ ดูเรไรเกิดมาเพื่อสั่งสอนใจตนเอง และสั่งสอนผู้อื่น มากกว่าที่จะเกิดมาเพื่อมีชีวิตอยู่ไปอย่างคนสามัญ เรไรหาได้มีความรู้สึกใดๆ ตอบแก่สุทธไม่ และด้วยเหตุนี้เองสุทธจึงตัดสินใจแต่งงานกับหญิงที่พ่อของเธอต้องการให้แต่งงานด้วย โดยที่เขาไม่เคยรักหญิงนั้น ผู้อ่านเชื่อหรือไม่ว่าของขวัญแต่งงานที่เรไรให้แก่สุทธ คือจดหมายฉบับหนึ่งว่าด้วยความรู้เกี่ยวกับการเป็นสามีที่ดี ตามหลักคำสอนทางศาสนาและจิตวิทยา แม้ว่าผู้อ่านจะรู้สึกพิศพิพวนใจเสียจริงๆ กับท่าทีของ เรไรสอนโลก แต่เห็นจะปฏิเสธไม่ได้ว่า เลกเซอร์ของเรไร น่าฟังมากทีเดียว

เรไรได้กลับไปเมืองไต้บ้านเกิดของเธออีกครั้ง เพื่อเผด็จศึกคดีขโมยเอกสาร ที่เศรษฐีนำเรื่องแจ้งความต่อตำรวจ เรไรแนใจในทุกๆ กรณีว่าเศรษฐีไม่มีทางจะมีหลักฐานอะไรมาต่อสู้กับเธอได้ การพิสูจน์ ความสำเร็จ ของเรไรเป็นตอนที่สนุกมากอีกตอนหนึ่ง เพราะเรื่องราวจะแสดงให้เห็นว่าเรไรได้วางแผนทุกอย่างมาดีเกินกว่าจะมีหลักฐานอะไรมามัดตัวเธอได้ นอกจากนี้ความแข็งแกร่งราวกับเหล็กของจิตใจเรไรนั้น ก็ทำให้เศรษฐีแพ้แล้วตั้งแต่เริ่มต้น เพราะว่า จำเลย วางตนเหนือชั้นกว่าโจทก์ มีหน้าซำยังยื่นฟ้องหมิ่นประมาทต่อโจทก์อีกด้วย

สุธียังคงทำใจไม่ได้เรื่องของเรไร เขาตามลงได้หมายช่วยเธอ แต่การณ์กลับกลายเป็นว่า เรไรชนะคดี และชนะใจชาวบ้านทุกคนที่เกลียดเศรษฐี ชาวบ้านไม่เปิดปากแต่นึกว่าต้องเป็นเธอ อย่างแน่นอนที่ได้ขโมยเอกสารสำคัญปลดหนี้ให้แก่พวกเขา เรไรกลายเป็นวีรสตรีไปแล้ว แต่เรื่องของสุธียังไม่จบ เมื่อกลับถึงกรุงเทพฯ แล้ว สุธิถูกจับออกมาจากบ้านภรรยาและถึงกับหย่าร้าง เพราะพ่อตาและภรรยาของเขารู้สึกเสียหน้ารุนแรงนัก จึงเป็นโอกาสที่ทำให้สุธีย้อนมาขอแต่งงานกับเรไรอีกครั้ง ไม่แปลกเลยที่คราวนี้เรไรกลับเล่นบทบาทผู้พิทักษ์สถาบัน เธอคิดว่าเธอเป็นหญิงมีราศีแล้วไม่เหมาะแก่สุธิ และสุธิควรจะต้องคืนดีกับภรรยาของเขา เรไรได้วางแผน (อีก) จนทำให้สุธิและอดีตภรรยาของเขาคืนดีกันได้สำเร็จ แม้ว่าสุธียังงงๆ อยู่บ้างก็ตาม ทั้งนี้โดยที่หัวใจของเรไรหามีความบอบช้ำสักนิดหนึ่งจากการนึกเห็นอกเห็นใจที่สุธิรักเธอก็หาไม่

เรไรกับพ่อและแม่พร้อมกับใครคนหนึ่งเธอแต่งงานกับเขา ได้แยกตัวออกไปบุกเบิกที่ดิน ศึกษาศาสตร์เกษตรวันออก เพื่อสร้างชีวิตจนสำเร็จลงในที่สุด ตามแผนที่เรไรวางไว้ทุกประการ

เรไร “สร้างชีวิต” ของเธอได้สำเร็จ แม้จะได้รับบาดเจ็บอยู่ไม่น้อย แต่กลับดูไม่สลักสำคัญ เรไรฟันฝ่าอุปสรรคครั้งแล้วครั้งเล่าด้วยท่าทีของผู้เข้าใจโลก เข้าใจชีวิต เรไรดูแข็งแกร่ง มีสติ และมั่นใจในชัยชนะของเธอที่จะต้องมีมาทุกครั้งหลังคลื่นใหญ่ลมแรง เรไรเริ่มต้นจากการออกจากอ้อมอกครอบครัวไปเป็นเมียน้อยเศรษฐีอย่างไม่สะทกสะท้าน และรับมือกับทุกๆ เหตุการณ์ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ด้วยจิตใจอันเข้มแข็ง มั่นคง และบางทีอาจบอกความเย็นชาเอาได้ด้วย ผู้อ่านชาวไทยอาจจะประหลาดใจอยู่บ้างเหมือนกันกับผู้หญิงบุคลิกที่เต็มไปด้วยเหตุผล และเกือบปราศจากความรู้สึกแบบเรไร

“สร้างชีวิต” ของหลวงวิจิตรวาทการเล่มนี้ คล้ายละครสอนใจที่แต่งมาสำหรับเล่นบนเวทีในยุคจอมพลป.พิบูลสงคราม มากกว่าที่จะเป็นนวนิยาย ตัวละครที่เด่นจริงๆ คู่มือเล่มนี้เนื้อห็นจะได้แก่เรไร ตัวละครที่เหลืออื่นๆ ตัว เป็นตัวประกอบดูไม่มีตัวมีตนพอจะจับต้องได้ เขาเดินเข้ามาในฉากเพื่อจะบอกว่าละครเรื่องนี้ไม่ได้มีเรไรคนเดียว แต่เขาทุกๆ คนมักจะเดินความคิดไปตามแต่เรไรจะขีดเส้นเห็นอย่างไร ดูทุกคนเป็นหมากรุกไปหมดสำหรับเรไร ในโลกแห่งความเป็นจริงเห็นจะไม่ง่ายอย่างนี้ บทสนทนาของตัวละครขาดอารมณ์ บุคลิกภาพ และฐานะ หรือตำแหน่งแห่งที่ บางทีดูคล้าย “บท” ที่เขียนให้ตัวละครพูดในบทละครเรื่อง ไม่ต้องการความซับซ้อนเหมือนตัวละครใน “นวนิยาย” ผู้อ่านอาจจะลองนึกถึงบทสนทนาในบทละครเรื่อง *เลือดสุพรรณ* หรือ *พระลอ* เป็นต้น

ถึงอย่างไรหนังสือ “สร้างชีวิต” ก็มีประเด็นทางความคิดที่น่าสนใจมาก นั่นก็คือว่าหลวงวิจิตรวาทการได้นำเสนอวิธีการมองปัญหาชาวนาอย่างใหม่ สำหรับเวลานั้น(2514)เขากล้าที่จะแฉนโยบายปัญหาเรื่องชนชั้น และกล้าโต้แย้งว่าปัญหาลัทธิ (คอมมิวนิสต์) ยังไม่สำคัญเท่ากับปัญหาการทุจริตที่มีอยู่จริงๆ นอกจากนี้ *สร้างชีวิต* ยังปลุกใจให้คนกล้าต่อสู้ กล้าเอาชนะโลก ซึ่งแม้จะคู่มือแล้วก็ยังต้องมีทางสู้ๆ นั้นเอง

ในตอนหนึ่งเราได้ร่ำฟังว่า “โลกเป็นของคนร้าย ไม่ใช่ของคนดี เพราะคนร้ายย่อมเป็นคนฉลาด คนดีย่อมเป็นคนโง่ ทางเดียวที่จะปฏิวัติสังคมมนุษย์ก็คือ ทำให้คนดีมีความฉลาดขึ้นมา ด้วยการศึกษาหาความรู้ให้ทันคนร้าย จนกระทั่งมันจะทำร้ายไม่ได้ นั่นแหละสังคมจึงจะได้รับความยุติธรรม ตราบใดที่โลกยังเป็นสมบัติของคนร้าย โลกก็ไม่มีความสุข โลกจะมีความสุข ต่อเมื่อโลกกลับกลายเป็นสมบัติของคนดี” (หน้า 53)

อย่างไรก็ตาม เห็นจะต้องยอมรับว่าหนังสือเล่มนี้มีจุดอ่อนบางอย่างกล่าวคือ การพูดถึงชีวิตของชาวนาของหลวงวิจิตรวาทการ ใช้จินตนาการมากกว่าการมีประสบการณ์ในท้องถิ่น ทำให้รายละเอียดอาจจะคลาดเคลื่อนไปบ้าง เช่น การที่เรไรสาวชาวนาภาคใต้เดินไปกลับ 10 กิโลเมตรเพื่อขายไก่และผัก หรือพ่อกับแม่ของเรไรจำนองที่ดินกับเศรษฐีเนื่องจากฝนแล้ง ทำนาไม่ได้ ควายตายลงด้วยโรคระบาด ไม่มีพันธุ์ข้าว ไม่มีอะไรจะกิน ฟังดูเป็นสภาพของชาวนาอีสานมากกว่าจะเป็นชาวภาคใต้

บรรยากาศของเรื่องคอยจะโน้มน้าวให้คิดถึงภาคอีสานอยู่บ่อยๆ ต้องคอยกำกับตัวเอาไว้ในขณะทีอ่านเสมอว่านี่เป็นเรื่องของสาวชาวนาภาคใต้ แต่เพราะสารอื่นที่หลวงวิจิตรวาทการต้องการสื่อเน้นแน่มากกว่าจุดค้อยนี้จึงเลื่อนไป และดูไม่สำคัญ

ท่านที่คิดว่าหลวงวิจิตรวาทการเป็นแค่นักวิชาการหรือนักโฆษณาทางการเมืองน่าจะลองอ่านหนังสือเล่มนี้ดู บางทีอาจจะนึกอยากจะตามไปอ่านนวนิยายเรื่องอื่นๆ ของเขาที่โด่งดังมากกว่า เช่น ‘ห้วงรักเหวลึก’ (5 เล่ม) และ ‘พานทองรองเลียด’ แต่นวนิยายทั้งสองเรื่องนี้ไม่ใช่นวนิยายที่มุ่งสร้างชาติแบบที่ “สร้างชีวิต” ได้เป็น

พรพิไล เลิศวิชา

4 ตุลาคม 2540

ประวัติหลวงวิจิตรวาทการ

พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ นามเดิม กิมเหลียง วัฒนปฤดา ภายหลังเปลี่ยนเป็น วิจิตรวิจิตรวาทการ เกิดวันที่ 11 สิงหาคม 2441 จังหวัดอุทัยธานี เป็นบุตรของนายอิน วัฒนปฤดา มารดา นางคล้าย วัฒนปฤดา ประกอบอาชีพค้าขาย จบการศึกษาจากโรงเรียนจังหวัดอุทัยธานี จบเปรียญ 5 ประโยค สำนักเรียนวัดมหาธาตุ กรุงเทพฯ เรียนกฎหมายไทย สอบได้ภาค 1 แล้วออกไปรับราชการเป็นผู้ช่วยเลขานุการ ในสถานทูตไทย พ.ศ.2463 เรียนกฎหมายและรัฐศาสตร์ที่ฝรั่งเศส พ.ศ.2469 กลับมาอยู่กระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ.2477 เป็นอธิบดีกรมศิลปากร เลขาธิการราชบัณฑิตยสถาน และผู้สอนประวัติศาสตร์การปกครองในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พ.ศ.2480 เป็นรัฐมนตรี และอธิบดีกรมศิลปากร พ.ศ.2484 เป็นรัฐมนตรีสั่งราชการกระทรวงศึกษาธิการเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ พ.ศ.2485 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ พ.ศ.2486 เป็นเอกอัครราชทูตประจำประเทศญี่ปุ่น หลังจากนั้นก็มีตำแหน่งสำคัญในราชการ และการเมืองมาตลอด แม้จอมพล ป. พิบูลสงครามจะหมดอำนาจไป จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ยังชวนให้มาทำงานด้วย

มีผลงานเขียนทั้งวิชาการ ทางประวัติศาสตร์ ความรู้ทั่วไป บทความ สารคดี นิยาย บทละคร คำบรรยายปาฐกถา จำนวนหลายร้อยเล่ม

ตะวันตกดิน

พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก ธันวาคม 2515 โดยบริษัทสำนักพิมพ์โชคชัยเทเวศร์

กฤษณา อโศกสิน

(พ.ศ. 2474 -)

ตะวันตกดิน เป็นนวนิยายเรื่องที่สองของกฤษณา อโศกสิน ที่ได้รับรางวัล ส.ป.อ. (องค์การร่วมป้องกันแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้-2497-2519) ในปี พ.ศ.2515 หลังจากทีนวนิยายเรื่องแรกของเธอคือ **เรือนมุษย์** ได้รับรางวัลดังกล่าวเป็นเรื่องแรกในปี พ.ศ.2511

กฤษณา อโศกสิน เป็นนักเขียนนวนิยายที่มีความสามารถในการสะท้อนภาพชีวิตมนุษย์อย่างแท้จริง **ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ** นักวิจารณ์ชั้นครูได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไปในหมู่นักวิชาการวรรณกรรม ได้กล่าวถึงการเขียนของกฤษณา อโศกสินไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2514 อันเป็นปีที่เรื่อง “ตะวันตกดิน” ยังไม่ได้รับรางวัลใดๆ ว่า

“นวนิยายของกฤษณา อโศกสิน เป็นประเภทภาพถ่ายชีวิต นามปากกานี้ไม่ทำให้ภาพในเรื่องงดงามกว่าชีวิตจริง พยายามจะแสดงให้เห็นทั้งด้านดีและด้านชั่ว และคน ๆ หนึ่งมักมีทั้งความดีและความชั่วปะปนกันอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่เกี่ยวกับกามารมณ์ ต้องการจะให้เห็นว่า ในชีวิตคนทั้งหลาย ความใคร่และความรักจะเข้ามามีส่วนสำคัญ ไม่เลือก้วยเลือกั้นในสังคม”

ในเรื่องตะวันตกดิน ก็ยังคงเป็นไปในแนวทางดังที่ **ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ** ว่าเป็นสะท้อนให้เห็นด้านดีและด้านชั่วของมนุษย์ และได้ขยายจากเรื่องกามารมณ์ให้กว้างออกไปสู่เรื่องของ การดำเนินไปของชีวิตในสังคมด้วย โดยผู้เขียนสร้างให้โสรวาร ปสันนาวิทย์ ตัวละครเอกของเรื่องเป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้เต็มไปด้วยกิเลส ตัวที่ว้าวด้วยความทะเยอทะยานอยากมี อยากเป็น ชีวิตครอบครัวที่ยากจนทำให้เขาปรารถนาการได้รับการยอมรับ มีสถานภาพในสังคมที่ดีขึ้น ดำรงตำแหน่งหน้าที่การงานที่ดี มีความร่ำรวยสุขสบาย จนยอมทำในสิ่งที่ขัดต่อความดีงามในโนสำนึก

กฤษณา อโศกสิน ยังชี้ให้เห็นตัวปัญหาสำคัญที่มาจากเรื่องกามารมณ์ ตัวละครทุกตัวที่พยายามดำรงสถานภาพในสังคมแก่งแย่งแข่งขันต่างใช้กามารมณ์เป็นเครื่องมือในการพาดตนเองได้เข้าไปสู่จุดหมาย หรือสู่จุดหวัง โดยไม่จำกัดเพศ วัย หรืออายุ หรือสถานะทางสังคมในลักษณะจำยอม และหรือไร้อายในที่สุด

ผู้เขียนพยายามชี้ให้เห็นว่า มนุษย์โดยทั่วไปนั้นมีทั้งดีและทั้งชั่ว เพียงแต่ว่าใครจะมีสิ่งใดมากกว่ากัน และในความดี ความชั่วที่มีอยู่นั้น ก็มักจะเกิดการต่อสู้กันอย่างรุนแรงเสมอ จนกว่าข้างใดข้างหนึ่งจะชนะ โสรวาร ปสันนาวิทย์ ข้าราชการหนุ่มผู้ดำรงตำแหน่งเลขานุการของนายเวศม์

แมนสรวง ผู้บังคับบัญชาในระดับสูงในหน่วยงานแห่งหนึ่ง ก็เช่นเดียวกัน เขาเป็นตัวแทนของมนุษย์ผู้
กิเลสฝ่ายต่ำและกิเลสฝ่ายดีต่อสู้กันอย่างรุนแรง ขณะกำลังรุ่งโรจน์ในหน้าที่การงานในฐานะ “มือ
ขวา” ของนายเวศม์ และดูเหมือนฝ่ายดีกำลังชนะขาดลอย นายเวศม์ก็ตายลงอย่างกระทันหัน ทั้ง
ภรรยา ม่ายวัยงาม และลูกชายอีกสามคนไว้เบื้องหลัง กิเลสฝ่ายดีของโสรวารจึงถูกทำลายในทันที
โดยอาวุธที่ชื่อว่า กามารมณ์ วิรุ แมนสรวง อาศัยความเหงา ความเพริด และความเขี้ยววนใจกลายเป็น
ผู้รักของโสรวารตั้งแต่ศพของนายเวศม์ยังไม่ได้เผา และโสรวารเองก็ก้าวเข้าไปในบ่วงกิเลสนี้โดย
ง่ายดายทั้งที่หัวใจของเขานั้นรักและพึงใจทักษิภา ผู้เป็นหลานสาวของวิรุ

เส้นทางกิเลสของโสรวารถูกทำให้แคบและเป็นร่องลึกลงไปอีกเมื่อเขาหลุดออกจาก
ตำแหน่งการงาน และจำเป็นต้องหาทางดิ้นตัวเองให้สูงขึ้นให้ได้ “นาย” ซึ่งเป็นข้าราชการระดับสูง
ขนาดผู้นำประเทศ ผู้ตกเป็นทาสจิตวิปริตในด้านกิเลสการณของตนเอง ก็ได้ก้าวเข้ามาอุปถัมภ์เขา
โดยมีข้อแลกเปลี่ยนเป็น “ว่าที่ภรรยา” ของเขาก็คือ วิรุ แมนสรวง อันเป็นกรณีเดียวกับที่ “นาย” ได้
กระทำต่อคุณหญิงสาววิกา กับนายชนะ สีวา ในทำนองเดียวกันอยู่แล้ว

ไม่เพียงเพราะอยากมีสถานภาพทางสังคมสูงอย่างเดียว หากแต่เป็นเพราะหนทางชั่วนั้นเมื่อ
ล่องเดินลึกเข้าไปแล้ว ย่อมยากที่จะปฏิเสธ โสรวาร จึงตกอยู่ในภะวะน้ำท่วมปากเรื่อง วิรุ ในขณะที่
เดียวกันเขาก็ยังรักทักษิภา และพยายามหาทางสลัดวิรุ ท้ายที่สุด เขาก็ชนวนที่เกือบทำให้น้ำท่วม
หลาน และทักษิกาก็ได้มองเห็นธาตุแท้อันแจ่มชัดแล้วว่า สันดานของผู้ชายที่ยังติดอยู่กับทรรชนะ
เอาเปรียบผู้อื่นนั้นคืออย่างไร

เมื่อวิรุพบว่าโสรวารไปกับทักษิภา และเธอพยายามแสดงตัวเป็นภรรยา โสรวาร กลับบอก
ว่า

“เราต่างก็รับผิดชอบตัวเราเองได้นี้ครับ เราทำอะไรลงไปก็ด้วยความยินดีจากตัวเอง...”

(หน้า 1112)

และ

“...อายุคุณก็ป็นนี้แล้ว คุณน่าจะเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างคำว่า คู่นอน กับ ภรรยา”

(หน้า 1113)

เพราะธาตุฝ่ายเลวที่ปรากฏชัดแจ้งเหนือฝ่ายดีนี้เองที่ทำให้ทักษิภาตาสว่าง และมองเห็น
ความจริง แม้รักและพอใจเพียงใด ทักษิภาจึงต้องตัดใจจากเขา และเขาก็เช่นกันแม้รักและพึงใจ
ทักษิภาแค่ไหน แต่เส้นทางฝ่ายต่ำที่เขาเดินมานี้ก็ลึกเกินกว่าที่เขาจะยกเท้าก้าวเดินไปอีกแล้ว

สถานะทางการงานของโสรวาร ปล้นनावิทยังรุ่งเรืองต่อไป ทั้งที่หัวใจของเขามีคนเช่น
ดังตะวันตกคืน

กฤษณา อโศกสิน ประณีตกับการใช้ภาษาในการพรรณนาภาพ และการดำเนินเรื่อง เดิน
เรื่องอย่างช้า ๆ และสามารถทำให้ผู้อ่านซึมซับลักษณะนิสัยและเห็นพัฒนาการทางจิตใจของตัว
ละครได้อย่างชัดเจน

ข้อคิดชีวิตบางประการปรากฏอยู่ในบทสนทนาหรือความคิดของตัวละครอย่างกลมกลืน เช่น วิฑู พุดกับคุณหญิงสาวิกา ในการสนทนาครั้งหนึ่งว่า

“วิสัยมนุษย์ก็อยากรู้ อยากลอง ทุกคน...อืมแล้วก็หิว หิวแล้วก็อืม ไม่ได้อยู่นิ่ง...มีสมองให้คิด ก็คิดเรื่อยไป ค่ะเนี่ยเรื่อยไปว่าอย่างนั้นอย่างนี้คงดีกว่า คงสบายกว่า ทรายใด ยังไม่รู้ ก็อยากรู้ ทรายใดยังไม่ได้ลอง ก็อยากลอง แน่ะ เพื่อให้รู้และพูดว่าก็ไม่เห็นมีอะไร...” (หน้า 630)

หรือพัฒนาความคิดเมื่อตอนที่รู้สึกว่าคุณเองรักโสรวารว่า

“ความยากของชีวิตอยู่ที่นี่เป็นแน่แท้...คนที่ “ควร” กลับไม่รัก คนที่รักกลับ “ไม่ควร””

หรือพัฒนาความรู้สึกกับไอยราถึง“นาย”ว่า

“ความใจกว้างของนักปกครองเป็นสิ่งที่ราษฎรเล็ก ๆ อย่างเราต้องการ ไม่มีใครทำอะไรถูกหมดในโลกนี้ แต่ก็ไม่ควรทำความผิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ”

ข้อน่าสนใจที่แตกต่างจากการเขียนของคนอื่น ๆ ก็คือ โดยปกตินักเขียนมักจะแสดงพัฒนาการทางจิตใจของตัวละครจากเลวไปสู่ดี และคนอ่านจะชื่นชมกับความดีนั้นเป็นท้ายสุด แต่สำหรับตะวันตกติน ตัวละครพัฒนาจิตใจจากดีไปสู่เลวอย่างไม่มีทางเลือกหรือแบบจำยอมต่อความปรารถนาในชีวิตของตนเอง โดยท้ายสุดผู้อ่านจะรู้สึกสลดใจกับความเลวที่เขาเลือกนั้น โสรวาร ปสนนวิทย์ ผู้ขึ้นสู่ตำแหน่งทางการเมืองได้ด้วยการ “ขาย” วิฑู ผู้เป็นซุ้รักให้กับ “นาย” จึงต้องยอมรับความเป็นจริงว่า เขาต้องรับผิดชอบต่อวิฑู และเขาไม่มีวันได้ครอบครองหัวใจของผู้หญิงที่เขิชอบพร้อมอย่างพัฒนา

ตัวละครในตะวันตกติน มีลักษณะสมจริงสูง เพราะไม่ฉีกเกินไปหรือเลวเกินไป หากแต่ทุกตัวประกอบด้วยข้อดีและข้อบกพร่องอย่างเป็นจริงเสมอ เช่น โสรวาร ตัวเองฝ่ายชายของเรื่อง แม้จะก้าวไปสู่ความเลวอย่างช้า ๆ แต่ตลอดเวลาที่คนอ่านก็เห็นคุณลักษณะที่ดีและเห็นเหตุผลหลายประการที่ผลักดันเขาไปสู่ภาวะเช่นนั้น พัฒนาการ ตัวเอกฝ่ายหญิงที่ดูเหมือนจะดีเป็นพิเศษ แต่ก็มีลักษณะนิสัยที่แข็งแกร่งดั่งหินไปบางครั้ง จนอาจเป็นอันตรายได้ในการดำเนินชีวิต “นาย” ที่เป็นคนเอาแต่ใจตัวเอง และมีอาการทางจิตที่น่าเกลียด แต่ก็แสดงให้เห็นคุณสมบัติของผู้นำหลายอย่างที่น่าพอใจ รวมทั้งการ “ใจกว้าง” ยอมรับฟังคนอื่นกับการมีเมตตาต่อคนรอบข้าง ไอยรา ตัวละครชายรองที่หลงรักนางเอกแต่ก็มี“คุณ”ที่เป็นผู้อุปการะอยู่แล้ว ว่าเป็นคนเลวแต่แท้จริงก็ไฝ่ดีงาม วิฑูที่ดูเหมือนหญิงที่เห็นแก่คณหาอาภรณ์ของตน แต่ความรักและความสำนึกในความเป็นแม่ก็มีมากไม่น้อย เช่นเดียวกับศรีวิภาที่ดูเหมือนเป็นผู้หญิงเลวที่ขอมเอาตนเข้าแลกกับความสุขทางวัตถุในชีวิต แต่โดยเนื้อแท้เธอก็มีความจริงใจกับคนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับวิฑูไม่น้อยเลย

แม้มุมและภาพชีวิตที่กฤษฎณา อโศกสิน เลือกระบายจะเป็นมุมและภาพที่เน้นการเกี่ยวพันกับคนระดับสูงของสังคม ทั้งยังเน้นให้เห็นบรรยากาศของการฟังเพื่อและการหมกมุ่นอยู่กับชีวิตส่วนตัวที่น่าละอายเป็นอย่างยิ่ง แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าภาพและมุมชีวิตเหล่านั้นก็คือ ความเป็นไปของชีวิตของคนในสังคมที่มีอยู่จริง ทั้งผู้เขียนยังทำให้เกิดการตระหนักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ที่ควรมีปัจจัยต่าง ๆ มากมายเหลือเกินเข้ามาเกี่ยวข้อง และคนที่มิ “สติ” ไม่เลื่อนไหลไปตามวัตถุหรือผู้คนที่แวดล้อมโดยง่ายเท่านั้นจึงจะสามารถพาชีวิตไปสู่ความถูกต้องดังงามอันน่าภาคภูมิใจได้

การดำเนินชีวิตของวิฑู แมนสรวง และทัศนิกา ทิวสภาค คือตัวอย่างของผู้หญิงสองคนที่ตรงกันข้าม คนหนึ่งไปสู่ความดีงามได้อย่างภาคภูมิ ในขณะที่อีกคนหนึ่งยับเยินและทุกข์ทรมานอย่างไม่มีทางเลือก

การได้รางวัลส.ป.อ.ของ “ตะวันตกคืน” และเป็นการได้เป็นครั้งที่สองของนักเขียนคนเดียวกันทำให้นาม “กฤษฎณา อโศกสิน” ถูกจับตามองจากนักอ่านเป็นกรณีพิเศษ ในขณะที่ “เรียมมนุษย์” เรื่องแรกที่ได้รับรางวัลสะท้อนภาพโลกวิถีในครอบครัว ในบ้านหลังเล็ก ๆ “ตะวันตกคืน” เรื่องที่สองของเธอก็ขยายภาพโลกวิถีจากครอบครัวไปสู่สังคม ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นว่า มนุษย์ที่น่ารังเกียจได้นำเอาโลกวิสัยเข้าไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องมือในการไต่เต้าพาชีวิตขึ้นไปสู่สถานะอันน่าพึงใจทางวัตถุ ทั้งที่การไต่เต้าขึ้นไปนั้นไม่ได้ทำให้จิตใจของเขามีความสุขสงบเลยแม้แต่น้อย

ไพลิน รุ่งรัตน์

ประวัติกฤษฎณา อโศกสิน

กฤษฎณา อโศกสิน เป็นนามปากกาของ นางสุกัญญา ชลสิทธิ์ เกิดเมื่อวันที่ 27 พฤศจิกายน พ.ศ.2474 ที่ตำบลลำราญราษฎร์ กรุงเทพมหานคร ได้รับการศึกษาชั้นประถมศึกษาที่จังหวัดอ่างทอง และจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ชั้นมัธยมศึกษาที่โรงเรียนราชินี(ต่าง) จนจบชั้นมัธยมปีที่ 8 แผนกวิทยาศาสตร์ เข้าศึกษาต่อชั้นอุดมศึกษาที่คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในระยะนั้นเป็นระยะที่ชีวิตมีความยากลำบาก เนื่องจากขาดที่พึ่งจึงยุติการศึกษาระดับอุดมศึกษากลางคัน แล้วออกมารับราชการที่กรมประมง กระทรวงเกษตร ได้ดำรงตำแหน่งบรรณารักษ์ตรีของห้องสมุดกรมประมง จนถึง พ.ศ.2513 จึงลาออกและยึดอาชีพเขียนหนังสือ

กฤษฎณา อโศกสิน เริ่มต้นด้วยการเขียนบทร้อยกรอง ตามด้วยเรื่องสั้นและเรื่องยาว มีผลงานเรื่องสั้น 100 กว่าเรื่อง นวนิยายเรื่องแรกชื่อว่า “ชีวิตเป็นของเรา” ใช้นามปากกา “กัญญ์ชลา”

เขียนเมื่อ พ.ศ.2497 ลงในนิตยสาร “ศรีสัพดาห์” ซึ่งขณะนั้นได้รับความนิยมจากมหาชนอย่างมาก ต่อมาได้เขียนลง “สตรีสาร” ชื่อเรื่อง “วิหคที่หลงทาง” และตั้งนามปากกาใหม่คือ “กฤษณา อโศกสิน” จากนั้นก็ได้สร้างสรรค์ผลงานต่อเนื่องเรื่อยมา ส่วนใหญ่เขียนในนาม “กฤษณา อโศกสิน” ตีพิมพ์ในนิตยสารหลายเล่ม อาทิ สกุลไทย สตรีสาร ลลนา ดินน

ผลงานของกฤษณา อโศกสิน ได้รับความนิยมอย่างสูง เกือบทุกเรื่องได้ตีพิมพ์รวมเล่ม บางเรื่องได้จัดพิมพ์หลายครั้ง และหลายเรื่องได้รับรางวัล ทั้งระดับนานาชาติ และระดับชาติ สร้างสรรค์ผลงานมาแล้วกว่า 44 ปี และมีผลงานรวมเล่มแล้วร้อยกว่าเรื่อง ได้รับการประกาศเกียรติคุณให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ เมื่อ พ.ศ.2531 ผลงานที่เป็นที่รู้จักกันดี นอกจาก “เรือนมุษย์” และ “ตะวันตกดิน” แล้ว ยังมี “ปูนปิดทอง” ได้รับรางวัลซีไรต์ ปี พ.ศ.2528 และมีนวนิยายที่ได้รับรางวัลจากคณะกรรมการพัฒนาหนังสือเป็นจำนวนมาก อาทิ “รากแก้ว” (รางวัลชมเชย ปี 2517) “ไม้ผลัดใบ” (รางวัลชมเชย ปี 2518) “ลมที่เปลี่ยนทาง” (รางวัลชมเชย ปี 2520) “ไฟหนาว” (รางวัลชมเชย ปี 2521) “กระเช้าสีดา” (รางวัลชมเชย ปี 2527) “บุษบกใบไม้” (รางวัลดีเด่น ปี 2528) “ลานลูกไม้” (รางวัลชมเชย ปี 2531) “ไฟทะเล” (รางวัลดีเด่น ปี 2532) “ภมร” (รางวัลชมเชย ปี 2532) “อ่านเก่าไฟใหม่” (รางวัลชมเชย ปี 2533) “เพลงบินใบจิว” (รางวัลชมเชย ปี 2534) “ชาวกรง” (รางวัลชมเชย ปี 2536) “เนื้อใน” (รางวัลชมเชย ปี 2538) “ข้ามสีทันดร” (รางวัลดีเด่น ปี 2539)

นอกจากนี้ เมื่อปี 2539 กฤษณา อโศกสิน ยังเป็นผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจากศูนย์วัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการแห่งประเทศไทย ให้เป็นหนึ่งในห้าสิบนักเขียนทั่วโลกที่มีผลงานดีเด่น ผู้ได้รับเหรียญที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปีของ GABRIELA MISTRAL นักเขียนหญิงชาวชิลีคนแรกที่ได้รับรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม

สร้อยทอง

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2517

นิมิตร ภูมิถาวร

(พ.ศ. 2478 - 2524)

ในฐานะนักเขียนร่วมสมัย นิมิตร ภูมิถาวรอาจจะมีได้อยู่ในหมวดหมู่ที่แบ่งกันกว้างๆ เป็นนักเขียนประเภทเรื่งรมย์ หรือ เป็น นักเขียนประเภท"ปัญญาชน นักคิด นักเขียน" เขาเติบโตมาจากนิตยสาร **ฟ้าเมืองไทย** ที่อาจินต์ ปัญงพรค์ เป็นนายท้ายถือหางเสือ อันมีลักษณะเฉพาะต่างไปจากนิตยสารผู้หญิงอย่าง**สกุลไทย สตรีสาร** หรือนิตยสารของกลุ่มที่เติบโตมาจากแวดวงรั้วการศึกษา

แต่ถ้าวงนิมิตร ในสาขานักเขียนนวนิยายที่ใช้ฉากชนบท ตัวละครเป็นชาวบ้านร้านทุ่ง เราอาจจะถือว่าเขาสืบสาย "นักเขียนที่เอื้อนนิยายลูกทุ่ง" (สำนวนของอาจินต์ จั่นทรัพย์) ไม่ เมืองเดิม แต่สำหรับเรื่อง **สร้อยทอง** ใจผู้อ่านอาจประหลาดไปถึงว่ามีเนื้อหา ท่วงทำนอง และสารกระเดียดไปทาง **ฟ้าบ่กั้น** ของลาวคำหอมมากกว่า

ไม่ว่าจะมองนิมิตร ในฐานะใด เขาเป็นนักเขียนที่มีคุณลักษณะพิเศษหลายประการ คือ พื้นเพประสบการณ์ชีวิต เนื้อหาของบรรดานิยายที่เขาสร้าง และ คุณค่าของงานในฐานะงานวรรณกรรม

ประสบการณ์ทั้งจากการรับราชการครู และอยู่ในชนบทเป็นเวลานาน เป็นเสมือน ประหนึ่ง"ข้อมูลพื้นฐาน" ให้นิยายของเขาไม่พุ่งลอยจากความสมจริง **แต่คุณครูด้วยคนแฝก** เป็นตัวอย่างตรงๆตัวอย่างหนึ่ง และ ตัวอย่างเสริมอีกตัวอย่างหนึ่งคือ **คนเผาถ่าน** แต่การถ่ายทอดประสบการณ์ซึ่งดูเหมือนจะเฉพาะเจาะจงอยู่ที่โรงเรียนหนึ่ง ตำบลหนึ่ง (เขาเคยเป็นครูอยู่ที่โรงเรียนบ้านไร่ อำเภอสรีสำโรง สุโขทัย) แต่แท้จริงแล้วเป็นการมองจากมุมจุลภาค ที่ส่องขยายให้เห็นลักษณะทั่วไป เพราะฉะนั้นในแง่เนื้อหา นิมิตรได้แสดงให้เห็นถึงปัญหาในชนบทในรูปต่างๆ ตั้งแต่เรื่องความยากจนที่รู้จักกันอยู่ ไปถึงเรื่องความขัดแย้งระหว่างคนต่างกลุ่มในหมู่บ้าน และการที่ข้าราชการใช้อำนาจบาทใหญ่ต่อราษฎรอย่างแสนซน ไปถึงรังแกกันตรงๆ

มีข้อสังเกต อยู่ว่าคนที่มองชนบทเป็นภาพที่สดสวย ผู้คนรยน้ำใจนั้นมักเป็นคนที่มิมีพื้นเพอาศัยอยู่ หรือมองจากมุมของคนในเมือง นิมิตรมิได้มองชีวิตบ้านนอกด้วยแว่นตาสีชมพู ชีวิตครู และชีวิตในชนบทบางด้านนั้น รันทด แค้นเกินกว่าคนที่จำอยู่ชั่วนาตาปีจะฝันเป็นอย่างอื่นไปได้ แต่กระนั้นในงานเขียนรูปนิยายนี้ นิมิตรสามารถวาดภาพให้เห็นความงามในความหม่นหมองของชนบทได้

"เดือนแปดแล้ว บ้านโลกยังคงแห้งแล้ง ฝนฟ้าไม่มีวิ้วว่าจะตก เปลวแดดแผดระยิบตลอดทุ่งหญ้าคามุงศาลาแห่งกรอบ งอหงิก เทบลุกเป็นไฟ ลมร้อนหมุนฝุ่นละอองเศษฟางแห้งพวยพุ่งขึ้นเป็นหย่อมๆ

ชาวบ้านนั่งหลบลมร้อนตามใต้ถุนและร่มไม้ บ้างก็นอนเอาแรงไว้ต่างคาเผ่าวัวควายค่อนกลางคืน" (แต่คุณครูด้วยคมแฝก)

แต่เนื้อหาภาพชีวิตชนบท บ่อยครั้งก็มิได้เป็นเพียงฉากหลังของเรื่อง กลับมาเป็นการบรรยายให้เป็นเสน่ห์ด้วยคุณค่าของตัวเอง สำหรับนักวิจารณ์ที่จะชี้ด้านด้อยของงาน ก็จะมีตัวอย่างให้ยกได้มาก แต่อีกนัยหนึ่ง การบรรยายฉากชีวิต ธรรมชาติก็ถือได้ว่าเป็นการบันทึกภาพไว้ ซึ่งนับวันเราจะยิ่งขาดงานที่นักเขียนมีประสบการณ์ และความสามารถในการบรรยายฉากโลกที่กำลังค่อยๆหายไป

"ดอกทองกวาวเปลี่ยนสี เทียวโรยแล้วร่วง พร้อมกับผลัดใบ ลมร้อนสวนทางกับลมหนาว ทุ่งนาเป็นสีน้ำตาลเข้มขึ้นทุกวัน ความร้อนอ้าวของท้องทุ่งทำให้คนหรือแม้แต่ควายไม่อยากไถ่หน้าออกไปพัวร่มไม้ชายคา วัวควายนอนเลียฟางแห้งที่คอกอยู่ตามร่มไม้" (สร้อยทอง น. 42)

อย่างไรก็ตาม ลักษณะการเขียนทำนองนี้ มิได้เสมอต้นเสมอปลายไปตลอด โดยเฉพาะในงานช่วงแรก มีการบรรยายที่ดูเป็นเหมือนรูปบทความ หรือเข้าลักษณะบ่นถึงสภาพสังคมประเภทตามแบบฉบับ"หัวก้าวหน้า"ซึ่งเป็นที่ยอมรับอยู่สมัยหนึ่ง แต่ในงานเขียนที่เมื่อมือเขามั่งขึ้น ข้อด้อยในงานเขียนฐานะนิยายนั้นลดหายไป นิมิตร ภูมิธวารจึงอาจจะเป็นชื่อนักเขียนตัวอย่างที่แสดงว่าปากกาที่ฝึกฝนอย่างยั้งยวดนั้นทำให้เขียนคมได้ เขาเขียนหนังสือรวมทั้งหมด 17 เล่ม เล่มที่ฉายแสงประกายกว่าเล่มอื่นๆของเขา คือ สร้อยทอง ที่แสดงชั้นเชิงลวดลายการประพันธ์ไว้อย่างน่านิยม

สร้อยทอง เป็นนวนิยายขนาดสั้นที่ดำเนินเรื่องกระชับ ปมประเด็นของเรื่องเปิดตั้งแต่บทต้นพร้อมๆไปกับการปล่อยตัวละครสำคัญๆออกมา การเริ่มต้นเช่นนี้เชื้อชวนให้ผู้อ่านใช้จินตนาการเป็น"ผู้ประพันธ์"เรื่องควบคู่ไปด้วย ทำให้การอ่านกับการวาดเรื่องในใจปะทะสังสรรค์กันระหว่าง 'ผู้ประพันธ์ในกระดาษ' กับ 'ผู้ประพันธ์ในใจ' ความสัมพันธ์นี้มีเพียงแต่จะทำให้เรื่องอ่านสนุก มีรสมีชาติในแง่ของผู้อ่านเท่านั้น สำหรับในแง่ของผู้เขียนแล้ว ยังเป็นการแสดงชั้นเชิงใน"ล้อ"กับฉบับในใจของผู้อ่านอีกด้วย กล่าวคือการกำหนดเรื่องต้องไม่ลอยเตลิดไปตามแรงฝัน แต่ต้องกำกับให้สมจริง (และนี่คือกฎเกณฑ์สำคัญดอกหนึ่งของนวนิยายแนวประหนึ่งเหมือนจริง : Realism) ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่ให้เรื่องดำเนินไปอย่างพื้นๆ อย่างผู้อ่านทั่วไปคาดการณื เดาเรื่องได้อย่างทะลุปรุโปร่ง เพราะถ้าเป็นเช่นนั้น เสน่ห์ของการอ่านก็สิ้นสุดลง ใน สร้อยทอง นิมิตร แสดงถึงความสามารถนี้ อย่างมีต้องจงใจนัก ด้วยว่าเชิงการเขียนของเขามาจากความชำชองในเรื่องเกี่ยวกับที่เขาสัมผัสอยู่เป็นทุน ในหลาย ๆ บทเขามีฉากบรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับชีวิตในชนบทอยู่มาก จนบางครั้งอาจจะมากเกินไป แต่ก็เชื่อว่าเสียดสำหรับผู้อ่านที่ส่วนใหญ่แล้วเห็นเป็นเรื่องแปลกใหม่ เช่นการดัก

นกเขา การหากบ การไปติดคออำเภอ การซ่อมกระท่อม ฯลฯ ฉากชนบทเหล่านี้บ้างก็เล่าด้วยว่ามีค่าในตัวของมันเอง แต่โดยรวมๆแล้วก็ประสานกลิ่นกันกับท้องเรื่อง

แต่ละบทของ **สร้อยทอง** แบ่งตามฉากเหตุการณ์ และตัวละครที่มีบทบาทหลัก เนื้อหาอยู่ทั้งในลักษณะที่ปิดจากนั้นๆไปในขณะเดียวกันก็"ส่งลูก"ต่อไปให้บทที่ตามมาได้อย่างต่อเนื่อง การแบ่งเนื้อหาทั้งเรื่องเป็นส่วนๆนั้นมีสัดส่วนกะทัดรัดเหมาะสม การเล่าเรื่องนั้นเน้นบทบาทองเดียวกับความเชื่อชาในชนบท ทั้งๆที่เหตุการณ์ที่เป็นไปอย่างไม่เร่งรีบ แต่เรื่องราวที่เกิดขึ้นนั้นหนักหน่วงในความรู้สึกของตัวเอกของเรื่อง คนที่ไร้อำนาจในสังคม ปัญหาที่ดูเหมือนเล็กน้อย สามารถนำไปสู่ปัญหาอื่นๆและรวมสังสมจนเป็นเรื่องใหญ่โตได้ เรื่องจึงดำเนินไปเหมือนคลื่นได้นำ ส่วนผิวน้ำที่สังเกตเห็นได้นั้นเรื่องไหลไปอย่างราบเรียบ น้ำเสียงของผู้เล่าเป็นน้ำเสียงของเรื่องบนผิวน้ำ เพราะฉะนั้นจึงเป็นน้ำเสียงที่ไม่ได้มุ่งจะเร้าอารมณ์เศร้า หรือให้สยอง ความจริงแล้วก็เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นเป็นประจำอยู่แล้วในชนบทไทย จึงเป็นเรื่องที่ไม่ได้เรียกน้ำตา แต่ชี้ให้เห็นสิ่งที่จะแก้ไข ส่วนจะรู้สึกหรือไม่ ขึ้นอยู่กับผู้ประพันธ์ในใจ ที่จะเล่าให้มโนธรรมของตนเองฟังด้วยน้ำเสียงอย่างไร และจะแต่งเรื่องต่อไปจากที่นิมิตรได้จบลงแล้วอย่างไร สำหรับผู้อ่านที่มีได้มีภูมิหลังใกล้เคียง คงมิได้รู้สึกนำตัวเองไปร่วมกับตัวเอก อาจจะเป็นข้อดีที่ผู้อ่านมองจากมุมนอก ทำให้ครองสติในการพิจารณาได้มากกว่า

สร้อยทอง เริ่มเรื่องเปิดฉากด้วยเสียงจันฮั่นเป็นสัญลักษณ์ของชีวิตของ "สร้อยทอง" ซื่อนกเขาที่ตัวเอกของเรื่องประสบประหม่อม และจบลงด้วยสภาพไร้เสียงของสร้อยทอง"สิ้นเสียงจันฮั่น" ถือได้ว่าเป็นศิลปะของการเปิดและปิดเรื่องที่ลงตัว "สร้อยทอง" คือตัวดำเนินเรื่อง เพราะมีเพียงแต่เรื่องจะใช้ชีวิตของ"สร้อยทอง" เป็นแกนนำดำเนินเรื่องเท่านั้น การเปิดและปิดเรื่องเช่นนี้ยังเป็นข้อกำหนดที่สำคัญระหว่างจุดเริ่มจนจุดจบอีกด้วย แต่ **สร้อยทอง** ไม่ใช่เรื่องของ"สร้อยทอง" โดยตรง แต่เป็นเรื่องพยาธิสภาพของสังคมไทยและระบบราชการ "สร้อยทอง"ตกเข้าไปอยู่ในกระแสของอำนาจที่"ผู้อยู่ในกรง"ไม่อยู่ในฐานะเป็นผู้กระทำแต่ถูกกำหนด **สร้อยทอง** จึงมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ที่ชะตากรรมของนก เป็นมรดกกรรมของมนุษย์

กระนั้นก็ใช่ว่า **สร้อยทอง** มีค่าเพียงเป็นสารที่บอกถึงสภาพที่ไม่มีทางออกของชาวบ้านเมื่อเผชิญกับอำนาจของข้าราชการ เพราะมีเรื่องทำนองนี้มากมายในคลังหนังสือของเรา และสารก็ ใช่ว่า จะแปลกใหม่นัก ด้วยว่าเป็นเรื่องที่คุ้นเคยกันกว้างขวางอยู่แล้ว การอ่าน**สร้อยทอง** ตามการตีความนี้ย่อมมิใช่เป็นเพียงการตีความเดียว แต่เป็นการตีความหนึ่ง

การที่**สร้อยทอง**ประกอบไปด้วยตัวละครหลากหลาย แม้ว่าจะเป็นนิยายขนาดสั้น ขนาดเพียง 139 หน้า แต่ในเชิงกลยุทธ์การประพันธ์แล้ว เป็นเสมือนหนึ่งเป็นการกวาดคล้อยไปในมุมกว้าง ทั้งในหมู่บ้านเอง กล้องก็จับไปที่หลายหน้าตา ไปจนถึงฉากที่อำเภอ ซึ่งยังให้เสียงพูดแก่ตัวละครรองๆลงไปอีก และการที่มี"มากหน้าหลายตา"ในเรื่องมิใช่ว่าจะเป็นการเสริมเข้ามาอย่างลอยๆ ตรงกันข้าม ตัวละครแต่ละตัวมีบทบาทในการทำให้เรื่องดำเนินไป หรือจะเรียกว่าแต่ละตัวละครมี

ส่วนเสริมให้ชะตาชีวิตของตัวเอกจบลงอย่างชวนหคหุใจอย่างที่เป็น ทำให้เมื่ออ่านเรื่องตลอดแล้ว ผู้อ่านอาจจะคิดไปถึงคำถามที่ถกเถียงกันในวิชาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ที่ว่า อะไรกำหนดชีวิตของมนุษย์ ชะตากรรมของตน เงื่อนไขสภาพทางสังคม-เศรษฐกิจ คนแวดล้อมรอบข้าง หรือตัวเองเป็นผู้ลิขิต *สร้อยทอง* เป็นเรื่องตัวอย่างหนึ่งที่ชวนให้คิดได้มาก เนื่องจากว่าปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่อย่างยิ่ง เรื่องที่ให้คำตอบง่าย ๆ จึงด้อยค่าเชิงให้ความคิด และ *สร้อยทอง* ห่างไกลจากความง่ายเช่นนั้น

สร้อยทอง ได้รับเลือกเป็นหนังสืออ่านนอกเวลาวิชาภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ข้อมมิได้หมายความว่า สำหรับผู้อ่านทั่วไปแล้วจะถือว่าเป็นหนังสือสำหรับเยาวชนเท่านั้น เพราะสิ่งที่สำคัญกว่าคือการให้ความหมายต่อเรื่องโดยผู้อ่านแต่ละคนเอง และค่าที่ไม่คลายมนต์ในการอ่านแต่ละครั้ง คือ ความต่างระหว่าง *สร้อยทอง* ฉบับของ 'ผู้ประพันธ์ในกระดาษ' กับ *สร้อยทอง* ฉบับของ 'ผู้ประพันธ์ในใจ'

ไวยันต์ รัชกุล

พิราบแดง

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2517

สุวรรณ วรดิลก

(พ.ศ. 2466 -)

พิราบแดง เป็นนวนิยายที่จัดอยู่ในประเภท นวนิยายสังคม (Sociological Novel) หรือนวนิยายประวัติศาสตร์ (Historical Novel) ตามการจัดประเภทของนวนิยายของสากล แต่ในสังคมไทยนิยมเรียกนวนิยายประเภทนี้ว่า “นวนิยายเพื่อชีวิต (ที่ดีงาม)” นวนิยายประเภทนี้ยังจัดอยู่ในข่ายงานวรรณกรรม หรือที่ฝรั่งเรียกว่า Literary Fiction ซึ่งนอกจากจะต้องมีโครงสร้างที่สมบูรณ์อย่างน้อย 5 ประการตามคำจำกัดความของลักษณะของนวนิยายแล้ว คือ Plot, Character, Point of View, Them, Tone and Style ยังเป็นงานเขียนที่มีจุดมุ่งหมายทางสังคม หรือ การเมืองที่ชัดเจน โดยใช้ความคิด หรือประสบการณ์มาผูกเป็นโครงเรื่อง (Plot) ใช้ศิลปะของวรรณศิลป์ (Tone and Style) มาดำเนินเรื่อง โดยผ่านมุมมองการเล่าเรื่อง (Point of View) หรือผ่านความคิดของตัวละคร แล้วสร้างตัวละคร (CharacterS) ที่มีจุดเด่นและลักษณะเฉพาะตัว เพื่อนำเสนอสาระ (Message หรือ Theme) ที่ผู้เขียนต้องการสื่อกับผู้อ่านโดยหวังจะให้มีผลสะท้อนต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม หรือต่อจิตสำนึก และทัศนคติ โดยทั้งหมดนี้จะต้องผสมผสานกลมกลืน (Harmony) กัน และมีเหตุผลทั้งหมด จึงจะจัดว่าเป็นวรรณกรรมที่ดี

ตัวอย่างของงานเขียนเหล่านี้ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้เวลาเขียนกันเป็นปี หรือ หลาย ๆ ปีกว่าจะกลั่นกรองออกมาได้ เช่น งานวรรณกรรมของ ชาร์ล ดิกเก้น ซึ่งก่อให้เกิดผลสะท้อนในด้านก่อให้เกิดการปรับปรุงสภาพโรงเรียนเด็กกำพร้าในกรุงลอนดอนงานของ Harriet Beecher Stowe เรื่องกระท่อมคนยากของลุงทอมซึ่งมีผลสะท้อนในการเปลี่ยนทัศนคติของคนผิวขาวต่อทาสผิวดำ และมีผลต่อมาก่อให้เกิดการเลิกทาสในอเมริกาในเวลาต่อมา งานของแมกซิม กอร์กี้ ซึ่งก่อให้เกิดผลสะท้อน ทำให้เข้าใจและเห็นใจชนชั้นล่าง ชนชั้นต่ำ โดยเฉพาะกรรมกร และนำมาสู่การปฏิวัติบอลเชวิค ในเวลาต่อมา เป็นต้น

งานข้างต้นนี้แตกต่างจากงานเขียนเชิงพาณิชย์ ที่ฝรั่งเรียกว่า Commercial fiction ซึ่งจุดมุ่งหมายในการเขียนของผู้เขียนก็เพื่อให้การประโลมโลกย์ หรือ ให้ความบันเทิง ใช้กลวิธีผูกปม ยั่วยวนชวนให้ติดตามอ่านเป็นสำคัญ และเป็นการเขียนเพื่อการพาณิชย์ ใช้เวลาสั้น ๆ ในการเขียนโดยไม่พิถีพิถันกับเกณฑ์ หรือ หลักเกณฑ์ของลักษณะของนวนิยายตามทฤษฎีสากล และมักจะเป็นเรื่องราวแนว รักใคร่ประโลมโลกย์ แบบแม่ตัวรวย (ผู้ดี) ลูกสะใภ้จน (ไพร่) หรือตรงกันข้าม สาระจะเน้นเรื่องความอิงฉ้อฉล ความเข้าใจผิดและการเหยียดหยามชาติตระกูลหรือฐานะ ซึ่งมักจะนำไปสู่ความหายนะ และมักจะจบลงอย่างสุขสันต์ งานเขียนสืบสวนสอบสวน งานเขียน

เรื่องผจญภัย ล่องป่าดงพงพี ฯลฯ งานเขียนแบบหลังนี้เรียกว่านวนิยาย มิใช่งานวรรณกรรม ซึ่งหมายถึงงานชั้นดีที่มีวรรณะ

อย่างไรก็ตาม งานเขียนทั้งสองประเภทนี้ไม่ว่าจะนำมาเปรียบเทียบ หรือ ตีค่า ด้วยบรรทัดฐานเดียวกันได้ เพราะเป็นงานคนละประเภท คนละจุดมุ่งหมาย เสมือนกับที่เราไม่าจะนำผลมะม่วงมาเปรียบเทียบ กับ มะนาวฉั่นใดฉั่นนั้น

คุณสุวรรณเริ่มเขียนพิราบแดงเมื่อปี พ.ศ. 2500 เมื่อเขามีวัย 34 ปี ในปีนั้นเขาผู้นำคณะศิลปินไทยเดินทางไปแสดงในประเทศจีนใหม่เพื่อกระชับและเปิดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนไทยและจีนเป็นคณะแรก ภายหลังจากจอมพลสฤษดิ์ทำรัฐประหารได้จับกุมนักการเมือง นักเขียน ปัญญาชนฝ่ายก้าวหน้าจำนวนมาก คุณสุวรรณก็ถูกจับกุมคุมขังข้อหาการเมืองด้วย

สาระ หรือ แก่นเรื่อง (Theme) ที่ผู้เขียนต้องการสื่อ หรือ ส่งให้ผู้อ่านผ่านเรื่องและตัวละคร คือ การอุทิศตัวเสียสละเพื่อพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของประชาชนชั้นล่างผู้เสียเปรียบ และอุทิศตัวเสียสละต่อสู้เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของประเทศชาติที่ถูกต่างชาติเข้ามาเอาเปรียบและสันติภาพที่ถาวรจะได้มาก็ด้วยการต่อสู้และการเสียสละอย่างไม่เห็นแก่ตัวอย่างแท้จริง นักพิราบที่เป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพ จึงมีสีแดง มิใช่สีขาว

ประวัติชีวิตจริงของผู้เขียนนั้นก็สอดคล้องกับสาระของนวนิยายเรื่องนี้ คือ ผู้เขียนได้ถูกจับด้วยข้อกล่าวหาทางการเมืองและถูกจำคุกถึง 4 ปีเต็ม ตั้งแต่ มกราคม 2501 - มกราคม 2505 เรื่องพิราบแดงนี้ ซึ่งเริ่มเขียนได้ 4 ตอน ก่อนถูกจับ จึงมีอันต้องหยุดไป และมาเขียนต่อเอาภายหลังจากเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม

ตัวละคร (Characters) ที่เด่นและสำคัญในพิราบแดงได้แก่ ไหลเวียน ซึ่งเป็นตัวแทน หรือ สัญลักษณ์ของเยาวชนรุ่นใหม่ที่เปี่ยมไปด้วยพลังงาน ความบริสุทธิ์ใจ และพร้อมที่จะอุทิศตนเสียสละเพื่อบรรลุเป้าหมาย ความเชื่อ หรือ อุดมคติของตน ด้วยเงื่อนไขภาวะความเป็นเผด็จการฟาสซิสต์ในขณะที่คุณสุวรรณเริ่มเขียนเรื่องพิราบแดง จึงจำเป็นต้องใช้ฉากต่างประเทศ และตัวละครไทย และฉากในประเทศไทย ในกรณีของไหลเวียน ในพิราบแดง หล่อนคือ สัญลักษณ์ ของเยาวชนรุ่นใหม่ที่อุทิศตนต่อสู้ คัดค้าน นายทุนนายหน้าต่างชาติ และนายทุนขุนศึกผู้ขายชาติ ซึ่งในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองของจีน เป็นผู้นำความหายนะอันใหญ่หลวงมาสู่ประชาชนจีน และสังคมจีน จนเป็นเงื่อนไขให้พรรคคอมมิวนิสต์จีนได้รับชัยชนะ

ตัวละคร อื่นที่เป็นองค์ประกอบในการเดินเรื่องคือ ชิว แม่ของไหลเวียน เจียนโก๊ะ พี่ชายของไหลเวียน และนายวัชร ชาติพัฒน์ นักเขียนจากแผ่นดินไทย

มุมการเดินเรื่อง (Point of View) ของพิราบแดง เป็นการเล่าย้อนอดีตของนักเขียนไทย วัชร ชาติพัฒน์นักเขียนเขกรับเชิญจากประเทศไทยไปเยือนจีน และพบรักกับไหลเวียน และนำเรื่องราวประวัติของเธอมานำต่อ

คุณค่าของนวนิยายเรื่องพิราบแดงที่เด่น ๆ มีอยู่ อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1. สารระ 2. ตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์ หรือตัวแทนของเยาวชนผู้มีความเสียสละและอุทิศตนเพื่อบรรลุดมคติของตน และ 3. บทบาททางประวัติศาสตร์ของนวนิยายเล่มนี้เมื่อตีพิมพ์ออกมา

สารระ หรือ Message หรือ Theme ของพิราบแดงมีลักษณะเป็นสากล และไม่ขึ้นต่อกาลเวลา มีลักษณะสร้างสรรค์ต่อสังคม โดยการเรียกร้องความเสียสละเพื่อพิทักษ์รักษาความยุติธรรมของสังคม เรียกร้องสันติภาพถาวร และ คัดค้านการเอารัดเอาเปรียบของมหาอำนาจต่างชาติ

ตัวละครเป็นตัวแทนของผู้หญิงยุคใหม่ที่ผู้เขียนต้องการจะเห็นหรือ ให้เกิด ขึ้นในสังคมไทย คือ เป็นผู้หญิงที่มีความคิด มีความเสียสละ มีความรักชาติ รักความเป็นธรรม โดยเฉพาะในภาวะที่ผู้หญิง ในสังคมตะวันออกไม่ว่าจะเป็นจีน ญี่ปุ่น หรือ ไทย ยังมีค่านิยมว่าเป็นช้างเท้าหลังอยู่ และตัวละครเช่นนี้ยังมีไม่มากในนวนิยายไทย ให้เขียนจึงเป็นแบบอย่างของผู้หญิงยุคใหม่ของเยาวชนรุ่นใหม่ และเป็นตัวละครที่ควรจะมีมากกว่านี้ในนวนิยายไทย

โครงเรื่อง หรือ การผูกเรื่อง และการเดินเรื่องของพิราบแดงไม่น่าเบื่อหน่ายมีความผสมผสานกลมกลืนชวนติดตาม อ่านสนุก และสร้างความสะเทือนใจ เช่น บทที่ 8 ตอน แม่ของประชาชน เป็นต้น

ความรักระหว่างวาระ และไผ่เยียน ซึ่งมีโอกาสได้ใกล้ชิดกัน และทั้งคู่มีอุดมคติ และทัศนคติในการมองดูโลก โดยเฉพาะทางด้านการเมืองที่คล้ายคลึงกัน ก็เป็นความรักที่สะอาดบริสุทธิ์ ไม่ได้ปล่อยให้อารมณ์นำพาไปสู่การละเมิดจาริต ประเพณี และศีลธรรม แต่เป็นความรักในทหรณะใหม่ ดังที่ไผ่เยียนเขียนถึงวาระดังนี้

“ฉันรักคุณมิใช่เพื่อให้ชีวิตของคุณมาครอบครองในฐานะชีวิตร่วมที่สมรัก หรือ รักคุณเพื่อความเพื่อฝันอันแสนสุขของหัวใจหญิงสาว แต่ฉันรักคุณด้วยดวงตาที่ฝากมากับดวงดาวบนท้องฟ้า ซึ่งมันจะตั้งคำถามคุณว่า คุณได้ปฏิบัติภารกิจที่มุ่งรับใช้มวลชนแล้วหรือยัง คุณพร้อมแล้วที่จะเสียสละประโยชน์สุขส่วนตัว เพื่อความสงบสุขและเป็นธรรมของสังคมแล้วหรือยัง คุณได้ใช้ปากกาของคุณพันดูกับอำนาจเผด็จการฟาสซิสต์ หรืออำนาจอธรรมที่กดขี่ประชาชนอย่างเปิดเผยแล้วหรือยัง”

บทบาททางประวัติศาสตร์ ของพิราบแดง ซึ่งตีพิมพ์ออกมาภายหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เล็กน้อยนั้น ประวัติศาสตร์ในช่วงนั้นได้พิสูจน์ให้เห็นเป็นประจักษ์แล้วว่า ไผ่เยียนได้มีบทบาทเป็นแบบอย่างให้กับเยาวชนไทยจำนวนไม่น้อยในยุคนั้น และได้มี “ไผ่เยียน” ไทยเป็นพันเป็นหมื่นคนทั้งชายและหญิง ที่เสียสละอุทิศตนเพื่ออุดมคติ ในการพิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของชาติจากการครอบงำของมหาอำนาจอเมริกา ดังกรณีเดินขบวนขับไล่ฐานทัพ 26 มีนาคม 2519 และการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับกรรมกรและชาวนาเพื่อเรียกร้องความสงบสุขและความเป็นธรรมของสังคม

พิราบแดงจึงนับเป็นหนังสือที่น่าอ่านเล่มหนึ่งทั้งในเชิงการศึกษาวิธีเขียนนวนิยายสังคมที่มีวรรณศิลป์ชวนอ่าน เมื่ออ่านแล้วก็ได้ทั้งความบันเทิง มุมมอง และทัศนคติใหม่ในการมองดูโลก เข้าใจโลก เข้าใจจิตใจของเขวachsenและบทบาทของเขาเหล่านี้ ซึ่งมักจะเป็นแนวหน้าหรือ กองหน้าของการเคลื่อนไหวในสังคมในช่วงวิกฤติของประวัติศาสตร์เสมอ เหตุการณ์เช่นนี้มักจะทำให้เกิดซ้ำอีก และอาจจะเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต ให้เขียนจึงเป็นสัญลักษณ์ที่จริง ในเงื่อนไขเฉพาะทางประวัติศาสตร์ทั้งในอดีต และในอนาคต

หลังจากเขียนพิราบแดง ภายหลังเขาได้เขียนพิราบเมิน ซึ่งมองจีนยุคเปลี่ยนแปลง หนังสือที่น่าสนใจของเขายังอีกเล่มหนึ่งคือ รวมเรื่องสั้น “เหนือจอมพลยังมีจอมคน” (2533)

กมล กมลตระกูล

20 กรกฎาคม 2540

ประวัติ สุวัฒน์ วรดิลก

สุวัฒน์ เกิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2466 เป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวนพี่น้องชายหญิงทั้งหมด 9 คน ของอำมาตย์โทพระทวีปรัฐประศาสน์ (วร วรดิลก) และนางจรัส วรดิลก จบการศึกษามัธยมศึกษาที่โรงเรียนวัดโสมนัสสวรวิหาร และมัธยมศึกษาที่ โรงเรียนเบญจมบพิตร ได้เข้าศึกษาต่อที่แผนกเตรียมปริญญามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง รุ่นที่ 3 หรือ ต.ม.ธ.ก. รุ่น 3 ในพ.ศ. 2483 และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปี 2485 แต่ไม่ชอบกฎหมาย จึงเรียนไม่สำเร็จ และหันมาเขียนหนังสืออย่างจริงจัง

สุวัฒน์เขียนเรื่องสั้น, นิยาย, และบทละคร ไว้จำนวนมาก เขามีนามปากกาหลายนาม โดยใช้ แตกต่างกันไปตามลักษณะของข้อเขียน เช่น นามปากกา “รพีพร” ใช้เขียนเรื่องแนวรัก ๆ ใคร่ ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายในการเขียนเพื่อหารายได้มายังชีพ นามปากกา “ไพโร วิษณุ” ใช้เขียนเรื่องเกี่ยวกับป่าเขาถ้ำนาไพร โดยมีจุดมุ่งหมายในการเขียน เช่นเดียวกับกับนามปากกาแรก นามปากกา “ติวะ รมชิต” ใช้สำหรับเขียนสารคดีทั่วไป ส่วนชื่อจริงมักใช้กับงานเขียนเชิงสังคม ที่มีจุดมุ่งหมาย “เพื่อชีวิตที่ดีงาม” ของสังคมและประชาชนระดับล่างที่ยังล้มตาอาปากไม่ขึ้น เขาได้รับการคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ในปี 2534

ลูกอีสาน

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2519 (บรรณกิจ)

คำพูด บุญทวี

(พ.ศ. 2471-)

ลูกอีสาน เป็นการนำเอาเรื่องราวจากประสบการณ์ที่ผู้เขียนพบเห็นถ่ายทอดในรูปนิยาย โดยได้เขียนเป็นตอน ๆ ประมาณ 36 ตอน เพื่อพิมพ์ลงในนิตยสารฟ้าเมืองไทย ช่วงปี พ.ศ. 2518-2519 ลูกอีสานใช้วิธีการเล่าเรื่องราวโดยผ่านเด็กชายคุณ ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ในถิ่นชนบทของอีสาน แถบที่จัดได้ว่าเป็นถิ่นที่แห้งแล้งแห่งหนึ่งของไทย ชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวเด็กชายคุณ ประกอบด้วยพ่อแม่ และลูก 3 คนและเพื่อนบ้านในละแวกนั้นไม่มีความแตกต่างกันนัก นั่นก็คือ ความจนข้นแค้นต้องหาอาหารตามธรรมชาติทุกอย่างที่กินได้ เมื่อความแห้งแล้งอย่างรุนแรงมาเยือน ครอบครัวเพื่อนบ้านก็เริ่มอพยพออกไป แต่ครอบครัวของเด็กชายคุณและกลุ่มที่สนิทชิดเชื้อกันยังคงอยู่ เพราะเขามีพ่อและแม่ที่เอาใจใส่ ขยันขันแข็งไม่ย่อท้อภัยและอุปสรรคต่าง ๆ ตลอดจนมองเห็นความสำคัญของการศึกษา แม้จะยากจนอย่างไร เด็กชายคุณก็ได้เข้าเรียนในระดับการศึกษาประถมศึกษา เด็กชายคุณมีเพื่อนสนิทชื่อจันดี ผู้เป็นคู่หูในการทำอะไรด้วยกันตามประสาเด็กผู้ชายแล้วยังมีครอบครัวของทิดจุ่นและพี่คำทอง สองสามีภรรยา เป็นต้น

ในเรื่องราวแต่ละตอน ผู้เขียนได้เล่าถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อของชาวอีสาน รวมไปถึงการบรรยายถึงสภาพความเป็นไปตามธรรมชาติของผู้คนและสภาพแวดล้อม เช่น การเกี่ยวพาราสีกันของทิดจุ่นและพี่คำทอง จนท้ายที่สุดก็ได้แต่งงานกัน การออกไปจับจิ้งหรีดของคุณ การเดินทางไปหาปลาที่ลำน้ำชีเพื่อนำปลามาทำอาหาร และเก็บถนอมเอาไว้กินนาน ๆ ด้วยการทำปลาร้า เป็นต้น นอกจากนั้นยังแทรกความสนุกสนานเพลิดเพลินจากการทำบุญตามประเพณีไว้หลายตอนด้วยเช่นกัน ได้แก่ การจ้างหมอลำหนุ ซึ่งเป็นหมอลำประจำหมู่บ้าน ลำคู่กับหมอลำฝ่ายหญิงที่จ้างมาจากหมู่บ้านอื่น ทั้งกลอนลำและการแสดงออกของหมอลำทั้งสองสร้างความสนุกสนานครึกครื้นแก่ผู้ชมที่มาเที่ยวงานอย่างมาก

ผู้เขียนนิยมยกย่องความขยันหมั่นเพียรของผู้ชาย ดังข้อความในตอน จับกบ จับเขียด ว่า

“สักครู่มีเสียงแคนของพ่อเบา ๆ ดังอยู่บนเกวียน คุณมองไปเห็น ยี่สุนกับบุญหลายค้มมืออยู่แปะ ๆ แม่พูดว่า พ่อฉันไม่เคยบ่นว่าเหน็ดเหนื่อย อยู่สักหน เมื่อคุณใหญ่ขึ้นมาทำงานได้มาก ๆ ก็ต้องมีความอดทนเหมือนพ่อ”

หรืออีกนัยหนึ่งก็กล่าวได้ว่าเป็นการสร้างภาพลักษณะนิสัยของคนอีสานให้ผู้อ่านได้มองเห็นภาพที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นยังกล่าวถึงความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันซึ่งกันและกันในเรื่องของอาหารการกิน เช่น ในตอน ยิงนกเลกแกงหม้อ

“แม่รับยอดผักจากยายแล้วส่งให้คุณถือ แล้วล้วงปลาต้มปลาขาวขึ้น
มาห่อให้แก่ถึง 4 ตัว ยายก็พูดพึมพำขึ้นว่าขอให้เจ้ากับลูกอยู่เย็นเป็นสุข
เถอะ”

กล่าวได้ว่าลูกอีสานเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวจากประสบการณ์ด้วยภาษาที่ตรงไปตรงมา และแสดงให้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชาวอีสานว่าต้องเผชิญกับความยากลำบากอย่างไร การเรียนรู้ที่จะอดทนเพื่อเอาชนะกับความยากแค้นตามธรรมชาติ ด้วยความมานะบากบั่น ความเอื้ออารีที่มีให้กันในหมู่คณะ ความเคารพในระบบอาวุโส สิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในแต่ละตอนของลูกอีสาน รวมทั้งการแทรกอารมณ์ขันลงไปด้วย

อาจันต์ ปัญจพรรค์วิจารณ์คำพูดผู้เขียนเรื่องนี้ไว้ว่า “เจ้าหนุ่มอีสานที่พ่อให้มรดกสำคัญคือ กำปั้น 2 อัน ได้ตะลุยจากอีสานลงมาเมืองล่างแล้วล่องไปได้ ได้กลายเป็นนักเขียนเรื่องอิงประสบการณ์ชีวิตจริง หลักความยากลำบากยากเข็ญออกมาเป็นคิ้วหนังสือทำชื่อเสียงและรายได้ด้วยสำนวนลุ่ม ๆ แบบแปลกประหลาด ซึ่งมีลีลาอารมณ์ขัน และความทรหดอดทนอย่างกร้าน เกรียมผสมกันอยู่ในเนื้อความและอารมณ์มาเป็นแก่นเป็นแกนเสริมด้วยความคิดและอารมณ์”

ลูกอีสานได้รับรางวัลดีเด่น ประเภทนิยาย ของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ในปีพ.ศ. 2519 และรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) ปีพ.ศ. 2522 นักวิจารณ์บางท่านมองว่าเป็นเหมือนนิยายกึ่งสารคดีมากกว่าจะเป็นนิยายที่มีคุณค่าทางวรรณศิลป์ถึงระดับ แต่กล่าวโดยรวมแล้วก็เป็นหนังสือดีที่สะท้อนสังคมชนบทอีสานในแง่มุมหนึ่งได้อย่างน่าสนใจ

พินิต เมฆสวัสดิ์

ประวัติ คำพูน บุญทวี

คำพูน (หรือชื่อเดิมว่านายถูน) บุญทวี เกิดเมื่อวันที่ 26 มิถุนายน 2471 ที่บ้านทรายมูล ตำบลทรายมูล กิ่งอำเภอทรายมูล จังหวัดยโสธร บิดาเป็นครูประจำตำบล ชื่อนายสนิท บุญทวี มารดาชื่อนางถูน บุญทวี เป็นบุตรคนโตในจำนวนพี่น้องทั้งหมด 7 คน สำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ที่โรงเรียนบ้านเกิด และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนสายปรีชาบัณฑิต จังหวัดยโสธร

คำพูนเดินทางเข้ามาหางานทำในกรุงเทพฯ โดยรับจ้างทำงานเป็นกรรมกรเป็นเวลา 3 ปี และจึงลงไปทำงานอยู่ทางภาคใต้ คำพูนสอบเข้าเป็นครูประชาบาล โดยสอบบรรจุสอนได้ที่ โรงเรียนบ้านควนชัย หรือบ้านกะเต้ จังหวัดสตูล จากนั้นจึงย้ายไปอยู่อำเภอตะลุง ในจังหวัดสตูล คำพูนแต่งงานและมีบุตรสาว 3 คน เขาได้ยึดอาชีพครูสอนหนังสืออยู่ 10 ปี ก็ต้องลาออก แล้วกลับไปสอบเป็นผู้คุมักโทอยู่ทางภาคใต้ อีก เคยเป็นผู้คุมอยู่ถึง 5 แห่ง

คำพูนเริ่มเขียนหนังสือเมื่อปี พ.ศ. 2513 เรื่องสั้นเรื่องแรกที่เขาส่งไปยังนิตยสารฟ้าเมืองไทย คือเรื่อง รักในหลวงเล็ก แต่อาจินต์ ปัญจพรรค์เปลี่ยนชื่อให้ใหม่เป็นนิทานลูกทุ่ง จนถึงปี พ.ศ. 2516 เขาเขียนเรื่องสั้นได้ประมาณ 10 เรื่อง และยังมีเรื่องสั้นขนาดยาวอีก 3 เรื่อง ในช่วงนี้เอง อาจินต์ ปัญจพรรค์ แนะนำให้คำพูน อ่านหนังสือแปลเรื่องบ้านเล็กในป่าใหญ่ (ของลอร์รา อิงเกิล วัลเดอร์) จึงทำให้เขาเกิดแรงบันดาลใจ เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของคนชนบทในอีสาน เขาจึงลงมือเขียนเรื่อง ลูกอีสาน พิมพ์เป็นตอน ๆ ในนิตยสารฟ้าเมืองไทย ในปี 2518-2519 ซึ่งเป็นนิยายที่ได้รับรางวัลนวนิยายดีเด่นในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2519 และต่อมาในปี พ.ศ. 2522 ก็ได้รับอีกรางวัลหนึ่ง คือรางวัลซีไรต์ (รางวัลวรรณกรรมอาเซียน) ประเภทนิยายดีเด่น นอกจากนั้นยังมีเรื่องนายอ้อยทมิฬอีกเรื่องที่ได้รับรางวัลจากสมาคมผู้พิมพ์และผู้จัดจำหน่ายหนังสือเมื่อปีพ.ศ. 2521 หลังจากนั้นมา คำพูนได้ผลิตผลงานเขียนออกมาเรื่อย ๆ โดยเฉพาะเรื่องสั้น และนวนิยาย เช่น เลือดอีสาน คำให้การของคนคุก หอมกลิ่นปลาร้า หูดนักเลงลูกทุ่ง เป็นต้น ปัจจุบันคำพูนเขียนหนังสือเป็นอาชีพ

นิทานเวตาล

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2461

โดย น.ม.ส. (พระราชวรรังษีเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์)

(พ.ศ. 2419 - 2488)

นิทานเวตาล จัดเป็นเพชรน้ำเอกในวรรณกรรมไทยเล่มหนึ่ง ที่อุบัติขึ้นในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พระราชวรรังษีเธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (พระนามเดิม : พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส) ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเมื่อปีพุทธศักราช 2461 และทรงจัดพิมพ์ออกสู่ท้องตลาดเป็นครั้งแรกโดยพระองค์เองในปีเดียวกัน นิทานเวตาล จัดเป็นพระนิพนธ์ น.ม.ส. ที่ประสบความสำเร็จเป็นอย่างสูง เพราะได้รับการต้อนรับชื่นชมจากผู้อ่านอย่างกว้างขวาง นับแต่เริ่มเผยแพร่ และมีจำนวนพิมพ์นับครั้งไม่ถ้วนในโอกาสวาระต่าง ๆ จนเมื่อหลัง 25 พุทธศตวรรษ ก็ยังมีความนิยมในหมู่เชื้อพระวงศ์นำ นิทานเวตาล มาจัดพิมพ์เผยแพร่ในงานพระราชทานเพลิงศพ ดังที่ปรากฏในคำนำหนังสืองานพระราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรรังษีเธอ พระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์ นฤมล ดังนี้

“นิทานเวตาล เป็นนิทานอ่านเพลิน ให้ความรู้ ให้น่าคิด
เพิ่มพูนสติปัญญาและไหวพริบ มีขันติธรรม เป็นหนังสือประเภทที่
ท่านแม่โปรดทรง ลูก ๆ จึงได้ขอประทานอนุญาต หม่อมเจ้าพร
พิมลพรรณรัชนี¹ มาจัดพิมพ์เป็นที่ระลึกในวันพระราชทานเพลิง
พระศพท่านแม่...” (นิทานเวตาล ของ น.ม.ส. พิมพ์ในงานพระ
ราชทานเพลิงพระศพ พระเจ้าวรรังษีเธอ พระองค์เจ้าประภาวสิทธิ์
นฤมล ในพลเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัคร
โยธิน ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส, 13 พฤษภาคม 2506)

นอกจากนี้ นิทานเวตาล ยังได้รับคัดเลือกให้เป็นแบบเรียนตามหลักสูตรของกระทรวง
ศึกษาธิการในบางยุคสมัยแม้เมื่อหลัง 25 พุทธศตวรรษ เช่นกัน แสดงว่า ผลงานของน.ม.ส. เป็น
ที่รู้จักและยกย่องในหมู่ผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิทางวรรณคดีของชาติ นอกจากนิทานเวตาลแล้ว ก็ยังมี
จดหมายจากวางหรีด และ สามกรุง เป็นนิพนธ์ของพระองค์ท่านเช่นกัน ได้รับการคัดเลือก

¹ ราชวงศ์ที่ 2 ของน.ม.ส. พระนามเดิมคือ หม่อมเจ้าหญิงพรพิมลพรรณ วรวรณ พระธิดาในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระ
นราธิปประพันธ์พงศ์, มีพระโอรสและพระธิดาสองพระองค์ คือ หม่อมเจ้าหญิงวิภาวดี รังสิต (ว. ณ ประมวลมารค) และหม่อม
เจ้ากัญเชษ รัชนี

ติดกลุ่มวรรณคดีของชาติในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ รวมไปถึงงานด้านวรรณคดีอื่น ๆ ที่ผู้ได้ชื่อนักอักษรศาสตร์มีอาจจะเลยได้ เช่น **กนกนคร** และ **พระนาคำจันทน์**

นิทานเวตาล จัดอยู่ในประเภทวรรณคดีนิทานร้อยแก้ว มีร้อยกรองแทรกเป็นบางตอน ต้นเค้าของ **นิทานเวตาล** มาจากวรรณคดีอินเดียโบราณ ที่แต่งเป็นภาษาสันสกฤต ชื่อ **เวตาลปัญญาวิสติ** (คือ นิทานเวตาล 25 เรื่อง) ซึ่ง **ศิวทาส** กวีสันสกฤตแต่งไว้แต่โบราณกาล มีความเก่าแก่ก่อนพุทธกาล คือ เกินกว่า 2500 ปีล่วงมาแล้ว ต่อมา **โสมทวะ** ได้นำมารวมเข้าไว้ใน **กถาสรริตสาคร** ซึ่งเป็นหนังสือรวบรวมนิทานต่าง ๆ ที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายทั่วอินเดีย ต้นฉบับ **เวตาลปัญญาวิสติ** ที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน มีทั้งสำนวนฉบับภาษาสันสกฤตและฉบับภาษาสันสกฤตอินเดียนตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ **เวตาลปัญญาวิสติ** ได้เป็นที่รู้จักและสนใจของผู้รู้ชาวอังกฤษ มีการแปลเป็นฉบับภาษาอังกฤษอีกหลายสำนวน น.ม.ส. ทรงเลือกฉบับของเซอร์ริชาร์ด เบอร์ตัน (Sir Richard Burton)² ซึ่งมีนิทาน 11 เรื่อง โดยทรงแปลเรียบเรียงจากฉบับของเซอร์ริชาร์ด เบอร์ตัน 9 เรื่อง จากฉบับภาษาอังกฤษอีกสำนวนหนึ่งของ ซี. เอช. ทอว์นีย์ (C. H. Tawney)³ อีก 1 เรื่อง **นิทานเวตาล** สำนวนภาษาไทย ฉบับของน.ม.ส. จึงประกอบด้วยนิทานทั้งหมด 10 เรื่อง

จากความเป็นมาดังกล่าว แม้ว่าฉบับของน.ม.ส. จะแปลเรียบเรียงจากฉบับภาษาอังกฤษ แต่ก็กล่าวได้ว่า **นิทานเวตาล** ของน.ม.ส. มีที่มาจากขุมคลังภูมิปัญญาตะวันออก (อินเดีย) โดยแท้จริง และยังถือได้ว่า **นิทานเวตาล** มีที่มาแรกเริ่มจากวรรณคดีมุขปาฐะ (Oral Literature) เพราะเป็นนิทานที่เล่าสู่กันฟัง รู้จัก สืบทอด และเผยแพร่กันอย่างกว้างขวางหลายสำนวน ผ่านกันมาหลายชั่วรุ่นคน นับเนื่องสืบมาหลายพันปี **นิทานเวตาล** จึงเป็นหนังสือที่ใช้อ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลินก็ได้ หรือนำมาใช้ศึกษาเพื่อเข้าใจโลกทัศน์ วิถีคิด สภาพสังคม พฤติกรรมมนุษย์ และภูมิปัญญาของชาวอินเดียโบราณอย่างจริงจังก็ได้ คุณค่าของ**นิทานเวตาล** จึงมิได้จำกัดเพียงเป็นประโยชน์ด้าน “วรรณคดีศึกษา” หากยังเป็นความรู้ด้าน “คติชนวิทยาตะวันออก” ซึ่งน่าจะเป็นประโยชน์ต่อความเข้าใจเรื่องวิถีเอเชีย (Asian Way) อันกำลังเป็นกระแสความสนใจอย่างกว้างขวางอยู่ในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า ในบรรดาพระนิพนธ์ของ น.ม.ส. ซึ่งมีอยู่จำนวนมาก และ**นิทานเวตาล**ก็ติดอันดับเป็นงานวรรณคดีเรื่องสำคัญของ น.ม.ส. ที่ได้รับยกย่องว่า

² ฉบับของ Sir Richard Burton ใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า *Vikram and the Vampire* พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1870 มีชื่อว่า *Tales of Hindu Devilry*

³ ฉบับของ C.H. Tawney (Tawney and Penzer) พิมพ์ครั้งแรก ค.ศ. 1880

“เป็นงานประพันธ์ชิ้นสำคัญที่แสดงลีลาการเขียนร้อยแก้วของน.ม.ส. ได้อย่างดีเยี่ยม...ความไพเราะและความแจ่มแจ้งในท่วงทำนองการบรรยายร้อยแก้วของ น.ม.ส. ในเรื่องนี้มีเพียงใด ไม่จำเป็นต้องกล่าว ผู้ที่อ่านมาแล้วย่อมตระหนักในความจริงข้อนี้ได้ดีด้วยตนเอง” (ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคงา, “น.ม.ส. กับวรรณคดีสันสกฤต” ใน “ชุดชีวิตและงาน” น.ม.ส. โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2519 : 89)

แต่ดูเหมือนว่า นิทานเวตาล ของน.ม.ส. จะได้รับความสนใจน้อยที่สุดในหมู่นักวรรณคดีศึกษา ที่ศึกษา น.ม.ส. อย่างจริงจัง ไม่ว่าจะเป็นในงานของยุพร แสงทักษิณ (2519 : 128,141) และศักดิ์ศรี เข้มมั่นคงา (2519 : 89) เหตุผลประการสำคัญ อาจจะเป็นเพราะนักวรรณคดีศึกษาท่านเหล่านี้ มีการอภิปรายและวิธีการประเมินคุณค่างานวรรณคดีที่เป็นแนว “แบบแผน” เน้นที่ความอลังการของภาษา ความงดงามเชิงวรรณศิลป์ โครงสร้างทางวรรณคดี และโยงเปรียบเทียบกับคุณค่าวรรณคดีสันสกฤตแนวคลาสสิก ดังที่ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคงา ให้แก่

“หนังสือเรื่องนี้ (นิทานเวตาล) ไม่ใช่งานที่แสดงคำสอนแท้จริงในศาสนาพราหมณ์ แต่ก็ไม่ได้แสดงคำสอนในศาสนาพุทธและศาสนาจีนอย่างแจ่มชัด แม้จะมีปรากฏอยู่บ้าง เพียงแต่มีแนวตั้งสอนบางอย่างเอนเอียงไปทางลัทธิตันตระ และอธิบายเกี่ยวกับธรรมศาสตร์ นิติศาสตร์ และกามศาสตร์อยู่บ้างบางตอน อย่างไรก็ตาม เราอาจจะนับเรื่องนี้เป็นวรรณคดีคำสอน (Didactic Literature) ได้เรื่องหนึ่ง แม้จะไม่ค่อยมีอะไรเป็นขึ้นเป็นอันในทางสั่งสอนเท่าใดนัก”

(ศักดิ์ศรี เข้มมั่นคงา 2519:89)

แนวความคิดวิจารณ์และประเมินคุณค่างานวรรณคดีลักษณะนี้ จัดเป็น “สำนักคิด” หนึ่งที่เป็น “กระแสหลัก” ใน “เทวาลัย” หรือภาควิชาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มาเป็นระยะเวลายาวนาน แม้จนถึงช่วงปี พ.ศ. 2519 ที่ อาจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการหนังสือ ชุด “ชีวิตและงาน” ของ น.ม.ส. โดยคำเชิญของคณะกรรมการบริหาร มูลนิธิ โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ระยะที่มี อาจารย์เสนห์ จามริก เป็นประธานกรรมการ อาจารย์สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร ในขณะนั้นก็อยู่ใน “กระแสหลัก” นี้ ดังที่ได้สะท้อนออกมาในการประเมินค่า “น.ม.ส.” โดยตรงว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเชิงกวียิ่งกว่าอื่น :

“พระราชวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ประสูติ ณ วันที่ 10 มกราคม พ.ศ. 2419 บัดนี้ครบรอบหนึ่งศตวรรษแห่งวาระประสูติของพระองค์ท่าน ผู้ทรงได้รับคำยกย่องว่า ทรงเป็นหนึ่งในกวีแห่งยุครัตนโกสินทร์

อันที่จริง พระองค์มิได้ทรงเป็นเพียงกวีเท่านั้น หากยังทรงเป็นนักเศรษฐศาสตร์ นักสหกรณ์ นักหนังสือพิมพ์ นักปาถกฐา และตลอดถึงนักกีฬาด้วย

แต่ในบรรดาความเชี่ยวชาญทั้งปวงนี้ ที่เด่นอยู่ในความคิดของคนทั้งหลาย คงจะเป็นความเชี่ยวชาญในเชิงกวียิ่งกว่าสิ่งอื่น

พระนาม “น.ม.ส.” เป็นที่รู้จักกันทั่วถึงไม่ว่าในหมู่นักวรรณคดีรุ่นอาวุโสหรือนักเรียนชั้นมัธยม ฉะนั้นน่าจะกล่าวได้ว่า ในความคิด ความรู้สึกของคนทั้งหลาย พระองค์ทรงเป็น “กวี” ยิ่งกว่าที่ทรงเป็น “นัก...” อื่นๆ”

(สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร 2519 : คำนำเสนอ)

อย่างไรก็ตาม หนังสือ “ชีวิตและงาน” ของ น.ม.ส. เล่มนี้ก็ได้ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับพระประวัติของน.ม.ส.อย่างกว้างขวางรวมทั้งมี “บรรณนิทัศน์” แสดงผลงานพระนิพนธ์ของท่านอย่างละเอียด ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อความเข้าใจใน “พระอัจฉริยภาพ” และ “พระปรีชาสามารถ” ของพระองค์ท่านอย่างรอบด้านลึกซึ้งต่อไปสำหรับผู้สนใจรุ่นหลัง โดยเฉพาะเมื่อเวลาได้ผันผ่านไปกว่า 20 ปี ในปีนี้ (พ.ศ. 2541) สังคมไทยและโลกปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วค่อนข้างมาก ทฤษฎีทางการศึกษาวรรณคดีและฐานความคิดใหม่ ๆ ได้เข้ามาเป็นตัวแปรที่ทำให้จำเป็นต้องมีการ “ทบทวน” การประเมินบุคคล ชีวิตและผลงาน อย่างจริงจัง ด้วยโลกทัศน์และมุมมองที่เปิดกว้างและหลากหลายยิ่งขึ้น เพื่อประโยชน์ต่อวงวิชาการและความเข้าใจของโลกปัจจุบัน

โครงเรื่องของ นิทานเวตาล เริ่มต้นที่เรื่องราวของพระเจ้าวิกรมมัททัย ในฐานะกษัตริย์แห่งสังคมอินเดียยุคโบราณองค์หนึ่ง พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์นามระบือสามารถทั้งการศึกษาและการปกครองไพร่ฟ้า แต่ถูก “โยคี” คนหนึ่ง ซึ่งปลอมตัวเป็นพ่อค้า มาทำอุบายแยบยลกลัษิต และหลวงพระองค์ให้หลงกล ต้องสัญญา กับ “โยคี” ว่าจะทรงช่วยให้โยคีกระทำ “พิธี” ลำคัญหนึ่งให้สำเร็จ พระองค์กับราชโอรส ทรงต้องทั้งปฏิบัติตามคำสัญญา และระแวงระวังพระองค์มิให้ถูกทำร้าย ด้วยการบำเพ็ญความ “ข่ม” คือ อดกลิ่น ต่อความขังจำบ เยียเยาะของ “เวตาล” ค้างคาวตัวใหญ่ ทรวดทรงหน้าตาอัปลักษณ์ดังซากศพ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเดินเรื่อง เล่านิทานซ้อนนิทาน เป็นช่วง ๆ นำพาพระเจ้าวิกรมมัททัยเดินทางมาถึงจุดหมายที่ “โยคี” กำลังกระทำพิธีสำคัญ ซึ่งก็คือพิธีลอบ

ปลงพระชนม์พระองค์และพระราชโอรสนั่นเอง ความเพียรพยายามในการ “ข่ม” พระองค์เอง ให้ “นิ่ง” เป็นและ “แก่งใจ” เป็น รวมทั้งการรู้จักระแวงระวังพระองค์ทุกระยะทุกฝีก้าวทุกขณะจิต เป็นผลให้เวตาลผู้ทำหน้าที่ตามคัม ยพระราช ล่อลวง หยามหยัน พระองค์ต่าง ๆ นานาไม่สำเร็จ และยังเกิดความสะเทือนใจ กลับเป็นฝ่ายช่วยเหลือแนะนำพระองค์ ให้พ้นภัย ในตอนท้ายเรื่อง น.ม.ส. ทรงไขปัญหาความเป็นมาของเรื่องราว ผ่านคำพูดของเวตาล

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในหมื่นนักรบ พระองค์จะรำลึกถึงคำซึ่ง อสุรปัดพิบาลได้ทูลไว้ว่า ผู้ใดมุ่งจะฆ่าชีวิตพระองค์ ๆ อาจตัดหัวผู้นั้นเสีย ก่อนได้โดยครองธรรม แต่ในการข้างหน้าซึ่งจะเป็นไปตั้งแต่บัดนี้ พระองค์ พึงปฏิบัติตามคำที่อสุรกล่าวนั้น...ข้าพเจ้าทูลให้รู้พระองค์และระวาง พระองค์ให้จนหนัก”

(นิทานเวตาล, ศิลปบรรณาการ, 2513 : 382-383)

โครงเรื่องนิทานเวตาล มาลงเอยที่ “โยคีผู้ฉลาดซุกหลุมล่อพระราชได้ตกหลุมที่ตัวเองทำไว้” พระเจ้าวิกรมมหาราชได้ถือโอกาสนั้น “ชักพระแสงดาบออก ฟาดถูกศีรษะโยคีขาดกระเด็นไป” ที่น่าสนใจยิ่งไปกว่านี้ก็คือ น.ม.ส. ได้ทรงพระนิพนธ์บทลงท้ายนิทานเวตาลว่า

ในทันใดนั้นมีเสียงกล่าวในอากาศว่า “บุรุษพึงฆ่าคนซึ่งตั้งใจจะฆ่า ตนได้โดยครองธรรม” กาลมีเสียงดนตรีและคำอวยชัยมาจากฟ้า ทั้งดอกไม้มทิพย์ก็ตกหล่นกล่นเกลื่อนไป

อีกทั้งยังทรงรณางช่วงสุดท้ายของเรื่องว่า พระอินทร์แวดล้อมด้วยเทพบริวารได้เสด็จมาเฉพาะพระพักตร์พระวิกรมมหาราช และทรงประทานพรให้ตามที่ขอดังนี้

เราให้พรแก่ท่านดังขอ แลตราบไคพระอาทิตย์และพระจันทร์ยังส่องอยู่ในท้องฟ้า แลฟ้ายังครอบดิน ตรานั้นเรื่องนี้ปรากฏไปในโลก”

(นิทานเวตาล, ศิลปบรรณาการ, 2511 : 387-388)

จะเห็นได้ว่าเค้าโครงเรื่องนิทานเวตาล ที่ขมวดปมด้วยการชี้ว่า คนเราสามารถฆ่าคนที่ตั้งใจฆ่าเราได้โดยชอบธรรม นั้น สะท้อนให้เห็นทัศนคติที่มีต่อการฆ่ามนุษย์ด้วยกันผิดแผกไปจากหลักพุทธศาสนาที่ว่า “เวรพึงระงับได้ด้วยใจไม่จองเวร” โดยพื้นฐานยังจัดเป็นโลกทัศน์ที่ละเมิด

ศีลห้าข้อแรกสุดด้วย แต่โครงเรื่องนิทานเวตาลกลับตอบยั่วว่า การฆ่าเพื่อป้องกันตัวและเพื่อตอบสนองผู้ประสกร้ายต่อตน เป็นสิ่งพึงทำและชอบธรรม คำอวยชัยให้พรจากปากฟ้าและการปรากฏตัวของพระอินทร์มาให้พร ได้ยืนยันแก่นความคิดนี้ พระอินทร์ยังกล่าวในเชิงสัญลักษณ์ด้วยว่า นี่ก็คือกฎแห่งธรรมชาติ ครอบพระอาทิตย์สีแดงแลพระจันทร์ส่องสว่าง และครอบฟ้ายังครอบดิน เรื่องเช่นนี้ก็จะยังคงปรากฏอยู่ในโลกสืบไป นี่ก็คือกฎของแห่งโลก ซึ่งก็คือกฎแห่งความเป็นจริงนั่นเอง

เพียงตัวอย่างแนวคิดหนึ่ง ซึ่งน.ม.ส.นำเสนอโดยใช้นิทานเวตาลเป็นอุบาย ย่อมสะท้อนให้เห็นว่า การอ่าน นิทานเวตาล ให้ได้รสชาติสูงสุด มิใช่อ่านเพียงให้ได้รสได้ความเพลิดเพลินเท่านั้น พินิจตัวอย่างเค้าโครงหลักของเรื่องและข้อความที่ยกมาแล้วจะเห็นได้ว่า ทุกคำ ทุกความ มีความหมาย ซ่อนเงื่อนซ่อนปมไว้หลายชั้นหลายเชิง การอ่านความหมายระหว่างบรรทัดจึงเป็นความสนุกทางปัญญาอย่างหนึ่ง ผู้อ่านจะพบว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่า “ปราชญ์กวี” เช่น น.ม.ส. ทรงพระอัจฉริยภาพลึกล้ำเพียงใด และหากได้อ่านความหมายระหว่างบรรทัดของนิทานทุกเรื่องที่ซ่อนอยู่ภายในโครงเรื่องใหญ่ก็จะพบความสลับซับซ้อน และเกิดความสนุกทางปัญญาในทุกส่วนเสี้ยวของ นิทานเวตาล โลกทัศน์และภูมิปัญญาตะวันออก ตลอดจนไหวพริบ ปฏิภาณ ที่แฝงฝังอยู่ในเรื่องบอกผู้อ่านว่า นิทานเวตาล โดยตัวของมันเองจากต้นฉบับสันสกฤตโบราณดั้งเดิม “มิใช่ธรรมดา” เมื่อมาบวกกับความลี้ลับของปราชญ์กวีไทย เช่น น.ม.ส. ซึ่งเป็นรัตนกวีแห่งราชสำนักสยามด้วยแล้ว ก็ยิ่ง “ไม่ธรรมดา” อย่างแน่นอน

การอ่านเพื่อความเข้าใจว่า “สาร” ที่ซ่อนอยู่อย่างลึกซึ้ง และน่าจะสื่อโดยความตั้งใจขององค์ผู้นิพนธ์ จะชัดเจนยิ่งขึ้น ถ้าผู้อ่านเอานิทานเวตาล วางลงในบริบทสังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ถึงรัชกาลที่ 7 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ด้วย และศึกษาพระประวัติของ น.ม.ส. ควบคู่กันไป⁴

น.ม.ส. หรือพระองค์เจ้ารัชสีนแจ่มจรัส ทรงเป็นพระโอรสองค์ที่ 22 ในกรมพระราชวังบวรฯ บวรวิไชยชาญ (พระโอรสองค์ใหญ่ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) กับ เจ้าจอมมารดาเลี่ยม (เล็ก) แห่งสกุลสโรบล เมื่อสมเด็จพระบิดาสวรรคต พระองค์เจ้ารัชสีนแจ่มจรัสมีพระชนมายุได้เพียง 7 ชันษา จึงอยู่ในพระราชอุปการะของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดมา เล่ากันว่าเมื่อชนมายุได้ 5 ชันษา พระองค์ก็เริ่มการศึกษาหนังสือไทยจากมารดา และศึกษาหนังสือขอมจากพระเชษฐภคินี คือ พระองค์เจ้าหญิงกัทาวดีศรีราชธิดา จนทรงสามารถอ่านหนังสือขอมที่จารลงในคัมภีร์ใบลานถวายกรมพระราชวังบวรฯ ได้ตั้งแต่ชนมายุเพียง 5-6 ชันษา และยังทรงอ่าน “วรรณคดีไทย” เช่น อิเหนา รามเกียรติ์ สามก๊ก ได้คล่องอีกด้วย

⁴ ในการสืบค้นและเรียบเรียงพระประวัติ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ ได้รับความอนุเคราะห์ข้อมูลและความช่วยเหลือในการวิจัยอย่างอิ่ง จากท่านอาจารย์พรทิพย์ หวังชนะ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

พระองค์เสด็จเข้าเป็นนักเรียนประจำโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบใน พ.ศ. 2429 เมื่อชนมายุได้ 10 ชันษา พ.ศ. 2436 ทรงเริ่มเข้ารับราชการในกระทรวงธรรมการ ตำแหน่งนายเวรหรือเลขานุการในกรมบัญชาการ พ.ศ. 2437 ทรงรับหน้าที่พิเศษเป็นข้าหลวงสอบไล่วิชาหนังสือไทยชั้นประโยค 1 และยังได้ทรงงานสำคัญ คือ ได้เป็นกรรมการร่างกฎหมายประมวลวิธีพิจารณาความแพ่งในรัชกาลที่ 5 ถึง พ.ศ. 2438 เมื่อพระชนมายุได้เพียง 18 ชันษา ทรงได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมศึกษาธิการ ด้วยพระปรีชาสามารถในการคร่ำหวอดภาษาอังกฤษ เพราะทรงสมาคมกับชาวต่างประเทศในด้านการกีฬา กอล์ฟ สก๊อตตี เทนนิส และเรือใบ จึงทรงได้รับการขอตัวจากที่ปรึกษาของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ปัจจุบัน คือกระทรวงการคลัง) มิสเตอร์วิลเลียมสัน ให้ไปปฏิบัติราชการที่กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จากนั้นก็ทรงไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ได้โดยเสด็จพระราชดำเนินในโอกาสที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทวีปยุโรป เมื่อ พ.ศ. 2440 ขณะพระชนมายุ 20 ชันษา และได้รับพระบรมราชานุญาตให้ทรงศึกษาต่อ ณ มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ ทว่าทรงศึกษาได้เพียงสามภาคการศึกษาก็ต้องเสด็จกลับ เพราะกระทรวงพระคลังฯ กำลังขยายงานและขาดกำลังคน¹

พระองค์เจ้ารัชสีนแจ่มจรัส ทรงปฏิบัติราชการในตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ ด้วยพระปรีชาสามารถ จนเป็นที่วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผลงานในการปฏิบัติหน้าที่ราชการของพระองค์ท่านมีความดีเด่นไม่หย่อนไปกว่าด้านอักษรศาสตร์ อาทิเช่น ทรงมีส่วนริเริ่มการใช้ธนบัตรแทนเงินตรากระดาษแบบเก่า ทรงเชี่ยวชาญด้านสถิติพยากรณ์และการสหกรณ์ ทรงเป็นอธิบดีกรมสหกรณ์คนแรกของสยาม จึงทรงได้รับการถวายพระสมัญญานามว่า “พระบิดาแห่งสหกรณ์ไทย” นอกจากนี้ยังทรงเป็นรองอธิบดีกระทรวงพาณิชย์

ในปีพ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เเลื่อมพระองค์ให้เป็นเจ้าต่างกรม มีพระนามว่า พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ (แปลว่า มีวิชาเป็นเครื่องประดับ)

ในปีพ.ศ. 2468 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งอุปนายกกรรมการหอพระสมุดสำหรับพระนคร ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งอุปนายกแผนกวรรณคดีแห่งราชบัณฑิตยสภา

ในปีพ.ศ. 2470 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าฯ ทรงเริ่มโครงการทดลองการปกครองตามระบบประชาธิปไตย โดยทรงตั้ง “กรรมการองคมนตรีสภา” 40 ท่าน เพื่อไปทางไปสู่การตั้งรัฐสภาต่อไป ในวาระสำคัญนี้ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงได้รับเลือกตั้งเป็น “สภานายกองคมนตรี” ซึ่งนับเป็นตำแหน่งสูงสุดในชีวิตของพระองค์ท่าน ด้วยคะแนนสูงสุด คือ 22 คะแนน (คนที่สองได้

¹ เมื่อเสด็จกลับจากอังกฤษ ทรงเสกสมรสกับ น.ส. พันน์ บุณนาค ธิดาของเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ (พร บุณนาค) และท่านผู้หญิงเปลี่ยน มีพระโอรสธิดา 6 องค์

10 คะแนน และคนที่สามได้ 8 คะแนน) เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) หรือ “ครูเทพ” เป็นผู้เสนอพระนามพระองค์ท่านให้ที่ประชุม “กรรมการองคมนตรีสภา” พิจารณาและลงคะแนนเสียง โดยการลงคะแนนลับ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ทรงได้รับเลือกตั้งเป็น สภานายกองคมนตรีถึงสองสมัย จนกระทั่งถึงปีพ.ศ. 2475 มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง งานของกรรมการองคมนตรีสภาจึงยุติลง ทรงเป็นสภานายกแห่งราชบัณฑิตยสภา แทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งเสด็จแปรพระสถานไปประทับต่างประเทศ (เฉลิม วุฒิมโสถ 2519 : 7 - 9) จนในปีพ.ศ. 2476 มีการจัดระเบียบงานใหม่และเปลี่ยนนามราชบัณฑิตยสภา เป็น “ราชบัณฑิตยสถาน” กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ จึงได้กราบถวายบังคมลาออก เพื่อรับพระราชทานบำนาญ

ผลงานสำคัญของพระองค์ท่าน ที่ปูพื้นฐานให้กับการปกครองระบอบประชาธิปไตย ในช่วงที่พระองค์ทรงเป็นสภานายกองคมนตรี และมีผลใช้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เช่น การเสนอ ยุติคดีในสภา ต้องมีผู้รับรอง และให้มีการลงคะแนนลับด้วยเบี้ยขาวและเบี้ยน้ำเงิน ศัพท์ภาษาไทย ที่ใช้ในการประชุมสภาฯ เช่น “เสนอยุติคดี” “มติ” “แปรญัตติ” “อนุมติ” “อภิปราย” “ระเบียบวาระ” ฯลฯ

ผลงานสำคัญยิ่งที่พระองค์ได้ทรงฝากไว้ในวงการหนังสือ ในช่วงปลายของชีวิต เมื่อกราบถวายบังคมลาออกจากราชการแล้ว คือ ทรงบุกเบิกการทำหนังสือพิมพ์ นับแต่ปีพ.ศ. 2477 ทรง จัดตั้งโรงพิมพ์ประมวลุมารคดีวังถนนประมวล จัดทำหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ **ประมวลุมารคดี** โดยมีหม่อมเจ้าหญิงพรพิมลพรรณ รัชนี พระชายา เป็นบรรณาธิการ ต่อมา ยังทรงจัดทำ **ประมวลุมารคดี** ฉบับแรก เน้นสาระประโยชน์ ความรู้ใหม่ ๆ เรื่องแปลก ๆ และเรื่องขำขัน ส่วน ฉบับหลัง หน้าไปทางบันเทิงเริงรมย์

ถึงต้นปีพ.ศ. 2478 หนังสือพิมพ์รายวัน **ประมวลุมารคดี** ก็ก่อเกิดในเครือเดียวกัน และได้ พัฒนาเป็นหนังสือพิมพ์รายวันที่มีมาตรฐานเป็นที่น่าเชื่อถือในยุคนั้น โดยทรงนิพนธ์ “หน้า 5” ด้วยพระองค์เอง (เฉลิม วุฒิมโสถ 2519 : 14) ด้วยการรับสั่งเป็นคำบอกให้พนักงานระดับ “มหา เปรียญ” “เขียน” ทรงอ่านตรวจแก้ด้วยพระองค์เอง แล้วจึงส่งช่างเรียง ทั้งยังทรงตรวจพิสูจน์ด้วย พระองค์เองอีกด้วย เรื่องที่ทรงเขียนมีหลายประเภท ในที่นี้จะขออัญเชิญพระนิพนธ์เรื่องว่าด้วยการ ทำหนังสือพิมพ์ เพื่อผู้อ่านจะได้รู้จักพระองค์ท่านอย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

“การทำหนังสือพิมพ์ควรจะนับได้ว่าเป็น งานของนักปราชญ์เพราะ เป็นธุรกิจที่จะต้องทำด้วยปัญญา หรือที่พูดกันเป็นภาษาสแลงว่า “ใช้หัว” ใช้ความรู้รอบข้าง แลความรู้พิเศษอันจะสะสมให้มีพอกพูนยิ่ง ๆ ขึ้น ถ้าขาด “หัว” และขาดความสังเกตสมาธิ หนังสือก็โง่ ๆ บ้า ๆ ไม่เป็นรสเป็นเรื่อง อะไรเข้าได้”

(เฉลิม วุฒิโฆสิต 2519 : 24)

กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ สิ้นพระชนม์ด้วยพระโรคหลอดโลหิตในสมองอุดตัน เมื่อวันที่
จันทร์ที่ 23 กรกฎาคม พ.ศ. 2488 พระชนมายุ 68 ปี 6 เดือน 13 วัน

“จนเมื่อพระองค์ซึ่งมีความตายเป็นสภาพ เสด็จสู่ปรโลกแล้ว พระ
เกียรติซึ่งมีระดับยังปรากฏตราบน่าทุกวันนี้”

(วรรณคดีของนิทานเวตาล พระนิพนธ์ น.ม.ส.)

ชลธิรา สัตยวัฒนา

มกราคม 2541

จับตายและรวมเรื่องเอกของมนัส จรรยงค์

มนัส จรรยงค์

(พ.ศ. 2450-2508)

มนัส จรรยงค์ เป็นนักเขียนที่เขียนหนังสือเป็นอาชีพ ซึ่งเป็นการบ่งชี้อย่างหนึ่งถึงความสามารถในการเขียนหนังสือของเขาจนสามารถยึดเป็นอาชีพได้ในสังคมไทยที่ไม่ให้ค่าของมันสมอง หรือทรัพย์สินทางปัญญากันเท่าไรนัก และนักเขียนอาชีพที่เขียนหนังสืออย่างมีคุณภาพเช่นนี้ก็มีน้อยคนมากด้วย

มนัส จรรยงค์ ได้เขียนเรื่องสั้นไว้ไม่ต่ำกว่า 1 พันเรื่องด้วยกัน และเรื่องหนึ่งในจำนวนนี้คือ “จับตาย” ได้รับการคัดเลือกจากสมาคมนักเขียนออสเตรเลียนำไปแปลและตีพิมพ์ ในปีพ.ศ.2501

“ซาเก๊ะ” เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับรางวัล และได้รับการชมเชยมาก แต่ในความเห็นของผู้เขียนแนะนำ เรื่องสั้นชื่อ “ติดขวาก” น่าจะเป็นเรื่องสั้นที่ดีเด่นสมบูรณ์ที่สุดที่มนัสเคยเขียนขึ้นมามากกว่า 2 เรื่องข้างต้นเสียอีก

มนัสเริ่มต้นการเขียนหนังสือด้วยการเขียนนวนิยาย หรือ เรื่องยาวก่อน โดยใช้นามปากกาว่า อ.มนัสวีร์ โดยมีแรงจูงใจในการเขียนเพื่อพิสูจน์ความสามารถอันนอกเหนือจากการเป็นนักดนตรีให้หญิงสาวซึ่งเปรียบเสมือนดอกฟ้าที่ตนแอบหลงรักให้ศรัทธาตน และเขาก็ประสบความสำเร็จในเรื่องนี้

เรื่องสั้นที่ทำให้ชื่อเสียงให้เขา คือ เรื่องสั้นชุด “เผ่า” ซึ่งในทางสากลจัดอยู่ในประเภท Western stories หรือ “วรรณกรรมลูกทุ่ง” มนัส ได้สร้างตัวละคร (Characters) ขึ้นมาหลายตัว เช่น เผ่าโพธิ์ง เผ่าหนู เผ่าเหมือน และเผ่าไพล่ สะท้อนถึงชีวิตและความใฝ่ฝัน ของชาวชนบทที่มีชีวิตอยู่อย่างแร้นแค้น ถูกทอดทิ้ง และไม่มีความหวังอะไรในชีวิตออกมาในเชิงเสียดสีได้อย่างมีอารมณ์ขัน และมีชีวิตชีวา ในขณะเดียวกันก็ได้สะท้อนถึงวิถีการดำรงชีวิต และสภาพ หรือลักษณะของสังคมชนบท และความสัมพันธ์ของบุคคล รวมทั้งทัศนคติของบุคคลต่างฐานะ ต่างอาชีพ ในสังคมชนบทให้เห็นอย่างชัดเจน บุคลิกตัวละครของมนัสจึงแตกต่างจากบุคลิกตัวละครของ ไม้ เมืองเดิม นักเขียนในสกุล “วรรณกรรมลูกทุ่ง” เช่นเดียวกัน โดย ไม้ เมืองเดิม จะเน้นที่ความเป็นลูกผู้ชาย ใจเด็ด รักความเป็นธรรม รักศักดิ์ศรี ที่ใครจะมาลบหลู่ หรือ ลูบคมไม่ได้ เหมือนอย่าง เช่น ตัวละครควาบบอย (Cow boy) ของตะวันตก หรือ อัศวิน(Knight) ของยุโรป หรือ ซามูไร ของญี่ปุ่น

รวมเรื่องสั้นชั้นครูชุด “จับตาย” มีอยู่ด้วยกัน 9 เรื่อง คือ จับตาย (รวมฉบับแปลเป็นภาษาอังกฤษ), ซาเก๊ะ, ติดขวาก, กากมบุษยธรรม, เงินแดง, ท่อนแขนนางรำ, สลักครา, ไกล่อวสาน, สัมมนาในทุ่งกว้าง

เรื่องทั้งหมดในชุดนี้เขียนขึ้นในระหว่าง พ.ศ.2485-2508 เรื่องสั้นที่นำมารวมอยู่ในเล่มนี้ล้วนเป็นเรื่องเด่น ๆ ที่มี “แก่นเรื่อง” (Theme) ชัดเจน ในเรื่องของ “จิตมนุษย์นั้น ไขว่ ยากแท้หยั่งถึง” สะท้อนถึงประสบการณ์และความชัดเจนในชีวิตของมนุษย์ที่มีโอกาสสัมผัส พบเห็น และคบหาคนหลากหลายชีวิต หลากหลายสถานะ หลากหลายอาชีพ และหลากหลายฐานะ เรื่องทุกเรื่องของมนัสมักจะสะท้อนถึงโลกทัศน์ หรือ มุมมองชีวิตที่เขามีต่อโลก และมีต่อเพื่อนร่วมโลก คือ เขาเป็นคนมองเห็น “ความดี” ของมนุษย์ หรือ มองโลกในแง่ดี (Optimism) ไม่ว่ามนุษย์คนนั้นจะเป็นมหาโจรหรืออยู่ในคราบอื่น

เรื่องสั้นของมนัสส่วนใหญ่มีการคิดถึงโครงเรื่อง (Plot) ไว้อย่างดี มีการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม และมีจุดไคลแมกซ์ มีความชัดเจนในสารที่ต้องการสื่อถึงผู้อ่านจากเรื่องของเขา แม้ว่าเขาจะเขียนหนังสือเพื่อการยังชีพก็ตาม

ชีวิตการเป็นนักเขียนอาชีพในธุรกิจที่ฝ่ายนักเขียนมีอำนาจต่อรองน้อยในบ้านเรา มนัสคงมีประสบการณ์อันขมขื่นมากมาย ซึ่งนาน ๆ สักครั้งเขาจะสะท้อนออกมาในเรื่องสั้นของเขาสักที เช่น เรื่อง “ใกล้อวสาน”

เรื่อง “จับตาย” นั้นมีแก่นเรื่อง(Theme) หรือ Message ตรงที่ชี้ให้เห็นความขัดแย้งระหว่างมนุษย์ธรรมกับหน้าที และสายใยความผูกพันของมนุษย์ต่างหน้าที่ที่เกิดขึ้นจากการอยู่ร่วมกัน คือ เจ้าหน้าที่กับนักโทษ แม้ว่าแก่นเรื่องจะดี แต่ในเชิงวรรณศิลป์ด้าน โครงเรื่อง(Plot) ก็ยังไม่สมบูรณ์นักในเรื่องความกลมกลืน(Harmony)สมเหตุสมผล และสมจริง เรื่อง “กากมนุษย์ธรรม” ก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มีแก่นเรื่องคล้ายกับเรื่อง “จับตาย”

เรื่อง “ซาเก๊ะ” มีแก่นเรื่อง ที่ชี้ถึงความละโมภอย่างไม่มีที่สิ้นสุดของมนุษย์ มักจะนำมาสู่การต้องชดใช้กรรมของตน ฮะยีชะผู้เป็นเจ้าของ ซาเก๊ะได้ใช้สัญญาติญาณปาของตนออกมาในรูปของการทรมานทารุณสัตว์ คือ วัวชนของคนซึ่งกลับมีสัญญาติญาณของความเป็นมนุษย์ คือ มีศักดิ์ศรี มีความกล้าหาญ มีจิตใจสง่างามกว่ามนุษย์เสียอีก เรื่องนี้จึงกินใจผู้อ่านมาก

เรื่อง “คิดขวาก” น่าจะเป็นเรื่องสั้นที่สมบูรณ์ที่สุดของมนัส จรรยาต์ ทั้งในเรื่องการใช้ภาษา พรรณนาความได้ละเอียดลออประณีต ละเมียดละไม และกินใจมาก แสดงถึงความไม่รีบเร่งในขณะเขียน ดังตัวอย่าง

“ที่ห้องน้อยของเจ้านั้นมีหน้าต่างเล็ก ขามกลางคืนเดือนหงายเจ้าดวงก็แอบเอาลูกน้อยไว้กับอกแล้วนำดาไหล อันลูกเขื่อนั้นเย็นย่ำแล้วพ่อก็จะกลับมา เสียงตวาดโศกคือแตกฝูงดังมาถึงหูลูก ในมือก็จะถือขดเชือกที่ไปไว้ในป่า จากป่าก็จะคอนอาหารเล็ก ๆ น้อย ๆ ทั้งกล้วยอ้อยที่โรมาฝากลูกตามประสาคนนา แต่พ่อของเจ้าหนูน้อยนั้นไม่มีวันเสียแล้วที่เขาจะกลับ...เพราะว่ามันเป็นสมุนโจร ก็ได้แต่ชี้ให้ลูกน้อยนั้นชมพระจันทร์ ปะเผื่อนมันเพื่อยุแเลดูพระจันทร์ดวงเดียวกันขึ้นมาบ้างก็คงจะเท่ากับว่ามันได้เลมาสบนิยน์ดาลูกเมียมันบ้างสักครั้งหนึ่ง”

การวางโครงเรื่อง(Plot) ก็มีความกลมกลืน สมเหตุสมผล และสมจริง กว่าเรื่องอื่น ๆ ที่ได้รับการยกย่อง

แก่นเรื่อง(Theme) “ดิศขวาก” ซึ่งถึงธรรมชาติเบื้องต้นที่สุดของจิตใจมนุษย์ แม้จะเป็นโครงใจ เข็มก็ยังมีความคิดประจําใจบางอย่าง เช่น ความรักในลูกเมีย ความรักในลูกน้อง แม้ว่าจะขัดแย้งกับหน้าที่ หรือธรรมชาติ(ของใจ) ความรักและความผูกพันนั้นจะมาก่อน และมีอำนาจเหนือการตัดสินใจ

เรื่อง “สัมมนาในทุ่งกว้าง” เป็นเรื่องหนึ่งในชุด “เผ่า” ซึ่งถ้าอ่านอย่างผิวเผินก็อาจจะนึกไม่ถึงว่า แก่นเรื่องนี้ เป็นการวิพากษ์การเมือง วิพากษ์นโยบายของรัฐและเสียดสีนักการเมืองได้อย่างแยบคายและแหลมคมที่สุดเรื่องหนึ่ง เพราะเขียนขึ้นในยุค “ข้าพเจ้าขอรับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว” (ของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) การสัมมนากลายเป็นพฤติกรรมที่ทันสมัย ที่นำเข้ามาจากนอกพร้อมกับคำขวัญของการพัฒนา (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2503)

มนัสเป็นนักดื่มที่มีชีวิตคลุกคลีกับชาวบ้าน เขาจึงรู้สึมาก่อนนโยบายรัฐบาลในการคอยตามจับเหล่าที่ผลิตโดยชาวบ้าน แม้เพื่อการบริโภคเอง ทั้ง ๆ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างแท้จริง “สัมมนาในทุ่งกว้าง” เป็นเรื่องที่เขียนขึ้นมาประจําท่วงนโยบายของรัฐอย่างแหลมคมและมีอารมณ์ขัน และยังทันสมัยแม้กระทั่งใน พ.ศ.นี้ ซึ่งนโยบายของรัฐก็ยังส่งเสริมการผูกขาด การผลิตสุราไม่เปลี่ยนแปลง

วรรณกรรมของมนัส เป็นวรรณกรรมสร้างสรรค์ ที่อ่านแล้วนอกจากทำให้เกิดความเพลิดเพลินแล้ว ยังทำให้เข้าใจชีวิต ทำให้เห็นออกเห็นใจชีวิตของบุคคลที่อยู่ในสถานะยากลำบากหรืออ่อนแอกว่า แต่ขณะเดียวกันก็มักจะเสนอให้ไม่สิ้นหวังเสียทีเดียวนัก ซึ่งสอดคล้องกับชีวิตจริงและบุคลิกอุปนิสัยของเขา

กมล กมลตระกูล

ประวัติมนัส จรรยงค์

มนัส จรรยงค์ เกิดที่จังหวัดเพชรบุรี เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2450 บิดาเป็นทนายความส่วนมารดาเป็นบุตรผู้พิพากษาที่สองของจังหวัดนั้น เขาเริ่มเรียนหนังสือกับมารดาตั้งแต่อายุสามสี่ขวบ จากนั้นก็เข้าเรียนต่อที่ ศาลาคามวาสี และโรงเรียนประจำจังหวัด จนจบมัธยมปีที่สอง บิดาจึงส่งเข้ามาเรียนต่อในกรุงเทพฯที่โรงเรียนสุษมาลัย(วัดพิชัยญาติ) โดยฝากฝังไว้กับเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี(ทัม บุนนาค) เขาจึงมีโอกาสดูเรียนรู้นับประเพณีของบ้านขุนนาง และได้อ่านหนังสือดี ๆ หลายเรื่อง เช่น สามก๊ก อันธนิ และกาพย์กลอนของ “คนคง” ต่อมาเขาย้ายไปเรียนใน

โรงเรียนประจำที่โรงเรียนบ้านสมเด็จเจ้าพระยา และที่นี่เขาสนใจฟุตบอล และดนตรีเป็นชีวิตจิตใจ จนถึงดาราและลาออกในที่สุดเมื่ออยู่ชั้นมัธยมที่ 7

มนัสเคยทำงานเป็นนักเล่นกายกรรม สารวัตรศึกษา เสมียนอำเภอ ครูสอนดนตรี จนกระทั่ง พาลูกศิษย์หนีตามกันไป และอยู่กินด้วยกันจนตัวตาย เขาเคยเป็นนักข่าวของหนังสือพิมพ์นับ จำนวนไม่ถ้วน

เรื่องสั้นของ ป. บุรณปกรณ์

ดาวเงิน พ.ศ. 2493

ชีวิตจากมุมมืด 2495 (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2489)

ป. บุรณปกรณ์

(พ.ศ. 2447-2495)

เรื่องสั้นของ ป.บุรณปกรณ์ที่ตีพิมพ์ลงในนิตยสารปิยะมิตร สยามสมัย เริงรมย์ ฯลฯ ในรวมเล่มที่ชื่อ ดาวเงิน ประกอบด้วยเรื่องสั้นจำนวน 19 เรื่อง ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิตของมนุษย์ในสังคม แสดงถึงการดำรงชีวิตของคนในเมือง อย่างเช่น เรื่องดาวเงินเป็นเรื่องของนักเขียนชื่อวิธานค์ กับดาวเงิน ผู้หญิงที่ทำมาหากินในตอนกลางคืน ทั้งสองคนบังเอิญพบกันขณะที่วิธานค์มาพักรักษาตัวที่ชายทะเล ดาวเงินสนใจในชีวิตของวิธานค์ เพราะ

“วิธานค์ใช้สมองทำประโยชน์เพื่อคุณความดีต่อโลก...เขาต้องการปลูกสร้างหลักธรรมจริยา และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่...”

ด้วยวิถีชีวิตที่แตกต่าง แต่ความศรัทธาที่มีต่อวิธานค์ ทำให้ดาวเงินหาเงินมาจนเจือเพื่อให้อิธานค์สามารถเขียนเรื่องสร้างสรรค์เรื่องสุดท้ายได้สำเร็จก่อนที่จะเสียชีวิตลง เพราะสิ่งสำคัญสำหรับวิธานค์ คืองานและอุดมคติ

“มนุษย์ทุกคนเกิดมา ควรจะทำงานและสร้างอุดมคติไว้สำหรับผู้อื่นบ้าง ถ้าทุกคนคิดแค่นี้ แค่นี้ โลกนี้จะฉิบหายวอดแหลกละเอียดไม่มีเหลือ”

เรื่องแทบพังโยธะกา แสดงถึงความมีน้ำใจต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันของสุริยะ ชายวัยกลางคนจากกรุงเทพฯ ซึ่งไปอาศัยอยู่ริมแม่น้ำโยธะกาเนื่องจากความเจ็บป่วย เขาอยู่คนเดียวไม่ยุ่งเกี่ยวกับใคร จนคนแถวนั้นคิดว่าเป็นคนไม่มีน้ำใจ แต่ในที่สุดเขาได้ช่วยเหลือลูกของชาวบ้านแถวนั้นซึ่งกำลังป่วยหนักโดยใช้ยาของตัวเองแทน เพราะรู้ว่าตัวเองก็ต้องตายในไม่ช้า ด้วยความคิดที่ว่า

“คนที่กำลังจะตาย จะต้องช่วยให้คนอื่นมีชีวิตอันยืนยาวและรุ่งเรืองต่อไป”

ยอดรักของลุงตุ เป็นเรื่องราวความผูกพันของชายแก่ คนทำลูกข้างชายเด็ก ๆ กับเด็กชายตัวเล็ก ๆ คนหนึ่งซึ่งเป็นลูกที่พ่อไม่ต้องการ ลุงตุเป็นชายอัปลักษณ์ที่อยู่คนเดียวลำพัง ยังชีพด้วยการทำลูกข้างชาย มีเด็กชายก๊อชที่แหวะเวียนมาหามาเล่าทุกข์สุขให้ฟัง ลุงตุจะคอยซื้อขนมไว้ให้เป็นประจำ แต่ก๊อชมีโรคประจำตัว และเนื่องจากเป็นลูกที่พ่อไม่ต้องการจึงไม่ได้รับการเหลียวแล ต้องทำงานหนักเกินวัยและถูกตีเป็นประจำ

“เขาตีหนูแทบทุกวันแหละคุณลุง หนูคงต้องตาย เขาว่าคนลำบากตายเสียเร็ว ๆ ยิงดี หนูก็อยากตายเหมือนกัน แต่เป็นห่วงกลัวจะไม่มีใครเป็นเพื่อนคุยกับคุณลุง”

จนในตอนท้ายเด็กชายก็เสียชีวิตลง

มือที่เปิดกรง เป็นเรื่องของชายคนหนึ่งที่เขาเห็นสัตว์ถูกกักขังไม่ได้ ดังนั้นตัวเขาจึงชอบไปป่วนเปื้อนอยู่แถวที่มีแม่ค้าขายนกปล่อยจากกรง เวลาแม่ค้าปล่อยเขาก็จะแอบเปิดกรง ปล่อยให้นกบินออกไปเอง เคยถูกจับในบางครั้ง แต่ก็ไม่ยอมทิ้งความคิดของตัวเอง

“เขาเกลียดคนที่พูดถึงกฎหมาย และคนที่เขาจะเคารพ กราบไหว้ด้วยจริงใจ จะต้องเป็นคนที่พูดและทำทุกสิ่งเพื่อมนุษยธรรม”

ในรวมเล่ม **ชีวิตจากมุมมืด** มีเรื่องสั้นอยู่ 24 เรื่อง แนวการเขียนส่วนใหญ่ในเล่มนี้เป็นการเล่าเรื่องราวชีวิตอีกด้านของคนกลางคืน คนที่มีชีวิตอยู่อย่างยากจนแร้นแค้น และเรื่องที่เป็นแนวคิดซึ่งแปลกออกไปโดยเพิ่มเติมเข้ามาในการพิมพ์ครั้งที่สอง เรื่อง **มนุษย์หน้าผี หรือศพเดินได้** เป็นเรื่องของตากอน ชายขอทานที่มีหน้าตาอัปลักษณ์และยึดมั่นอยู่ในอาชีพของตัวเองอย่างยิ่ง แต่มีน้ำใจเพื่อแผ่จากการที่เขามักจะซื้อซาละเปามาฝากหมาที่นอนอยู่ใต้ถุนด้วยกันอยู่เสมอ และเมื่อคู่สามีภรรยาข้างบ้านทะเลาะกัน เพราะสามีเอาแต่เล่นพนัน กินเหล้า ไม่มีเงินให้ค่าเทอมลูก ตากอนก็แอบเอาเงินให้เด็กไปเสียค่าเทอม ภรรยาบังคับให้ลูกเอาเงินไปคืนเพราะไม่อย่างได้เงินของชายอัปลักษณ์ แต่สามีแย่งไปเล่นการพนันจนหมดโดยที่ไม่ได้เสียค่าเทอมให้ลูกเลย

เรื่อง **ครอบครัวจี๋เกียดในจุฬารอย** 2 แสดงถึงอารมณ์ขันของผู้เขียนที่กล่าวถึงครอบครัวหนึ่งที่ทุกคนในบ้านล้วนมีความเกียจคร้านไปเสียทุกอย่าง ถ้าใครลุกขึ้นมาทำอะไรแบบปกติ ผู้เป็นเจ้าของบ้านก็จะรู้สึกอารมณ์เสียขึ้นมาทันที เพราะ “งานนะเราจะทำมันเมื่อไรก็ได้” ด้วยเหตุนี้ในบ้านนี้จึงปล่อยให้สกปรก สนามรกร้าง แม้จะมีคนรับใช้ที่เคยกินอยู่ในบ้าน แต่เจ้าของบ้านได้สั่งสอนให้เป็นคนจี๋เกียดตามไปด้วย

นับได้ว่าผู้เขียนได้เขียนเรื่องสั้นไว้เป็นจำนวนมากด้วยกัน ซึ่งมีการตีพิมพ์ลงในนิตยสารในยุคนั้นอยู่ตลอด แนวเรื่องส่วนใหญ่มักจะเป็นเรื่องราวของชีวิตผู้คนธรรมดา การแสดงถึงมนุษยธรรมที่มนุษย์พึงมีให้ต่อกัน รวมทั้งสัตว์ เป็นการแสดงความคิดแบบตรงไปตรงมา พร้อมไปกับการแสดงเจตนาของผู้เขียน ด้วยถ้อยคำพูดที่ไม่ปรุงแต่งให้สวยงามนัก เพื่อแสดงให้เห็นภาพชัดเจน ผู้อ่านส่วนใหญ่อาจจะไม่ชอบแนวการเขียนแบบนี้สัก เพราะเรื่องราวของความยากจนขัดสน และการดำรงชีวิตอย่างลำบากในอีกมุมหนึ่งที่นำเสนอแบบนี้ ไม่ได้เป็นภาพที่สวยงามพอ โดยเฉพาะเรื่องของคนที่ต้องหากินตอนกลางคืน คนที่หากินกับศพ หรือคนที่ยังชีพด้วยการเป็นขอทาน แต่เสน่ห์ของเรื่องก็คือความจริงใจในการนำเสนอเรื่องราวที่ผู้อ่านจะสามารถรับรู้ได้เองนั่นเอง

นอกเหนือจากผลงานสองเล่มนี้แล้ว ยังมีเรื่อง **เรือนใจ** (2488) ที่จัดว่าเป็นการรวมเรื่องสั้นอีกเล่มหนึ่ง วิลล์ส มณีวัดเขียนคำนำโดยเน้นว่า

“ป. บุรณปกรณ์ เป็นนักคิดและนักเขียนความเรียงมากกว่า แต่ก็เช่น

เดียวกัน ‘ศรีบูรพา’ เขามีวิธีแสดงความคิดอย่างน่าอ่านและกลมกลืนกันไปใน

เรื่องอย่างสนิทแนบเนียน ตัวละครของ ป. บุรณปกรณ์ เป็นเพียง ‘หุ่น’ เท่านั้น หุ่นซึ่งพูดเฉพาะแต่สิ่งที่เขาต้องการจะให้พูด ซึ่งอาจจะเป็นคำหรือปรัชญาของชีวิตที่เป็นสิ่งธรรมดาเหลือเกิน แต่เราผ่านกันไปโดยไม่ได้สังเกต ความสำคัญของเรื่องจึงอยู่ที่ความคิดมากกว่าตัวเรื่อง เขาเป็นนักปรัชญายิ่งกว่าศิลปิน เป็นผู้ให้คำสอนได้ดีกว่าที่จะให้ความงดงามในด้านศิลปะ เขาพยายามอยู่เสมอที่จะสอดแทรกการวิจารณ์สังคมไว้ในคำพูดของตัวละคร ในบางตอน ตัวละครแทนที่จะพูดอย่าง ‘มนุษย์’ กลับพูดอย่าง ‘หนังสือ’ แต่ผู้ประพันธ์ก็มีความจงใจให้เป็นเช่นนั้น...”

พิมล เมฆสวัสดิ์

ประวัติ ป. บุรณปกรณ์

ป. บุรณปกรณ์ มีชื่อจริงว่า ป่วน บุรณศิลปิน เป็นบุตรชายคนกลางของขุนเขื่อน บุรณศิลปิน และคุณพริ้ม (ขุนนาค) เรียนหนังสือชั้นต้นที่วัดสระเกศ วัดเบญจมฯ และเทพศิรินทร์ เนื่องจากกำพร้าบิดาตั้งแต่อายุยังน้อย จึงต้องทำงานช่วยเหลือตัวเองมาตลอด

เริ่มต้นชีวิตนักเขียนที่หนังสือพิมพ์สยามออบเซอร์เวอร์ โดยใช้นามปากกาว่า ศิลปิน และในช่วงนี้ได้เริ่มเขียนนิยายบ้างแล้ว เขาทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ จัดทำหนังสือพิมพ์เขียนเรื่องยาว ตลอดจนเปิดสำนักพิมพ์จำหน่ายและส่งหนังสือจากต่างประเทศมาระยะหนึ่ง เขาเขียนหนังสือไว้หลายเล่มด้วยกัน และมีนามปากกาค่อนข้างมาก เช่น ป. บุรณศิลปิน นิกร เทวันจักร สกุลไทย ศิลปิน ฯลฯ สมรสกับ ก. สุรางคนางค์ (กัณหา วรรณะภักดิ์) นักประพันธ์หญิงท่านหนึ่ง

เสาชิงช้า, เอลเลนบารอง และเรื่องสั้นอื่นๆ ของ ส. ธรรมยศ

พิมพ์ครั้งแรก 2495 โดยสำนักพิมพ์กรุงเทพ

เอลเลนบารองและเรื่องสั้นที่สรรแล้ว พิมพ์ปี 2531 โดยสำนักพิมพ์ดอกหญ้า

ส. ธรรมยศ

(พ.ศ. 2457-2495)

ส. ธรรมยศ เป็นทั้งนักเขียนเรื่องสั้น, นักวิจารณ์วรรณกรรม และนักประวัติศาสตร์ เขามีเชื้อสายเจ้าทางเหนือ แต่ฐานะไม่ดี จบการศึกษาชั้นมัธยมจากโรงเรียนเทพศิรินทร์ รุ่นน้องศรีบูรพา และเป็นคนไทยคนแรก (ที่อาจจะเป็นคนเดียว) ที่ได้ไปเรียนวิชาปรัชญาที่มหาวิทยาลัยในอินโดจีนของฝรั่งเศสในปี 2477 - 2478 ถึงแม้เขาจะอายุสั้นเพียง 38 ปี แต่ก็มีผลงานด้านกวีทางประวัติศาสตร์ วรรณกรรมวิจารณ์ และปรัชญาที่น่าสนใจ หลายชิ้น และรวมเรื่องสั้นอีกจำนวนหนึ่ง

ผลงานชิ้นสำคัญของเขาชื่อ *Rex Siam Sium* หรือ *พระเจ้ากรุงสยาม* (พ.ศ. 2494) ซึ่งเป็นสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ที่อธิบายถึงชีวิตและผลงานของพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อย่างวิพากษ์วิจารณ์และตรงไปตรงมาในฐานะนักวิชาการคนหนึ่ง เช่น วิจารณ์การมีสนมมาก แต่ก็ยอมรับในพระปรีชาสามารถในบางด้าน หนังสือเล่มดังกล่าวพิมพ์ได้ในสมัยนั้น เนื่องจากเป็นยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่นานนัก และยังไม่ได้มีการรื้อฟื้นการยอมรับของสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างมากเหมือนในสมัยหลังปี พ.ศ. 2501 จนทำให้ภายหลังจากการพิมพ์ครั้งแรกแล้ว ไม่มีใครกล้าพิมพ์ หรือกล่าวขวัญถึงหนังสือเล่มนี้มากนัก เมื่อสิทธา (อ.ไชยวรศิลป์) ลูกศิษย์ของส. ธรรมยศ จะนำมาเขียนเล่าไว้ใน *นิตยสารคุณหญิง* รายเดือน ในช่วงปี 2507 - 2518 ก็จะต้องคัดตอน *พระเจ้ากรุงสยาม* เฉพาะส่วนที่ไม่วิพากษ์วิจารณ์มากจนนักเท่านั้น (ดู *สิทธา งานและชีวิตของส. ธรรมยศ* ดอกหญ้า 2531) ฉบับที่พิมพ์สมบูรณ์ในช่วงหลังปี 2516 คือ ฉบับพิมพ์ โดยสำนักพิมพ์ของคนไทย แห่งหนึ่งในสหรัฐอเมริกา โดยพิมพ์เป็นหนังสือปกอ่อน 2 เล่มจบ

งานเรื่องสั้นของส. ธรรมยศ เป็นงานที่น่าสนใจทั้งในแง่เนื้อหาสาระ และในแง่วรรณศิลป์ เรื่องสั้นของเขา มีรวมอยู่ในหนังสือชุด *เสาชิงช้า* พิมพ์ครั้งแรก 2495 รวม 8 เรื่อง และรวมเรื่องสั้น *เอลเลนบารอง* และเรื่องสั้นที่สรรแล้ว ซึ่งโครงการอนุรักษ์วรรณกรรมเก่าและหายากของสำนักพิมพ์ดอกหญ้า คัดมาพิมพ์ รวม 15 เรื่อง (มีเรื่องซ้ำกับเรื่องใน *เสาชิงช้า* 4 เรื่อง 11 เรื่องเป็นเรื่องที่ยังไม่เคยรวมพิมพ์เป็นเล่ม) นอกนั้นก็มีการจัดกระจายในนิตยสารต่างๆ

เอลเลนบารอง เรื่องสั้นเรื่องแรกที่ ส. ธรรมยศ เขียนและพิมพ์ในนิตยสารในปี 2484 เป็นเรื่องของสาวสวยชาวญวน ลูกคนรวยที่จบการศึกษามาจากฝรั่งเศส มีหัวเป็นนักปฏิวัติต้องการปลดปล่อยเวียดนามจากอาณานิคมของฝรั่งเศส เมื่อต้องคู่รักชาวญวนของเธอได้ไปหลงเสน่ห์

โศกณิฏฐ์ครึ่งชาวฝรั่งเศส จนหนีตามกันไป เธอตามไปตบหน้าคู่รักและยิงหญิงผู้นี้ซึ่งเธอกล่าวหาว่า “ทำลายความทะเยอทะยานของเพื่อนร่วมของฉันไม่น้อยกว่าฉัน” แต่เค้าโครงเรื่องก็แปลกดี และสำนวนโวหารก็อยู่ในเกณฑ์ดี

เรื่องสั้นชื่อ รวงทอง เป็นเรื่องโรแมนติคที่ เอแลน บารอง ก่อนที่เธอจะคิดฆ่าคู่รักให้ สุจริต นักศึกษาไทยที่ไปศึกษาปริญญาในมหาวิทยาลัยในเวียดนามฟิง เป็นเรื่องระหว่างความรักของรวงทอง จารสรีไทย กับ เตื่องยีนนายทหารฝ่ายญวน ซึ่งได้พบกันอย่างบังเอิญในช่วงสงครามไทยญวน เตื่องยีนเป็นนายทหารเชื้อพระวงศ์ที่เบื่อนายสงคราม สงสารมนุษยชาติ และอยากให้โลกมีสันติภาพ เมื่อเขาแต่งงานกับรวงทองก็ถูกทหารพิจารณาโทษ กษัตริย์ญวนเสด็จมาตัดสินเรื่องด้วยพระองค์เอง ครั้งแรกทรงบังคับให้ทั้งคู่หย่าร้างกัน เมื่อรวงทองปฏิเสธ ก็ทรงให้ประหารเตื่องยีน ช่วงเพชฌฆาตจะลงดาบ รวงทองได้สลัดหลุดจากผู้คุมเข้ากันเตื่องยีนจึงโดนฟันดาบ เตื่องยีนรอด สงครามชะงักลง และมีการเจรจาสงบศึก รวงทองได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้เสียสละ เรื่องนี้เล่าเป็นเรื่องที่เกือบช้อนคู่ขนานไปกับเรื่องของสุจริตเอง ผู้เคยผิดหวังในผู้หญิงไทยคนหนึ่ง และมีความหวังว่าอาจจะได้แต่งงานกับเอแลน ผู้ถูกเครื่องคู่รักชาวญวนทิ้งเช่นกัน

แต่เรื่องที่ ๘. ธรรมชาติเขียนเสียดสีความเห่อเรื่องปริญญาของคนไทยได้อย่างแหลมคม มีอารมณ์ขันและขำขันสมัยมากวันนี้ คือเรื่อง เมืองปริญญา แม้จะเป็นเรื่องที่เขียนตั้งแต่ปี 2492 แล้วก็ตาม เนื้อเรื่องมีพวกคอกเตอร์, ศาสตราจารย์ ผู้จบปริญญาทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ 7-8 คน นั่งสนทนากันว่าทำอะไรจึงจะให้พลเมืองของนครนี้ทุกคนมีปริญญา เอ็ม เอ ที เอช ที กิง (เขียนปริญญาไว้หน้า เพราะสำคัญกว่าชื่อ) เสนอให้คนมีปริญญาสวมหมวก และเสื้อปริญญาทุกวัน จะได้รู้ใครเป็นใคร ใครที่ไม่ได้ปริญญาจะได้เลื่อมใส อย่างน้อยก็จะได้รู้ว่าคนมีปริญญาดูแตกต่างกับคนไม่มีปริญญาเพียงใด อีกคนหนึ่งสนับสนุนออกเป็นพ.ร.บ.ใหม่ว่า ผู้ไม่มีปริญญาห้ามเข้าสถานที่มหรสพ ชั้น 1 ห้ามฟังการประชุมที่สำคัญ, ห้ามเข้าพิพิธภัณฑ์, รถไฟชั้น 1 ฯลฯ ... อนุชนจะได้ทะเยอทะยานยิ่งขึ้น ในการพูดคุยกันก็มีการขัดคอและพูดถูกกันแบบปัญญาชนที่เห่อปริญญาจากต่างประเทศ จนกระทั่งมีหมอประคิด ผู้มีปริญญาฟุ้งท้ายยาวเหยียดค้นพบยาฉีดเพิ่มกำลังสมองทำให้คนสามารถจบปริญญาตรีได้ภายใน 3 เดือน และต้องจบปริญญาเอกได้ใน 7 วัน ทำให้คนทั้งเมืองมีปริญญาเอกห้อยท้ายทุกคน ทุกคนใส่เสื้อปริญญาหมด แม้แต่คอกเตอร์แก้ว ซึ่งเป็นคนขอทานก็สวมแม้จะขาดตะปุดะปะ แต่เกิดปัญหาคือ คอกเตอร์ที่ได้ปริญญาเอกเพราะยาของหมอประคิด เกิดอายุสั้นตายเร็วขึ้น จนต้องประชุมหาขามาฉีดแก้ไข พอฉึกยาใหม่ แก้วโรคาอายุสั้นกลายเป็นแขนขาหกลั่น หงิกงอ ผมโกรัน ฯลฯ เมืองปริญญากลายเป็นเมืองคุดทะราด

๘. ธรรมชาติได้สรุปเรื่องของเขาวว่า “การค้นคว้าใหม่เกิดขึ้นจากความล้มเหลวของหมอประคิดมากมาย ไม่เฉพาะในเมืองไทยเท่านั้น แต่ทั่วโลก วัตถุประสงค์ของการค้นคว้าได้มุ่งเข้าสู่ความจริง ไม่ใช่ปริญญา ! บุคคลย่อมเป็นเครื่องวัดของทุกสิ่งทุกอย่าง - ไม่ใช่ปริญญา !

อารยธรรมที่ต้องยกพื้นแผ่นดินให้เป็นสวรรค์ย่อมต้องแล้วแต่สมรรถภาพตามธรรมชาติของคนไม่
ใช้ปัญญา !!!”

เรื่องสั้น “เสาชิงช้า” เป็นเรื่องโด่งดังเรื่องหนึ่งของส. ธรรมยศ เพราะจินตนาการของส.
ธรรมยศ ที่ปรารถนาจะให้เสาชิงช้าที่วัดสุทัศน์เป็นเครื่องมือ “กิโยติน” (เครื่องประหารชีวิตโดย
มีดใหญ่ที่ใช้เครื่องทุ่นแรงจักรอกในการปฏิวัติฝรั่งเศส) ประหารหญิงอสังข์ทุกคน ส. ธรรมยศ
เขียนเรื่องนี้ได้อย่างสยดสยองแบบภาพวาด เนื้อเรื่องเป็นเรื่องของหญิงสาวผู้หนึ่ง ซึ่งผละรักจาก
ชายหนุ่มไป เพื่อไปแต่งงานกับพระยา ผู้เคยเป็นอาจารย์ของหญิงสาวผู้นั้น และมีเมียแบบแต่งแล้ว
หย่ามาแล้วสิบกว่าคน ทำให้ชายหนุ่มผู้นั้น ที่บรรยายคล้ายกับตัวส. ธรรมยศเองคับแค้นมาก ถึง
กับวาดจินตนาการ ที่น่ากลัวต่าง ๆ นานา รวมทั้งไม่ยอมรับผู้หญิงคนนั้นจากที่เธอถูกพระยาทอด
ทิ้งมาแล้วด้วย

เรื่องสั้นอื่น ๆ ของ ส. ธรรมยศ ส่วนใหญ่เป็นนิยายรักที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของท่วง
ท่าของการเขียนแบบนักเขียนโรแมนติคยุโรปศตวรรษที่แล้ว มักเป็นเรื่องประเภทอกหักเพราะ
หญิงเปลี่ยนใจหรือเพราะมีประเพณีที่ล้าหลังมาขวางกั้น หรือไม่ก็มีความสัมพันธ์กับสาวสวยต่าง
แดนชนิดเรารักกันไม่ได้ หรือแต่งงานกันไม่ได้ด้วยเหตุผลต่าง ๆ นานา บางครั้ง ส. ธรรมยศ ก็วาด
ภาพเสียให้ดูยิ่งใหญ่ตามธรรมเนียมของโสกนาฏกรรม แต่ก็แทรกความคิดของผู้เขียนที่เป็นนัก
เขียนนักอ่านอยู่ทั่วไป รวมทั้งสะท้อนภาพสังคมในต่างจังหวัดในสมัยทศวรรษ 2480, 2490 ใน
ระดับหนึ่ง อย่างเรื่อง คอยสุเทพร้าง ซึ่งนางเอก (จบสังคมวิทยาจากฮาร์วาร์ด) พுகถึงเชียงใหม่ถูก
กรุงเทพฯ กอบโกยได้อย่างเข้มข้น และถึงเล็ดถึงเนื้อ เกือบจะเป็นเรื่องสั้นที่ดีมาก ถ้าไม่จบลง
อย่างอ่อน ๆ เหมือนกับการยอมพ่ายแพ้ ต่อสภาพที่เป็นอยู่ไปเสียเฉย ๆ ทั้งที่ตัวละครออกจะมี
สติปัญญาและไฟขนาดนั้น

ถึงแม้ ส. ธรรมยศ จะพยายามแสดงตนว่าเป็นคนมีความคิดความอ่าน และต่อต้านสิ่งที่ล้า
สมัยของสังคมเก่าอย่างเช่น เรื่องที่ผู้ชายชั้นสูงชอบมีเมียมาก แต่ตัวส. ธรรมยศเองบางครั้งก็ยังคิด
ค่านิยมเก่าเช่น การยึดถือในเรื่องศักดิ์ศรี อกดีต่อผู้หญิง และความหลงตัวเองแบบผู้ชายไทยรุ่นเก่า
โดยทั่วไปอยู่มากเหมือนกัน อย่างเรื่อง ระเด่น ต้นหยง กุมารี ซึ่งสาวสวยฉลาด บริสุทธ์จาก
ตระกูลสูงของอินโดนีเซีย ยอมเสียตัวให้กับหนุ่มไทย (ผู้เขียนใช้สรรพนามว่าข้าพเจ้าเหมือนกับ
เรื่องส่วนมากของเขา) เพื่อฉลองเอกราชหลังจากที่ได้รู้จักกันไม่ทันนาน จาการรักมีการให้หญิงสาว
ใช้สำลีชุบน้ำในอ่างล้างหน้าเช็ดเท้าให้พระเอก (ซึ่งไม่ได้เป็นวีรบุรุษอะไรเลย นอกจากมาเจอกัน
ในคืนนี้เท่านั้น) แล้วเอาน้ำในอ่างนั้นมาล้างหน้า นับเป็นเรื่องโรแมนติคที่นอกจากจะล้าสมัยแล้ว
ยังอาจถูกวิจารณ์ว่าเป็นความคิดแบบผู้ชายที่หลงตัวด้วย (ส. ธรรมยศไม่ได้แต่งงาน ไม่ปรากฏว่ามี
คูรักเป็นตัวตน และเสียชีวิตเมื่ออายุ 38 ปี)

อย่างไรก็ตาม เรื่องสั้นของ ส. ธรรมยศ นั้นก็มีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งในเรื่องความเป็นนัก
คิดนักฝัน, การสร้างบรรยากาศ และในแง่การใช้ภาษาที่สละสลวยและใช้อุปมาอุปมัยแบบไม่